

האוניברסיטה העברית בירושלים

ביה"ס למדיניות ציבורית

תוכנית המצטיינים ללימודי תואר מוסמך

השפעת 'המחיר' במשא ומתן לשחרור חטופים מארגוני טרור

"אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן"

(מסכת גיטין פרק ד' משנה ו')

עבודת גמר לתואר מוסמך במדיניות ציבורית

בהנחיית ד"ר רענן סוליציאנו-קינן

מוגשת על-ידי:

אריאל גלבע

מס' ת"ז: 037215084

מועד הגשה: ינואר 2010

הקדמה ותודות

עסקאות להחזרת חטופים מידי ארגוני טרור היא סוגיית מדיניות ציבורית שמלווה את מדינת ישראל עשרות שנים ונחשבת לסוגיה בעלת אופי אסטרטגי. מורכבותה צופנת בחובה ערכים, דילמות, חיי אדם ועוד.

את ההחלטה לכתוב עבודת מחקר בנושא מורכב זה קיבלתי ביולי 2008 עת הוחזרו גופותיהם של אלדד רגב ואהוד גולדווטר ז"ל שנחטפו שנתיים קודם לכן. חשתי, במידה מסוימת, כי ישראל נכנעה לתכתיבי חיזבאללה, והעובדה שהוחזרו גופות בלבד העלו לי שאלות לגבי המחיר ששולם.

להפתעתי הרבה גיליתי כי המחקר האקדמי בתחום הינו דל, ובמיוחד לאור הכתיבה הפובליציסטית הענפה בתחום. וכך, על אף המגבלות של נגישות למידע ורגישות הנושא, התחלתי במסע מרתק, מרגש וכואב, להבנת חלק מן הסוגיה המורכבת של השבת שבויינו ונעדרנו מידי ארגוני הטרור.

ברצוני להודות למנחה שלי, ד"ר רענן סוליציאנו-קינן, על האתגר האינטלקטואלי שהציב בפניי, על עצה טובה והכוונה לאורך כל הדרך.

למנהלי המו"מ שרואיינו לעבודה זו, על הזמן, הסבלנות והירידה לפרטים.

למשפחתי ובראשם הוריי, מנחם וטובה גלבוש, על שתמכו, עזרו וליבנו איתי סוגיות שונות.

ומעל לכל, לאשתי רינת, שעזרה לי בכל צעד ושעל בכתיבת המחקר, ובלעדיה לא הייתי מגיע לקו הסיום. ואחרונה חביבה, לנילי, שנאלצה לוותר על הרבה שעות אבא. תודה.

תוכן עניינים

4	רשימת טבלאות ותרשימים
4	תקציר
6	1. מבוא
8	2. שאלת המחקר
13	3. סקירת ספרות
13	3.1 'המחיר' ויתורים
13	3.1.1 הגדרה
14	3.1.2 השפעה של 'מחיר' על אירוע מאוחר בזמן
16	3.1.3 הגורמים המשפיעים על 'המחיר' ועל הויתורים
18	3.2 תיאוריות של משא ומתן בפיגועי מיקוח
18	3.2.1 כללי
19	3.2.2 מו"מ בתנאי משבר
20	3.2.3 תיאורית מו"מ (negotiation theory)
21	3.2.4 הגישה של Zartman
23	4. מערך המחקר
24	4.1 שלבי המחקר
24	4.2 איסוף הנתונים
24	4.3 מגבלות המחקר
26	5. סקירת כלל העסקאות
32	6. בחירת חקרי המקרים
34	7. ארבעת חקרי המקרה
34	7.1 עסקת גיבריל
37	7.2 אלשייך ופינק
41	7.3 איתמר איליה
43	7.4 טננבאום וחטופי הר דב
48	8. ניתוח
48	8.1 השפעת המחיר
49	8.1.1 עסקאות מסוג חיים תמורת חיים (שש העסקאות הראשונות)
52	8.1.2 עסקאות בהם ישראל קיבלה גופות (שש העסקאות האחרונות)
56	8.1.3 פיגועי מיקוח בישראל
57	8.1.4 כיסוי תקשורתי
59	8.2 כושר המיקוח של ישראל במהלך המו"מ
60	8.2.1 ההחלטה להיכנס למו"מ
63	8.2.2 דרישות למחיר הסופי במהלך המו"מ
65	8.2.3 התנהלות המו"מ
67	8.2.4 סוגיית אות החיים
70	9. סיכום המסקנות והמלצות למחקרי המשך
73	10. ביבליוגרפיה
81	11. נספחים

רשימת טבלאות ותרשימים

רשימת תרשימים

1. תרשים מס' 1- שיוכם הקטגורי של חטיפות במארג פיגועי הטרור 8
2. תרשים מס' 2- מחיר ללא עצירים 31
3. תרשים מס' 3- מחיר עם עצירים 31
4. תרשים מס' 4- השתלשלות האירועים בעסקת ג'יבריל 35
5. תרשים מס' 5- השתלשלות האירועים בעסקת אלשייך ופינק 39
6. תרשים מס' 6- השתלשלות האירועים בעסקת איליה 42
7. תרשים מס' 7- השתלשלות האירועים בעסקת טנבאום וחטופי הר דב 44
8. תרשים מס' 8- הכיסוי התקשורתי של חודש אחרון וממוצע הכתבות 83

רשימת טבלאות

1. טבלה מס' 1- מאפייני מו"מ בפיגועי מיקוח 19
2. טבלה מס' 2- סקירת כלל העסקאות 27-28
3. טבלה מס' 3- מטריצת עזר לבחירת המקרים 32
4. טבלה מס' 4- כיסוי תקשורתי של העסקאות 57
5. טבלה מס' 5- נתונים אודות עוצמת הכיסוי התקשורתי 81
6. טבלה מס' 6- ניתוח הנתונים לגבי מחיר העסקה הקודמת 84
7. טבלה מס' 7- סקירת כלל פיגועי המיקוח שאירעו בישראל 85

תקציר

לאורך עשרות שנים מתמודדת מדינת ישראל עם פיגועי מיקוח שונים. בחלקם החליטה ישראל לנקוט במבצע צבאי לשחרור בני הערובה ובחלקם החליטה לנהל מו"מ ובסופו לקיים עסקה לחילופי אסירים. עסקאות אלו הפכו לאחת מן הסוגיות המורכבות של מדיניות ציבורית בישראל. פיגועי המיקוח נחלקים לשני סוגים עיקריים – פיגועי התבצרות ופיגועי חטיפה. ההבדל בין שני פיגועי מיקוח אלו הוא הידיעה או אי-הידיעה על מיקומם של החוטפים/ נחטפים. בניגוד לכתיבה הפובליציסטית הענפה, המחקר האקדמי בתחום פיגועי חטיפה הינו דל וכי מרבית המחקרים עוסקים בפיגועי התבצרות ובמאפייניו. השאלה הנשאלת במחקר זה היא באיזו מידה 'המחיר' המשולם בעסקאות להחזרת חטופים השפיע על מדיניותה של ישראל במו"מ מול ארגוני הטרור בפיגועי חטיפה עתידיים ו/או "עוקבים בזמן". שאלת המחקר פורקה לשני רבדים: האחד, התוצאה הסופית של המו"מ, והשני הדינאמיקה של המו"מ. למחקר מספר מטרות נוספות: האחת, ביסוס אקדמי של ההבחנות בין פיגועי המיקוח השונים. השנייה, המשגה של קטגוריות הניתוח השונות בניהול מו"מ בעסקאות לשחרור חטופים. השלישית, מיפוי שיטתי של העסקאות שביצעה ישראל לאורך השנים, על תוצאותיהן. שיטת המחקר שנבחרה היא השיטה האיכותנית-פרשנית. הסיבות לכך הן המספר המועט של העסקאות לשחרור חטופים (12 במספר), מורכבות האירועים, מחירים ותמורות מסוגים שונים וכו'. בתחילה, נערכה סקירה על כלל העסקאות, ולאחר מכן נבחרו ארבעה מקרים למחקר מעמיק יותר. לצורך העבודה נערכו מספר ראיונות, שהיוו את עמוד השדרה של המחקר, עם מנהלי המו"מ של עסקאות אלו. הממצאים העיקריים שעולים מן המחקר הם שקיימת השפעה בין מחיר שנקבע בעסקה פלונית למחיר שנקבע בעסקה מאוחרת בזמן. עקב מורכבות האירועים, קשה לאמוד את עוצמת ההשפעה, אולם עולה שהיא אכן קיימת. זאת ועוד, לדינאמיקה של המו"מ וכושר המיקוח של ישראל בעסקה מסוימת ישנה השפעה על המחיר הסופי שנקבע.

"אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם

שלא יהיו האויבים רודפים אחריהם לשבותם"¹

פדיון שבויים הינה מצווה יסודית בתודעה היהודית וברציפות ההיסטורית של עם ישראל עוד מימי המקרא. אברהם אבינו נחלץ לשחרורם של לוט ומשפחתו שנשבו בידי ארבעה מלכים², דוד המלך נלחם להצלת בני משפחתו מהשב³, הקהילות היהודיות באירופה של ימי הביניים פדו בכסף את השבויים מבני הקהילה ומדינת ישראל פועלת בדרכים שונות לשחרור שבוייה ונעדריה מאז הקמתה.

חז"ל אמרו על פדיון השבויים שהיא "מצווה רבה". היא קודמת בחשיבותה לכל סוגי הצדקה השונים, משום שהשבוי כולל סיכון של מוות⁴. הרמב"ם פסק ש"אין לך מצווה גדולה כפדיון שבויים"⁵. ההלכות והדיונים המפורטים בתלמוד בנוגע לפדיון השבויים מעידות שהדבר היה אקטואלי ושהציבור היהודי היה ער לקיום מצווה זו. יחד עם זאת, ההלכה הגבילה את גובה דמי הפדיון, ואסרה לשלם עבור פדיון שבויים מחיר מופקע. זאת כדי שלא להגביר את תיאבון הסחיטה, וכדי לא ליצור תמריץ לשודדים לשבות את יהודי הקהילה פעם אחר פעם. או אז, נשאלת השאלה המוסרית הגדולה מהו מחיר סביר ("כדי דמיהן")? ומהו מחיר מופרז?

פוסקי ההלכה קבעו כי יש לראות לא רק את צרתו של השבוי, אלא יש לדון בשאלת פדיון שבויים בכל היקפה. במקרה שיש לשלם מחיר גבוה תמורת פדיון שבויים, יובא בחשבון שמחיר זה עלול לגרום לתפיסת שבויים נוספים, או להגדלת המחיר בפעם הבאה. מחד גיסא, רוצים הכול להציל נפש אחת מישראל, אך מאידך גיסא, יש לחשוב על טובת הכלל ולא לגרום לתפיסת שבויים נוספים או להכבדת תנאי השחרור על אלה שעדיין נמצאים בשבי.

מחקר זה יתמודד עם שאלה זו. קרי, באיזו מידה 'המחיר' המשולם בעסקאות להחזרת חטופים משפיע על מדיניותה של ישראל במו"מ מול ארגוני הטרור באירועי חטיפה מאוחרים בזמן. המחקר ינסה גם לתת מענה אקדמי לתחום בו כמעט אין מחקרים אקדמיים. כלומר, מרבית המחקרים עוסקים בניתוח של תהליכי המו"מ וההשלכות של פיגועי מיקוח מסוג התבצרות ולא בפיגועי חטיפות (ההבחנה בין שני סוגים אלו תובא בהרחבה בהמשך).

סוגיית עסקאות החזרת החטופים הינה אחת מהסוגיות המורכבות של מדיניות ציבורית בישראל. בשנת 1968 נחטף מטוס 'אל-עלי' לאלג'יר על ידי הארגון של ג'ורג' חבש. לראשונה, נאלצה ישראל לשאת

¹ מסכת גיטין פרק ד' משנה ו'; הלכות מתנות עניים, פרק ח', הלכה י"ב.

² בראשית יד: יד-טז

³ שמואל א, ל: ב

⁴ בבא בתרא ח: ב

⁵ הלכות מתנות עניים, ח: י.

ולתת עם ארגון טרור על שחרור אזרחיה. ככל הידוע לנו, על פי מידע גלוי, ביצעה ישראל 12 עסקאות להחזרת חטופים מארגוני הטרור במהלך השנים.

מספר מטרות למחקר זה. הראשונה, לשפוך אור על השפעת תהליכי המו"מ והמחיר בעסקאות אלו על עסקאות מאוחרות בזמן. השנייה, ביסוס אקדמי של ההבחנות בין פיגועי המיקוח השונים. השלישית, המשגה של קטגוריות הניתוח בניהול מו"מ בעסקאות לשחרור חטופים. הרביעית, מיפוי שיטתי של העסקאות שביצעה ישראל, על תוצאותיהן⁶.

בתחילת העבודה תואר שאלת המחקר, על רבדיה השונים. בחלק זה תפורט הספרות העוסקת בהגדרת טרור ותוגדר ההבחנה בין סוגי פיגועי המיקוח. סקירה זו נחוצה לצורך הצדקת הבחירה לעסוק במחקר זה בעסקאות לשחרור חטופים מארגוני טרור, ובכדי לעמוד על הייחודיות של מו"מ לשחרור חטופים.

לאחר מכן תוצג סקירת הספרות שתתמקד בשאלה כיצד השפיע המחיר ששולם בפיגועי מיקוח על פיגועים מאוחרים בזמן. בסקירה תידון השאלה מהי 'הצלחה' בפיגועי טרור וכיצד הם משפיעים על פיגועים עתידיים. ספרות נוספת שנסקרה היא זו הקשורה לניהול מו"מ בפיגועי מיקוח בכלל ופיגועי חטיפות בפרט. אחד החידושים שמחקר זה מציע הינו פירוק המו"מ לקטגוריות ניתוח והשפעתן על המחיר ועל עסקאות מאוחרות בזמן.

שיטת המחקר הינה איכותנית-פרשנית כשבתחילה נסקרו כלל העסקאות ועבור כל עסקה נרשמו פרטים כגון תיאור קצר של האירוע, סיום העסקה, 'המחיר', תאריכים וכיוצ"ב. לאחר מכן נבחרו ארבעה מקרים למחקר מעמיק יותר, שבמסגרתו רואיינו מספר מנהלי מו"מ. לבסוף, על בסיס כל הנתונים בוצע ניתוח קטגורי שהתמודד עם שאלת המחקר הן בהיבט המחיר והן בהיבט של התנהלות המו"מ.

⁶ מסתבר, כי למרות העיסוק העיתונאי הרב בנושא זה, אין מקור מוסמך שמרכז את כל הנתונים הקשורים לעסקאות בהיבט של המחיר ובתיאורי האירועים.

2. שאלת המחקר

- השאלה הנשאלת במחקר זה היא באיזו מידה 'המחיר' המשולם בעסקאות להחזרת חטופים השפיע על מדיניותה של ישראל במו"מ מול ארגוני הטרור בפיגועי חטיפה עתידיים ו/או "עוקבים בזמן".
- השאלה פורקה לשני רבדים (ולמעשה לשתי תתי-שאלות) ובכך מציע המחקר מעין מודל להגדרת מחיר :
- התוצאה הסופית של המו"מ: כיצד השפיע היחס בין מספר המחבלים שישראל שחררה לעומת מספר החיילים/ האזרחים שהיא קיבלה בחזרה, על עסקאות מאוחרות בזמן. בהקשר זה, נבחנה במחקר ההשלכה של המקרים בהם חזרו חיילים/אזרחים חיים לעומת מקרים בהם הוחזרו גופות.
 - הדינאמיקה של המו"מ: במחקר נבחנה הדינאמיקה בשלבי המו"מ בפירוק לשלבים שונים. קרי באיזו מידה ניהלה ישראל מו"מ קשיח או גמיש? האם האירועים במהלך המו"מ השפיעו על עסקאות מאוחרות בזמן? האם ניהול המו"מ השפיע על כושר המיקוח של ישראל בעסקה הספציפית?

ראשית, יש לבחון מדוע נבחרה שאלת המחקר לעסוק דווקא בעסקאות להחזרת חטופים. סקירת המאמרים הבאה נועדה לצורך יצירת תשתית אקדמית למיקומה של עסקה להחזרת חטופים בתוך המסגרת הכוללת של פיגועי טרור ומיקוח. התרשים שלהלן מתאר בקווים כללים את מיקומו של אירוע חטיפה בתוך מארג פיגועי הטרור והמיקוח:

תרשים מס' 1- שיוכם הקטגורי של חטיפות במארג פיגועי הטרור

המסגרת החיצונית של התרשים מתארת את כלל סוגי פיגועי הטרור. אחד המאפיינים הבולטים של העיסוק האקדמי בתחום הטרור הוא הקושי להגדיר את גבולותיה של התופעה. Schmid ו- Jongman בחנו 109 הגדרות שונות למונח טרור ומצאו שקיימים שני מרכיבים עיקריים המשותפים למרבית

ההגדרות: אלימות ומטרה פוליטית (Jongman & Schmid, 1983). אם מרכיב האלימות לא יתקיים לא ניכנס לגדרי הגדרת הטרור (Rosendorff, P & Sandler T, 2005). כמו כן, המטרה העומדת בבסיס הטרור הינה, על פי ההגדרה, 'פוליטית' או 'אידיאולוגית' (גנור, 2003, 2002, Hayes).

חלק לא מבוטל מן ההגדרות מצמצמות את המושג 'טרור' לפגיעה באזרחים (גנור, 2003). אולם, גם פעולה כנגד צבא, המכונה גרילה, עשויה לשרת מטרה פוליטית או אידיאולוגית. גנור מודה שלצורך הגדרת הטרור אין חשיבות לסוג המטרה שהארגונים שואפים להשיג, כל עוד מדובר במטרה פוליטית לתפיסתו, גם הטרוריסט וגם איש הגרילה עשויים לשאוף לאותן מטרות עצמן (גנור, 2003). הרכבי טוען כי ניתן לראות את הטרור והגרילה נעים על אותו ציר וכי ארגון יכול לנקוט באמצעים של טרור וגרילה בנקודות זמן שונות (הרכבי, 1983).

לצורך עבודה זו יוגדר טרור לפי שני אלמנטים אלו בלבד- אלימות ומטרה פוליטית. הרציונאל לצמצום ההגדרה הוא שחטיפת חיילים/אזרחים למטרות מיקוח ומו"מ מיועדות להשגת דה-מורליזציה, קרי השגת מטרה פוליטית. בנוסף, ארגוני הטרור אינם מתייחסים לחיילים החטופים כאל שבויי מלחמה לפי אמנות ג'נבה, ועל כן, הדבר מחזק את התובנה כי מטרת חטיפת החיילים הינה פוליטית ולא צבאית. יש לציין כי רק ארגונים תת-מדינתיים יכולים לבצע מעשי טרור ולהיות מוגדרים כטרוריסטים. הווה אומר, אם מדינה נוקטת באקט אלים שמטרתו פוליטית, המשפט הבינלאומי יסווג אקט זה כמלחמה או כמבצע צבאי, ואם תתבצע פגיעה מכוונת באזרחים, היא תוגדר כפשע מלחמה לפי המשפט הבינלאומי ולא כפיגוע טרור (גנור, 2003).

בין המטרות הפוליטיות של פיגועי טרור ניתן למנות שחרור לאומי, שינוי מדיניות ממשלה, הפרעה לשיחות שלום, שחרור אסירים, נקמה, פרסום ועוד (Pruitt, 2006). הטרור מחולק לטרור מקומי (שחקנים מאותה מדינה) ובינלאומי (שחקנים משתי מדינות לפחות) (Brandt & Sandler, 2008). פיגועי החטיפות בהן יעסוק מחקר זה שייכים לטרור הבינלאומי.

לפיגועי הטרור צורות רבות- הטמנת פצצות, התנקשויות, דקירות, התפוצצות מחבלים מתאבדים, חטיפות, אירועי התבצרות, חטיפות מטוסים וכיוצ"ב (Pruitt, 2006). פיגועי המיקוח הם מקרה פרטי של פיגועי טרור (תרשים 1 לעיל) ומהווים חלק משמעותי מהטרור העולמי. למרות שלפי מאגר הנתונים ITERATE בין השנים 1968-2005 רק 15% מכלל פיגועי הטרור היו פיגועי מיקוח (Brandt & Sandler, 2008), חשיבותם גדולה והשפעתם רבה (Atkinson, Sandler & Tschirhart, 1987). פיגוע המיקוח הבינ"ל הראשון אירע בשנת 1968 בחטיפת מטוס 'אל-עלי' לאלג'יר (Brandt & Sandler, 2008; אריאלי, 1999).

אמנת ג'נבה (1949) קבעה שתפיסת בני ערובה מנוגדת לדין הבינלאומי (Faure, 2003). לפיכך, יש להבחין בין פיגועי מיקוח, לבין נפילת שבויים בידי מדינות בעת אקט מלחמתי. במקרה האחרון, האמנות הבינלאומיות מסדירות את זכויות השבויים⁷. מהאספקט המדיני- דיפלומטי קיים הבדל משמעותי בין החלפת שבויים בין מדינות לבין עסקה להחזרת חטופים מידי ארגון טרור. מקובל שחיילים אשר נפלו בשבי חזרו לאחר זמן מה מתום האקט המלחמתי לאחר מו"מ דיפלומטי בין המדינות. שר הביטחון, יצחק רבין, אמר מיד לאחר ביצוע עסקת ג'יבריל בשנת 1985:

"יש קושי רב כאשר מדובר במו"מ עקיף עם ארגוני טרור. אין זה דומה לכל מה שקשור להחזרת שבויים במלחמות" (עמיקם, 1985).

מחקר זה לא יעסוק כלל בחילופי השבויים שביצעה מדינת ישראל עם מדינות ערב לאחר המלחמות ביניהן, אלא רק בעסקאות לחילופי חטופים (אזרחים או חיילים) מידי ארגוני הטרור⁸. ארגוני הטרור מפיקים תועלת משמעותית מפיגועי מיקוח עקב החשיפה התקשורתית הרחבה, היוקרה, כניעתה של הממשלה לדרישותיהם (במידה וכך קרה), העלאת המודעות לאינטרסים שהם מעוניינים לקדם, גרירת המדינה לפעולה לא פרופורציונאלית וכדו' (Enders & Sandler, 2006). לפיגועי מיקוח מאפיינים רבים, ביניהם: זהות בני הערובה, דעת הקהל, המניעים והיכולות של החוטפים, הקווים האדומים במשא ומתן ועוד (Faure, 2003).

בספרות קיימת חלוקה למספר סוגי פיגועי מיקוח. קיימת הסכמה שהקו המפריד הינו בין התבצרות (Barricade) לחטיפות (Kidnapping) והם נבדלים בידיעה/אי הידיעה על מקום הימצאותם של החוטפים/חטופים. הווה אומר, במידה והמדינה ממנה נחטפו האזרחים/החיילים אינה יודעת היכן החוטפים והנחטפים, הרי שמדובר בפיגוע חטיפה. אם המדינה יודעת את המיקום, הפיגוע יוגדר כפיגוע התבצרות (Atkinson, Sandler & Tschirhart, 1987, Yun, 2007, Hayes, 2002, Enders & Sandler, 2006).

Yun מחדד את ההבחנה וקובע כי קו הגבול בין המקרים עובר, בנוסף לידיעה על המיקום, גם בקיומו של מצור. כלומר, אם הרשויות מצליחות להשית מצור ולמנוע את דרכי המילוט של החוטפים, אזי

⁷ זכויות אלו כוללות, לדוגמא, זכות לביקורי ארגון הצלב האדום.

⁸ יש לציין, שהשימוש במושג חטופים נועד להמחיש שהחיילים שנחטפו בידי ארגוני הטרור אינם שבויים לפי המשמעות הבינלאומית והמשפטית. בספרות אין הסבר מפורש האם יש לכנות חיילים שנחטפו על ידי ארגוני טרור כחטופים או שבויים, אולם מכיוון ואין הם זוכים ליחס לפי כללי המשפט הבינלאומי, הם יכוננו במחקר זה כחטופים ולא שבויים.

מדובר בפיגוע התבצרות. אם לא מושת מצור, מדובר בחטיפה. לצורך מחקר זה, נסתפק בהבחנה המקובלת על מרבית החוקרים על ידיעה/אי ידיעה על מיקום החוטפים והנחטפים.

ישנם חוקרים המעדיפים לחלק את פיגועי המיקוח לשלושה סוגים: התבצרות (Barricade), חטיפה (Kidnapping) וחטיפת מטוס (Skyjacking), (Dolnik, 2003, Faure, 2003, Hayes, 2002, Yun, 2007). החידוש בחלוקה זו הינו התייחסות ספציפית לחטיפת מטוס מתוך תפיסה שפיגוע מסוג זה כולל מאפיינים משני סוגי הפיגועים האחרים (התבצרות וחטיפה). עקב יכולתם של החוטפים לנוע ממקום למקום, למדינה יהיה קשה יותר לעקוב אחר המיקום המדויק. לפי ההבחנה המקובלת (ידיעה על מקום הימצאות החוטפים/ נחטפים), חטיפת מטוס מוגדרת כפיגוע התבצרות, משום שניתן לעקוב אחר המטוס ומיקום נחיתתו.

חוקרים אחרים מעדיפים הפרדה לארבעה סוגי פיגועי מיקוח. לשיטתם, יש לחלק את פיגועי המיקוח כך: חטיפות, חטיפות מטוסים, השתלטות על אמצעי תחבורה לא אוויריים ופיגועי התבצרות (Enders & Sandler 2006; Brandt & Sandler 2008). הבחנה זו מבוססת על רמת הסיכון של החוטפים. כלומר, בפיגועי חטיפה, מסתכנים החוטפים במידה הפחותה ביותר, בגלל שמיקומם לא ידוע למדינה. בחטיפות מטוסים, מסתכנים החוטפים פחות מאשר באירועי התבצרות והשתלטות על כלי תחבורה לא אוויריים משום שלרשויות קשה יותר להשתלט על מטוס מאשר על אמצעי תחבורה לא אוויריים. המצב המסוכן ביותר עבור החוטפים הינו אירועי התבצרות במבנה נייד בגלל הסיכוי הגובר למבצע צבאי. ישנם מקרים בהם פיגוע פלוני מתחיל כפיגוע מסוג מסוים ובמהלכו הופך לפיגוע מסוג אחר⁹. בישראל, כמעט כל אירועי ההתבצרות הסתיימו במבצע צבאי ואילו מרבית אירועי החטיפה הסתיימו בעסקאות לשחרור חטופים (נקודה זו תנוחת בהמשך).

סיכום ביניים – על פי תרשים מס' 1, אנו רואים שחטיפות הן למעשה מקרה פרטי של פיגועי מיקוח, אשר כשלעצמם מהווים מקרה פרטי של פיגועי טרור. לצורך מחקר זה, ניצמד להגדרה הבסיסית, והמקובלת בספרות, לפיה פיגועי המיקוח נחלקים לשני סוגים: התבצרות וחטיפה, כאשר העיקרון המבדיל ביניהם הוא הידיעה על מקום הימצאותם של החוטפים/הנחטפים.

⁹ דוגמא למעבר בין סוגים שונים של פיגועי התבצרות – בשנת 1985 נחטף מטוס TWA לביירות ולאחר מכן טס לאלג'יריה וחזר לביירות. כל עוד שהה המטוס באוויר, ועוד לא שהה במקום קבוע, הפיגוע הוגדר כחטיפת מטוס או התבצרות. בשלב מסוים, העבירו החוטפים חלק מבני הערובה לעיר ביירות והחביאו אותם במקומות מסתור. בשלב זה, הפיגוע הפך לפיגוע מסוג חטיפה (Enders & Sandler, 2006). דוגמא נוספת למעבר בין סוגים שונים של פיגועי מיקוח הוא מקרה חטיפת החייל נחשון וקסמן ב-1994. וקסמן נחטף והוחזק בבית באיו"ש. בתחילה לא ידעו כוחות הביטחון היכן מוחזק וקסמן, ולכן סווג הפיגוע כחטיפה. אולם, לאחר מאמץ מודיעיני, השיג השב"כ מידע על מיקומו של וקסמן, והפיגוע הפך למעין פיגוע התבצרות, אשר הסתיים במבצע צבאי.

בפיגוע מיקוח מסוג חטיפה, נשוא מחקר זה, ארגוני הטרור חשופים לסיכון נמוך, משום שמיקומם אינו ידוע (Enders & Sandler, 2006). החטיפות מעלות את סיכויי ההצלחה¹⁰ של החוטפים במו"מ ב-8% עד 12% ביחס לפיגועי מיקוח אחרים (Sandler & Scott, 1987). הבחירה של ארגון הטרור בסוג פיגוע המיקוח הוא גורם חשוב בהצלחת פעולת הטרור (Sandler & Scott, 1987, Brandt & Sandler, 2008), עובדה המחזקת את התובנה שארגוני הטרור מתנהגים בהתאם לרמת הסיכון שלהם (Enders & Sandler, 2006)¹¹.

מחקר זה יתמקד בפיגועי המיקוח שהסתיימו בעסקאות. בתולדות מדינת ישראל כל פיגועי החטיפה הסתיימו בעסקה לשחרור החטופים למעט פרשת רון ארד והמקרים בהם נרצחו החטופים. מאפיינים ייחודיים נוספים של פיגועי חטיפה יתוארו במסגרת ניתוח המו"מ, והשפעת המחיר והויתורים.

¹⁰ בהמשך סקירת הספרות יובא דיון במושג המורכב "הצלחה" בכל מה שקשור לפיגועי מיקוח. יש לציין שהמחקר כולל נתונים מ-1968 עד 1984.

¹¹ בקטגוריה של 'טרור תעופתי', הכולל פיגועים מסוג של חטיפות מטוסים, פיצוץ מטוסים, יירוט מטוס מהקרקע, תקיפת נמלי תעופה, מרכיב חטיפות המטוסים הינו הגבוה ביותר (ביטון, 2005). לפי מחקר עדכני בו נבחנו פיגועי מיקוח, עולה שבין השנים 1968-2005, התרחשו 1914 פיגועי מיקוח ברחבי העולם, ושמתוכם התרחשו 1318 חטיפות, 380 חטיפות מטוסים ו-243 אירועי התבצרות (Brandt & Sandler, 2008).

3. סקירת ספרות

שאלת המחקר בעבודה זו עוסקת בהשפעה האפשרית של המחיר על עסקאות מאוחרות בזמן. אחד הקשיים במחקר הוא הגדרת המונח 'מחיר'. בהמשך לפרק הקודם, אשר דן במיקומו המושגי של פיגוע חטיפה בתוך מכלול פיגועי מיקוח ופיגועי טרור, הספרות שלהלן סוקרת את השפעות המחיר על פיגועי טרור בכלל ופיגועי מיקוח בפרט. הרציונאל הוא שחטיפה מהווה חלק מ"משפחת" פיגועי המיקוח ופיגועי הטרור.

חלקה הראשון של הסקירה עוסק בהגדרת 'מחיר' ו- ויתורים (concessions), בהשפעת מחיר/ויתורים על אירועים מאוחרים בזמן והמשתנים המשפיעים על המחיר והויתורים. חלקה השני יעסוק בפרמטרים לפיהם יש לנתח את המו"מ בפיגועי מיקוח בכלל ובחטיפות בפרט. חלק זה נועד בכדי להניח את התשתית לניתוח המו"מ, ולעמוד על התהליכים שעשויים להשפיע הן על התוצאה הסופית של העסקה, והן על עסקאות מאוחרות בזמן. בחלק זה יונחו היסודות האנליטיים לניתוח ארבעת חקרי המקרה שנבחרו במחקר זה.

3.1 'המחיר' / ויתורים

3.1.1 הגדרה

הגדרה פשוטה למחיר בפיגוע מיקוח הינו כסף, נשק, תרופות, שחרור אסירים פוליטיים, גישה לתקשורת, היחלצות ועוד (Faure, 2003). אחד הכיוונים הרווחים בספרות בתחום זה הוא העיסוק במונח 'הצלחה' במו"מ. ההצלחה מנותחת הן ביחס לחוטפים והן ביחס לממשלה. מהספרות עולה כי קשה להגדיר מהי הצלחה עקב מורכבות וייחודיותו של כל אירוע. לכך נוסיף את העובדה שכל ארגון טרור שונה ממשנהו בדרישותיו ובהגדרתו להצלחה.

Hayes טוען כי הצלחה במו"מ עבור ארגוני הטרור מוגדרת כך שהם השיגו הישג כלשהו, גם אם לא קיבלו את מלוא דרישותיהם (Hayes, 2002). Sandler ו- Scott מצביעים על שני סוגי הצלחה בפיגועי מיקוח- הצלחה לוגיסטית (קבלת תרופות, מזון וכדומה) והצלחה במו"מ (השגת חלק מן הדרישות) (Sandler & Scott, 1987). לפי מאגר הנתונים ITERATE, בו נסקרים אלפי פיגועי טרור ומסווגים לפי קטגוריות, הצלחה בפיגועי מיקוח מוגדרת כהשגת חלק מהדרישות שהציבו ארגוני הטרור (Mickolus, Sandler, Murdock & Flemming, 2006). על פי רוב, ארגוני הטרור דורשים דרישות מופרזות באופן מכונן, ובכדי למדוד הצלחה יש להתייחס למטרות האמיתיות של ארגון הטרור. אולם, לא ניתן לדעת מהן

דרישות אלו באופן מדויק, ולכן מסקנות אלו מוטלות בספק (Faure, 2003). לפי אחד המחקרים רק 27% מהמקרים מסתיימים בהצלחת המו"מ מצדה של הממשלה (Enders & Sandler, 2006, Sandler & Scott, 1987).

העמדה הרווחת בספרות הינה, שלא ניתן להימנע ממתן תמורה כלשהי למחבלים. בהציגם עמדה זו מודעים החוקרים לדילמה הבאה: מחד, ויתור שכזה למחבלים בפיגוע מיקוח יכול לעודד אירועים דומים בעתיד (כפי שיפורט בהמשך). מאידך, אם תנקוט הממשלה במדיניות של אי-ויתורים, האירוע עלול להסתיים בהרג בני הערובה, והאחריות, גם אם עקיפה, תוטל על הממשלה (Faure, 2003, Hayes, 2002, Sandler & Scott, 1987, Enders & Sandler, 2006).

נטייה מזוהה נוספת הקיימת בספרות, הינה שממשלות ידחו דרישות של שחרור אסירים יותר מאשר דרישות אחרות כמו כופר, פרסום וכו'. הווה אומר, שחרור אסירים נחשב לדרישה חמורה ולכן ממשלות ישתדלו להימנע מלשלם אותו (Faure, 2003, Hayes, 2002, Sandler & Scott, 1987, Enders & Sandler, 2006).

3.1.2 השפעה של 'מחיר' על אירוע מאוחר בזמן

מספר מחקרים מצביעים על כך שויתורים לארגוני טרור מהווים עבורם תמריץ להמשיך בפעולותיהם ואף להגבירם. הויתורים מעלים את יוקרת ארגוני הטרור, מאפשרים להם לגייס אנשים חדשים ולהעצים את משאביהם (Enders & Sandler 2006). באחד המחקרים נבדקה מדיניותן של מספר מדינות, ונמצא כי פיגועי הטרור גברו פי שלושה כאשר הממשלה ויתרה באופן עקבי. אולם, כאשר מדינה פלונית שינתה את גישתה, ונקטה במדיניות קשיחה כלפי הטרור (קרי, לא ניהלה מו"מ או נקטה באמצעים למיגור אותו סוג פיגוע טרור) חלה ירידה משמעותית בכמות האירועים (Hayes, 2002). אותרו חמישה ממצאים בנוגע לתגובת המדינה והאפקט על פיגועי טרור (Hayes, 2002):

- א. מספר פיגועי הטרור שהופעלו כנגד ממשלות שביצעו ויתורים מהותיים תחת איום גדל. לעומת זאת ממשלות שהפעילו מדיניות קשיחה, כמות פיגועי הטרור הופחתה ובמיוחד כלפי אותו סוג פיגוע טרור.
- ב. מחבלים מצפים שממשלה תסכים לויתורים למרות שהממשלה מצהירה על מדיניות של אי-ויתורים.

ג. ארגוני הטרור ישנו את השיטות וההרגלים שלהם בהתאם לפעולות הממשלה.

ד. ויתורים קטנים, כמו אספקת אוכל וכד' (באירועי התבצרות למשל) לא מעודדים ביצוע פעולות טרור נוספות.

ה. אם הממשלה ביצעה ויתורים מהותיים, היא יכולה להפחית את האפקט שלהם על ידי הכחשה וסודיות.¹²

ארגוני טרור יבצעו פיגועי טרור בהתאם לניסיון שצברו, ובהתאם לאמצעי ההגנה הננקטים על ידי הממשלות. כך למשל, הוכח שחטיפות מטוסים פחתו משמעותית אחרי התקנת מתקני בטחון בנמלי התעופה, וכנגזרת מכך גברו ההתקפות על שגרירויות. כאשר תוגברה האבטחה בשגרירויות פחתו אירועים מסוג זה (Hayes, 2002). בעיראק, לאחר פלישת ארה"ב ב-2003, נחטפו אזרחים וחיילים רבים. Enders ו-Sandler מצאו¹³ כי שחרורם של בני ערובה תמורת ויתור של מדינתם, הוביל עד מהרה לתפיסת בני ערובה חדשים. לטענתם, רק אם הממשלות לא ייענו לדרישות החוטפים או ינקטו בצעדים עונשיים כלפי המחבלים, תפחת כמות החטיפות (Enders & Sandler, 2006).

Islam ו-Shahin מציגים מודל תיאורטי ובו מתוארת התועלת לארגוני הטרור. לפי מודל זה, התנהגותן של ממשלות בעבר בניהול מו"מ עשויה להשפיע על לקיחת בני ערובה נוספים בעתיד (Islam & Shahin, 1989). על פי המחקר, ככל שהמדינה תרצה לנהל מו"מ כך מספר פיגועי המיקוח יגדל בעתיד. מחקר נוסף מצביע אף הוא על התובנה לפיה ויתורים בהווה מגדילים את הויתורים בעתיד ולהפך: פעולות לטווח ארוך של הממשלה, כמו הקמת כוחות קומנדו המיועדים להתערב בפיגועי מיקוח, עשוי להקטין את מספר ניסיונות הפיגוע, משום שהוצאתו לפועל של פיגוע המיקוח תהפוך ללא אטרקטיבית עבור ארגוני הטרור (Sandler, Tschirhart & Cauley, 1983). מחקר בנושא חטיפות מטוסים הצביע על המסקנה לפיה אם מבוצעים מעצרים של החוטפים מתרחשת ירידה במספר החטיפות. כמו כן, הרשעות ומאסרים ממושכים של החוטפים הגדילו את פער הזמן בין חטיפת מטוס לבאה בתור (Landes, 1978). ויתורים מובילים את המחבלים למסקנה כי הויתור בעתיד יגדל. בנוסף, ייתכן כי ישנם מקרים בהם תהיה השפעה גדולה יותר לויתורים כאשר ארגון הטרור שונא סיכון, ואילו ככל שהארגון אוהב סיכון, לויתורים תהיה השפעה פחותה (Brandt & Sandler, 2008, Lapan & Sandler, 1988).

¹² בשנת 2003 ארגון אסלאמי חטף באלג'יריה תיירים גרמניים, ולאחר מספר חודשי מו"מ, שוחררו החטופים ושולם כופר של 4.5 מיליון אירו. הממשלה הגרמנית מכחישה עד היום ששולם כופר זה (Faure, 2003).

¹³ הם סיכמו את כמות החטיפות בשנת 2004 בעיראק. יצוין שאין מדובר בניתוח סטטיסטי אלא ריכוז נתונים בלבד.

במחקר שבדק סוגיה זו לאורך השנים 1968-2005, התגלה שכניעה לדרישות המחבלים בחטיפות בעבר עודדה משמעותית ביצוע חטיפות בעתיד. במחקר בחנו החוקרים את התקופות לפי חלוקה לרבעונים, ועלה כי הויתורים הובילו לתוספת של 2.62 חטיפות בממוצע לרבעון (Brandt & Sandler, 2008). מעניין לציין, כי ע"פ מחקר זה, סיום אירוע באופן אלים, קרי מבצע צבאי/ משטירי לא בהכרח ירתיע את ארגוני הטרור מלפעול שוב בעתיד. בהקשר זה Faure טוען כי טריגר מסויים להגעה להסכם סופי הוא שהחוטפים יגיעו לכדי מסקנה כי הממשלה הגיעה לקצה גבול יכולת הויתור שלה. כלומר ישנה חשיבות לדרך שבה ארגון הטרור תופס את נכונותו של הצד השני לפשרה (Faure, 2003).

3.1.3 הגורמים המשפיעים על 'המחיר' ועל הויתורים

גורם מרכזי שמשפיע על המחיר והויתורים הינו השינויים בעלויות המו"מ. לפי מודל פורמאלי, שינויים אלו משפיעים הן על דרישות המחבלים והן על דרישות הממשלה ועשויים להשפיע על מידת הויתורים. שינויים אלו ישפיעו גם על השאלה העקרונית אם לוותר כלל. הגדלת עלויות המיקוח אף ישפיעו על משך זמן הפיגוע (Atkinson, Sandler & Tschirhart, 1987). דוגמא- בפיגועי התבצרות, וייתכן שאף בפיגועי חטיפה, החוטפים מסוגלים להרוג בני ערובה, תוך קביעת זמני יעד (deadlines). מצב זה מגדיל בוודאות את העלויות של הממשלה בניהול המו"מ. על כן, עשויה הממשלה, להעלות את רמת הויתורים ולהסכים למחיר כבד, וזאת בכדי לסיים מהר יותר את האירוע¹⁴. אם מלכתחילה ידועה לממשלה עלות הכניעה למחבלים, אזי תעשה הממשלה את החשבון האם להיכנס למו"מ. הווה אומר, אם עלות הכניעה גדולה מאי-כניעה לא תהיה עסקה. לעלות הכניעה יש להכניס למשווה את זהות בני הערובה (כך לדוגמא באירוע במעלות - נלקחו ילדים כבני ערובה ועובדה זו הגבירה את העלות¹⁵) (Enders & Sandler, 2006).

גורם נוסף שמשפיע על המחיר הינו הכיסוי התקשורתי. הדעה הרווחת בספרות היא שסיקור מוגבר בפיגועי מיקוח מגביר את התועלת שמפיקים ארגוני הטרור, וכך גדל כושר המיקוח שלהם. Dolnik טוען כי התמקדות התקשורת בחטוף ומשפחתו עשויה להשיג אפקט שלילי ולהגדיל את דרישות המחבלים

¹⁴ סייג אחד לכלל זה הוא התערבות משטרתית או צבאית אשר עשויה לסיים את האירוע ללא מו"מ. דוגמא נוספת לעלויות: אחת ממטרות פיגועי המיקוח היא השגת סיקור אוהד לצרה של הקבוצה אותם מייצגים המחבלים. במידה והסיקור שלילי, ייתכן ועלותו של מו"מ מבחינת ארגון הטרור תעלה. במקרה כזה, החוטפים ייטו לסיים את העסקה במחיר נמוך מכפי שציפו לקבל. דוגמא נוספת לעלות שבה נושא ארגון הטרור היא הלחץ הפסיכולוגי שבו נתונים החוטפים. ככל שהאירוע נמשך זמן רב יותר (מאפיין בדר"כ את פיגועי ההתבצרות), כך החוטפים נתונים ללחץ גדול יותר, דבר שמבטא עלייה בעלויות, וגורר הקטנת הדרישות מצד ארגון הטרור.

¹⁵ ארוע מעלות מוזכר בספרות שעוסקת בתחום. לפי התפיסה הרווחת, מדינת ישראל הייתה מוכנה לנהל מו"מ אמיתי לשחרור הילדים שנחטפו במעלות. היא כבר ניהלה מו"מ עם החוטפים, ואפילו שיחררה מהכלא את האסירים שהחוטפים דרשו את שחרורם והעלתה אותם על אוטובוסים. לטענת החוקרים, התנהגות זו של ישראל, למרות המדיניות המוצהרת של אי ניהול מו"מ, נבעה מהעובדה שהחטופים היו ילדים, דבר שהעלה את התועלת מעסקה לעומת חטופים אחרים.

(Dolnik, 2003). Faure טוען כי התערבות של גורמים שלישיים כמו התקשורת ומשפחות בני הערובה משפיעה על תוצאותיו הסופיות של האירוע (Faure, 2003). לתקשורת קיים תפקיד מכריע בסיקור אירועי טרור (Atkinson, Sandler & Tschirhart, 1987, Weimann & Winn, 1994, Nacos, 2002). שמואל תמיר, מנהל המו"מ בעסקת גיבריל אמר:

"דברי המשפחות לתקשורת חושפים את הבטן הרכה של המדינה ומצמצמים את מרחב המיקוח שלה" (תמיר, 2002, ע"מ 1503).

לפיכך, ניתן להציע את ההשערה לפיה, כאשר הסיקור התקשורתי גבוה, כח המיקוח של ישראל יורד. לכן ניתן לצפות לכך שמחירן של עסקאות קודמות ישפיע יותר. כך גם להפך: בעת שיש סיקור תקשורתי נמוך, כושר המיקוח של ישראל גדל, ולכן למחיר ששולם בעסקאות קודמות תהיה השפעה קטנה יותר על עסקה אפשרית באירוע הנוכחי.

יכולת המיקוח של החוטפים גבוהה במידה כזו שאין להם כמעט אינטרס לוותר על פחות מהדרישה המקורית שלהם. עלויות המו"מ של החוטפים בפיגועי חטיפה הינן קטנות יותר מפיגועי מיקוח אחרים. מקום המסתור של המחבלים עשוי להעלות את המחיר. לכן, סביר מאוד להניח, כי התוצאה הסופית תהיה קרובה לדרישות המקוריות של החוטפים מאשר לאלו של המדינה (Atkinson, Sandler & Tschirhart, 1987). ככל שהמחבלים ידרשו יותר דברים כך הסיכוי שהם יקבלו יותר עולה (Sandler & Scott, 1987). הדרך היחידה, לפיכך, לנהל מו"מ מסוג זה הוא לתת תמורה כלשהי למחבלים. כלומר, אם הממשלה תוציא מכלל אפשרות ויתורים מהותיים כלשהם ייסתם הגולל על כל סיכוי של פתרון (Dolnik, 2003).

סיכום- מסקירת הספרות שלעיל ניתן להסיק מספר השערות מחקר. ראשית, ככל שהמדינה מוותרת במסגרת פיגועי טרור בכלל ופיגועי מיקוח בפרט, יתרחשו יותר פיגועים בעתיד. שנית, פיגועי חטיפה הינם פיגועים שקשה להגיע בהם לפתרון ללא מו"מ, ולכן אם מדינה נוקטת בגישה גמישה (קרי מנהלת מו"מ), היא תהיה חייבת לשלם מחיר כלשהו. שלישית, ויתורים בפיגוע פלוני יגבירו את התקוות של ארגון הטרור לקבלת ויתור גדול יותר באירוע מאוחר בזמן. עקב אופי המחקר (איכותני-פרשני), מורכבות האירועים וחוסר היכולת לבחון באופן כמותי את העסקאות שישראל ביצעה, השערות מחקר אלה יבחנו כתלות בזמינות המידע וביכולת להבחין בינם ובין הסברים מתחרים, במקרים שייבחנו.

3.2 תיאוריות של משא ומתן בפיגועי מיקוח

3.2.1 כללי

להלן יפורטו מספר תיאוריות וגישות במו"מ הרלוונטיות לפיגועי מיקוח בכלל ופיגועי חטיפה בפרט.¹⁶ ראשית, יוצגו שתי האסכולות העיקריות לניהול מו"מ עם ארגוני טרור בפיגועי מיקוח- האסכולה "הקשיחה", אשר בבסיסה עומדת התובנה כי אין לנהל מו"מ עם ארגוני טרור בכל מקרה ואין לשחרר אסירים שנשפטו גם לא בעבור שחרור בני ערובה, והאסכולה "הגמישה" לפיה יש לנהל מו"מ עם ארגוני הטרור תוך הגבלות מסוימות (גנור, 2001).

לעיתים, למרות מדיניות מוצהרת של אי-ניהול מו"מ, מתרחש בפועל מעבר לאסכולה "הגמישה". כך למשל, המדיניות של ישראל לאורך השנים הייתה שכאשר יש אופציה צבאית לשחרור בני הערובה אין לנהל מו"מ ויש לדבוק בגישה "הקשיחה". אולם, על פי הספרות, מדינת ישראל במקרה מעלות, החלה לנהל מו"מ עם המחבלים ואף הוציאה את המחבלים המיועדים לשחרור מן הכלא הישראלי. רק כשהיו המחבלים על האוטובוסים, פרצה סיירת מטכ"ל אל הבניין (Enders & Sandler, 2006). יש לסייג את הדברים, מכיוון שעד היום לא ברור האם זה היה מהלך טקטי של מו"מ או רצון אמיתי לעמוד בדרישות המחבלים (אריאלי, 1999).

על פי תחזית תיאורטית, המדיניות הקשיחה של אי-ניהול מו"מ, תלויה בהעדפות הסיכון של המחבלים. אם ארגון הטרור אוהב סיכון אזי מדיניות כזו היא יעילה. לעומת זאת, אם הוא שונא סיכון המדינה תעדיף לנהל מדיניות פחות קשיחה בכדי להציל את בני הערובה, משום שארגון הטרור יטה יותר לקבל את היתורים שמעניקה לו המדינה, וללכת לקראתה מבלי לבצע מהלכים דרסטיים כמו הריגת בני ערובה (Sandler, Tschirhart & Cauley, 1983).

משא ומתן לשחרור בני ערובה בפיגוע מיקוח הינו הליך מורכב ולכל משא ומתן יש את הייחודיות והמורכבות שלו ולכן מבחינה מעשית לא ניתן לספק אסטרטגיה אחת של מו"מ, שתתאים לכל מקרה ומקרה (Dolnik, 2003). תובנה זו עוברת כחוט השני בספרות. גם סיומו של המו"מ אינו ברור כלל ועיקר. ישנם מצבים לפיהם יסתיים מו"מ כאשר המחבלים משוכנעים שלא יקבלו יותר ממה שכבר דרשו. אולם, בסיטואציה מורכבת של עסקה עם ארגון טרור, ייתכנו מצבים שגם אחרי שמגיעים להסכם, ההחלטות לא ייצאו אל הפועל. (Faure, 2003).

¹⁶ חלק מן התיאוריות והגישות נחקרו בפיגועי מיקוח אמיתיים, וחלקן נחקרו תיאורטית על המרכיבים של אירועים וחלקן מהוות מסגרת עיונית לבחינת המקרים.

מו"מ בפיגועי מיקוח מאופיין כמו"מ בתנאי משבר (**crisis negotiation**). הוא נבדל מסוגי מו"מ אחרים בכך שתוצאות המו"מ כרוכות בשאלות של חיי אדם, לחץ חברתי, ערכים, לחץ משפחות ועוד (Dolnik, 2003). ניתן להיעזר במו"מ מבוסס האינטרס (interest-based negotiation) בכדי להבין טוב יותר את מו"מ בתנאי משבר. המו"מ מבוסס האינטרס מנסה לאתר את האינטרסים והרצונות מתחת לפני השטח ודרכם לנהל את המו"מ. הניתוח מורכב מחמישה אלמנטים: אנשים, אינטרסים, אפשרויות פעולה, BATNA- Best Alternatives To a Negotiated Agreement וקריטריונים אובייקטיביים.

Dolnik ניתח את מרכיבי המו"מ שלהלן על פיגועי התבצרות ופיגועי חטיפה, תוך עריכת השוואה ביניהם (Dolnik, 2003). מרכיבים נוספים במו"מ הינם – משך האירוע, קביעת דד-ליין במהלך האירוע, דרישות המחבלים, תקשורת ותהליכים פסיכולוגיים. בגלל השוני המהותי בין שני סוגי האירועים ישנם מרכיבים המתאימים להתנהלות המו"מ בפיגועי התבצרות אך אינם מתאימים לאירועי חטיפה ולהפך. Dolnik טוען שרוב הספרות המחקרית הקיימת מתייחסת למו"מ באירועי התבצרות ופחות לחטיפות (Dolnik, 2003). להלן עיקרי ממצאיו של Dolnik לגבי האלמנטים השונים:

טבלה מספר 1- מאפייני מו"מ בפיגועי מיקוח

התבצרות	חטיפה	
אנשים	<u>ארגון הטרור</u> : שליחת דרג זוטר לניהול מו"מ, עובדה המקשה על המו"מ. <u>המדינה</u> : שליחת מנהלי מו"מ מטעם גופים בטחוניים.	<u>ארגון הטרור</u> : המו"מ מתנהל מול הדרג הבכיר של הארגון. <u>המדינה</u> : מנהלי מו"מ הינם על פי רוב שליחים פרטיים מטעם הממשלה. הסיבה: העמדה הרשמית של מרבית מדינות המערב היא לא לנהל מו"מ עם ארגוני טרור בפיגועי מיקוח.
אינטרסים	<u>ארגוני הטרור</u> : שחרור אסירים, כסף, חשיפה תקשורתית, הטלת פחד והצגת יכולות. <u>המדינה</u> : מנהלי המו"מ ירצו לסיים בדרכי שלום את האירוע, קרי שחרור בני הערובה ותשלום מינימאלי לארגוני הטרור. תפיסה זו יכולה להתנגש עם מדיניות הממשלה לא לנהל מו"מ (אסכולה קשוחה).	<u>ארגוני הטרור</u> : שחרור אסירים, כסף, חשיפה תקשורתית, הטלת פחד והצגת יכולות. <u>המדינה</u> : סיום מהיר של האירוע מבלי לאבד בני ערובה.
אפשרויות פעולה	<u>ארגוני הטרור</u> : אין אפשרויות רבות. הם יכולים להציב דד ליין ודרישות, אך הם אינם שולטים על התוצאות. הם יכולים לנסות לעבור מהתבצרות לחטיפה. <u>המדינה</u> : מנהלי המו"מ יכולים לעכב ולמשוך זמן עד שיתבצע מבצע צבאי.	<u>ארגוני הטרור</u> : לא מצויים תחת לחץ זמן ואיום של פעולה צבאית. יכולים לעכב את המו"מ אם יש מבוי סתום, להנמיך דרישות וכד'. <u>המדינה</u> : למנהלי המו"מ כמעט ואין יכולת מיקוח. ינסו להוריד את גובה הדרישות עד כמה שניתן, אך יאלצו לשלם משהו.

BATNA ¹⁷	ארגוני הטרור- יכולים לרצוח את בני הערובה. החיסרון- ככל הנראה יעלה להם בחייהם. מדינה- פעולה צבאית וסיום האירוע באופן כוחני.	ארגוני הטרור- לרצוח את החטופים ולהיעלם. החיסרון- חטיפה הינה אירוע מורכב עבור ארגוני הטרור והם ירצו לפחות לקבל תשלום מסוים. המדינה- אין BATNA משביעת רצון, ולכן האופציות יהיו ויתור על החטופים או כניעה (מוחלטת או חלקית) לדרישות המחבלים.
קריטריונים אובייקטיביים	זהה לשני הסוגים: תקדימי העבר, רטוריקה וכו'. ארגוני הטרור- בעת חטיפת מטוס אל על ב- 1968, ציטט מנהיג החזית עממית את האמירה של הישראלים לפיה ישראלי אחד שווה 100 ערבים, ולכן זה לגיטימי מבחינת ארגון הטרור לדרוש אסירים רבים. דוגמא נוספת היא השימוש בסבלו של הציבור אותו מייצגים ארגוני הטרור. המדינה- מנהלי המו"מ, מצידם, ישתמשו באמירות כמו חפות הפשע של בני הערובה.	
זמן	הזמן, על פי רוב, יהיה לטובת המדינה	הזמן על פי רוב יהיה לטובת ארגוני הטרור.
דרכי התקשרות	הקשר יהיה בדרכי ישיר	הקשר יתקיים דרך גורם שלישי או באמצעות התקשרות
דרישות	הדרישות יהיו גבוהות בתחילת האירוע ולאט לאט יירדו בגלל תהליך פסיכולוגי שעובר על המחבלים.	הדרישות יהיו גם כן גבוהות ולאט לאט יירדו בעקבות הפיכת המו"מ לרציונאלי.
דד ליין	בשני סוגי האירועים הדד ליין נועד להשיג דרישות. בכל מקרה על המדינה אסור להיענות מיידיית משום שאז הדבר יוביל לדרישות נוספות.	
דרישות שלא ניתן לנהל עליהן מו"מ	באירועים של מו"מ בעת משבר יש פעמים רבות דרישות שלא ניתן לנהל מו"מ עליהן. עצם ההחלטה שזו דרישה שלא ננהל עליה מו"מ נובעת בדרך כלל מהמדיניות הרשמית של המדינה ומהווה אינדיקציה למידת הקשיחות/ גמישות של המדינה במו"מ.	
מוצא של כבוד ¹⁸	אלמנט זה נפוץ יותר באירועי התבצרות	אלמנט זה נפוץ פחות בחטיפות, אם כי אפשרי.
תפקיד התקשרות	התקשרות יוצרת דרמה גדולה ופוגעת לעיתים בניסיונות החילוץ.	ההתמקדות בחטוף ומשפחתו יכולה להשיג אפקט שלילי ולהגדיל את דרישות המחבלים.

מסקנה- השוואת האלמנטים השונים של המו"מ בין פיגועי התבצרות ובין פיגועי חטיפה מלמדת כי המו"מ בפיגועי חטיפה קשה יותר באופן משמעותי בהשוואה לפיגועי התבצרות. במרבית הפרמטרים לארגון הטרור יש יתרון בפיגועי חטיפה, ולכן יכולת המיקוח שלו גבוהה יותר (Dolnik, 2003).

3.2.3 תיאורית מו"מ (negotiation theory)

במחקר נוסף, מציג Faure את הדינאמיקה של תהליך המו"מ בהקשר של פיגועי מיקוח. לתפיסתו, לניהול משא ומתן בפיגועי מיקוח ישנם מאפיינים ייחודיים לעומת משא ומתן רגיל. ההבדלים העיקריים הם: (א) מדובר באירוע דרמטי שתוצאותיו הם עניין של חיים ומוות. (ב) פערים תרבותיים ועקרוניים בין הצדדים. (ג) חוסר היכולת לזהות רשמית את החוטפים כשותף לגיטימי לניהול מו"מ. (ד)

¹⁷ Batna הינו מושג שבו משתמשים בספרות לתאר את האלטרנטיבה הטובה ביותר הקיימת לצד פלוני בעת כשלון המו"מ.
¹⁸ מוצא של כבוד משמעו שכל אחד מן הצדדים יכול להגיע לתוצאה סופית שתשביע את רצונו ותוכל לייצג אותו בכבוד בפני הציבור אותו הוא מייצג.

בדרך כלל, לא נבנה אמון בין הצדדים. ה) הביטחון הפיסי של המתווכים. ו) התערבות של גורמים שלישיים כמו התקשורת ומשפחות בני הערובה (Faure, 2003).

המחלוקת בין הצדדים המתבטאת בפערים התרבותיים ביניהם, יחד עם חוסר הלגיטימציה לערוך מו"מ עם ארגוני טרור, מובילים לכך שבמו"מ יכולות לצוץ התנהגויות שלא מאפיינות מו"מ רגיל, כגון- שקרים, טריקים, מניפולציות, הטעיות וכיוצ"ב (Faure, 2003). מחקר אחר מצביע על הקשר שבין ערכי התרבות הישראלית, הפוליטית והאזרחית לבין התוצאה במו"מ. ככל שמרכיב העוצמה הרכה של ישראל, כחברה דמוקרטית, ליברלית ויהודית, קרי קידוש הערכים של חיי אדם, פדיון שבויים וכיוצ"ב, יגדל, כך תגבר הנטייה של ישראל לבחור במדיניות של "שנאת סיכונים" שהפועל היוצא שלה הוא כניעה לתכתיבי ארגון הטרור (פרג, 2006).

3.2.4 הגישה של Zartman

Zartman מציע מודל תלת שלבי של מו"מ בפיגועי המיקוח (מובא במאמרו של Faure, 2003):

- 1) **השלב לפני המו"מ (pre-negotiation)** - הנטייה הראשונית והטבעית של ממשלות היא לא לנהל מו"מ עם מחבלים (אסכולה "קשיחה"). אולם ככל שעובר הזמן הממשלות מבינות שמו"מ כזה יתנהל. ישנן מדינות שאינן מצהירות על כך שהן מנהלות מו"מ אולם עושות זאת מאחורי הקלעים (Enders & Sandler, 2006, Lapan & Sandler, 1988). שלב זה מלמד על מידת נקיטת אסכולה קשיחה או גמישה של המדינה.
 - 2) **שלב הנוסחה (formula)** - בשלב זה מתגבשים העקרונות לפיהם ינוהל המו"מ. הנוסחה משתנה בין אירוע לאירוע בשל אופי ארגון הטרור. קיימים מספר גורמים משפיעים - זמן, הרג בני ערובה, עייפות ועוד.
 - 3) **שלב הפרטים (details)** - זהו השלב שבו ייסגרו הפרטים המלווים את המו"מ לכל אורכו וגם את סיומו. למשל, בפיגועי התבצרות, ייסגרו הפרטים בנוגע לאספקת אוכל, חיבור לחשמל וכד'. לאחר שהתבצעו מספר ויתורים, משני הצדדים, נוצרת הרגשה שסיום האירוע קרוב. אולם, מאידך, דווקא במצב זה כל צד מעוניין בפיצוי על הויתורים שכבר ערך (Faure, 2003).
- לסיכום**, סקירת הספרות בנושא המו"מ בפיגועי מיקוח מקנה כלים לנתח את המו"מ להחזרת חטופים. אולם יש לזכור, כי ישנה דעה רווחת בספרות כי כל מקרה שונה ממשנהו, ולכן העקרונות שהוצגו

לעיל יכולים רק להוות את הבסיס לניתוח משאים ומתנים שכאלו, אך הם אינם מחייבים. בפרק הניתוח של חקרי המקרה, תוצע דרך לניתוח המו"מ לאור העקרונות שהוצגו בסקירה זו.

4. מערך המחקר

מטרת פרק זה היא להציג את מערך המחקר על מרכיביו המתודולוגיים השונים ולעמוד על הסיבה שבעטיה נבחרה השיטה האיכותנית להוות את דרך הניתוח במחקר זה. בנוסף, יפורטו סוגי הנתונים השונים שנאספו ומגבלות המחקר.

שיטת המחקר מתבססת על השיטה האיכותנית תוך שימוש בניתוח השוואתי המבוסס על חקר תופעה פוליטית מסוימת במדינה אחת ולאורך זמן (Collier & Collier, 1991). התופעה שתיחקר (עסקאות להשבת חטופים מארגוני טרור) תיבחן באופן השוואתי לאורך ציר הזמן רק במדינה אחת (ישראל), כשהדגש יינתן על סוגיית המחיר והתנהלות המו"מ, כפי שיפורט בהמשך. השוואת התופעה לאורך השנים תשרת את מטרות מחקר זה - הגעה לתובנות תיאורטיות בדבר השפעת המחיר והויתורים על עסקאות מאוחרות בזמן ומיפוי עסקאות החטופים. עיסוק בכלל המקרים, וניתוח מעמיק של מהלכי המו"מ של ארבעה חקרי מקרה הובילו להכרה מעמיקה של התופעה (Peters, 1998). את הסיבות לבחירה בשיטה האיכותנית-פרשנית ניתן לחלק לארבע:

1) **אוכלוסיית מחקר קטנה** - אוכלוסיית המחקר כוללת את כל העסקאות לשחרור חטופים מידי ארגון טרור שבוצעו על ידי ממשלת ישראל. אוכלוסיית המחקר תוחמה רק למקרים בהם התבצעה חטיפה או התבצרות, התקיים מו"מ, ונערכה עסקה. אוכלוסיית מחקר זו מונה 12 מקרים. כמות מקרים זו אינה מאפשרת לבצע ניתוח כמותי-סטטיסטי.

2) **מורכבות האירועים** - עסקאות להחזרת חטופים הינן אירועים מורכבים המשלבים אלמנטים שונים, שאת חלקם קשה לכמת ולהעריך. למשל - לחץ משפחות, מצב פוליטי, שיקולים מדיניים ועוד. מדובר גם בסוגיה ערכית, המכילה מחד את ערך פדיון שבויים, ומאידך שיקולים רחבים של ביטחון לאומי וכו'.

3) **כל עסקה היא עולם בפני עצמה** - בספרות המחקרית עולה התובנה לפיה כל עסקה, בגלל מורכבותה, היא עולם בפני עצמה. בדיעבד, גם בראיונות שנערכו עם מנהלי המו"מ לצורך עבודה זו, הם טענו זאת גם. לכן, נדרשת גישה פרשנית-איכותנית, שתנסה לעמוד על השונה והדומה מתוך העסקאות, ולא לנסות להגיע לתובנות כמותיות.

4) **עסקאות מסוגים שונים** - ישראל שילמה ב- 12 העסקאות מחירים מסוגים שונים וקיבלה תמורות שונות. היו עסקאות בהן ישראל שיחררה אסירים חיים, והיו עסקאות בהן החזירה גם גופות. וכן, היו עסקאות בהן ישראל קיבלה אזרחים/חיילים חיים והיו עסקאות בהן קיבלה גופות. יצוין,

4.1 שלבי המחקר

הניתוח מבוסס על ארבעה שלבים: **השלב הראשון** הינו סקירת כלל העסקאות שמדינת ישראל ביצעה. במהלך הניתוח יוצגו פרטים רלוונטיים עבור האירוע, תוך מתן דגש על 'המחיר' ששולם עבורו. **בשלב השני**, ייבחרו מתוך כלל האירועים ארבעה מקרים לצורך חקרי אירוע מעמיקים. **בשלב השלישי** ייערך מחקר עומק לארבעת המקרים, בו ייסקרו ההתרחשויות המרכזיות, יוצג גרף עם התאריכים הרלוונטיים ותוצגנה הסוגיות המרכזיות של המו"מ שנותחו לאחר מכן בפרק הניתוח. **בשלב הרביעי** בוצע ניתוח על בסיס כלל הנתונים שנאספו במחקר, בהתבסס על סקירת הספרות.

4.2 איסוף הנתונים

כמקובל בעבודות העוסקות במתודה האיכותנית נאספו הנתונים ממגוון מקורות כמפורט דלהלן:

1. ראיונות עומק עם שלושה מנהלי מו"מ בעבר (עמוס ירון, אורי סלונים ויעקב פרי) ועם איש ציבור שליווה את כל העסקאות בתחילה כעיתונאי ואח"כ כעוזר אישי של שר הביטחון ורה"מ (איתן הבר).
2. ספרי זיכרונות של מנהלי המו"מ.
3. עבודות אקדמיות.
4. סקירת כתבות מהעיתונות- 'ידיעות אחרונות' ו- 'הארץ'.
5. כתבות מהאינטרנט.

4.3 מגבלות המחקר

נושא עסקאות השבויים הינו מורכב ומושפע מאלמנטים שונים ומגוונים. מגבלת מחקר מרכזית היא הנגישות לחומרים. מעבר לנתונים שפורטו לעיל, ישנו חומר אשר אינו חשוף לעיני הציבור עקב רגישותו הביטחונית. מגבלה נוספת היא שדיווחים בתקשורת, עלולים לעיתים להיות לא מדויקים, מגמתיים ומוטעים. על כן, נעשה ניסיון לעשות מספר הצלבות של המידע בכדי לשלבו במחקר. קרי, ידיעה

בעיתון, הוצלבה עם ספר זיכרונות או ראיון וכד'. כמו כן, אם ידיעה בעיתון הופיעה במספר עיתונים, והסתמכה גם היא על מספר מקורות, יוחסה לה יותר אמינות. מגבלה נוספת היא זיכרונם של המרואיינים. מרבית העסקאות שחקרתי התרחשו לפני 10 עד 25 שנה. מטבע הדברים, ככל שעובר הזמן, הירידה לפרטים קשה יותר, ויכולת השחזור קשה אף היא.

5. סקירת כלל העסקאות¹⁹

אחת ממטרות מחקר זה הינה מיפוי שיטתי של כלל העסקאות לשחרור חטופים מידי ארגוני טרור שהתרחשו בישראל. המיפוי כולל תיאור קצר של האירוע, ציון תוצאות העסקה והמחיר ששולם בעקבותיה. בנוסף, יוצגו שני גרפים המסכמים את המחיר. סקירה זו תהווה את הבסיס לבחירת ארבעת חקרי המקרה. לאחר הצגת המקרים, יינתן הסבר לגבי השיקולים בבחירת המקרים.

טבלה מס' 2- סקירת כלל העסקאות (בעמודים הבאים)

¹⁹ הנתונים לסקירת כלל העסקאות נלקחו והוצלבו מהמקורות הבאים:

- צבא ההגנה לישראל- האתר הרשמי
- הענף לאיתור נעדרים- האתר הרשמי
- כתבות מהעיתונות (ידיעות אחרונות והארץ) כמפורט בביבליוגרפיה לכל עסקה ועסקה.
- התזה של אריאלי (1999)
- הספר של ברגמן (2009)
- מחירון עסקאות השבויים (אתר האינטרנט YNET).

	שם האירוע	תאריכים	ארגון הטרור	תיאור כללי של האירוע	מחבלים משוחררים	ישראלים משוחררים
1	חטיפת מטוס 'אל-על' לאלג'יר	23.7.68 עד 31.8.68	החזית העממית לשח' פלס'-ג'ורג'י חבש	מטוס אל-על שיצא מרומא לישראל נחטף על ידי שלושה מחבלים והוטס לאלג'יר. לאחר שחרור הנוסעים הזרים, נשארו שבעה אנשי צוות וחמישה נוסעים (כולם ישראלים). ממשלת אלג'יריה תיווכה בעסקה.	16	12
2	חטיפת מטוס TWA	29.8.69 עד 6.12.69	החזית העממית לשח' פלס'-ג'ורג'י חבש	חולייה מארגונו של ג'ורג'י חבש השתלטה על מטוס חברת TWA שהיה בדרכו מרומא ללוד. המטוס הוטס לדמשק. שם הוצאו כל הנוסעים והמטוס פוצץ. סוריה עצרה את 6 הישראלים ושיחררה את יתר הנוסעים. לאחר מספר ימים שוחררו 4 מהישראליות ונשארו 2 ישראלים בשבי. לאחר מו"מ מול ממשלת סוריה הוחזרו 2 השבויים יחד עם שני שבויים מקהיר. הערה: מדובר בעסקה מעט מורכבת משום שכללה גם עסקה מול מצרים וסוריה.	71	4
3	שמואל רוזנווסר	1.1.70 עד 28.2.71	אל עציפה-אל פתח	השומר שמואל רוזנווסר נחטף מן היישוב מטולה ע"י תשעה מחבלים שהגיעו מלבנון. רוזנווסר הועבר בין מספר מדינות במהלך שהותו בשבי. לאחר מגעים באמצעות הצלב האדום הגיעו שני הצדדים להסכם על פיו ישוחרר מחבל אחד תמורת רוזנווסר.	1	1
4	אברהם עמרם	5.4.78 עד 14.3.79	ארגונו של אחמד ג'יבריל	רכב צבאי נכנס ללבנון לאסוף טרקטור מאזור בינת ג'בל. בשלב מסוים נוסעי הרכב עצרו בצד הדרך והותקפו על ידי חוליית מחבלים. ארבעה נוסעים נהרגו, ועמרם נפל בשבי. שני נוסעים הצליחו להימלט והגיעו למחסום צה"י. לאחר חודשים של מו"מ באמצעות הצלב האדום הגיעו להסכם להחזרת עמרם.	76	1
5	עסקת הפת"ח	4.9.82 עד 25.11.83	פת"ח	בעמדת צה"ל בבחמדות, דרום לבנון, נחטפו 8 חיילי נח"ל. זמן קצר לאחר החטיפה הועברו 6 חיילים להחזקת ארגון הפת"ח ו-2 מהם לארגונו של ג'יבריל. המו"מ נוהל בתחילה בצורה משותפת (פת"ח וג'יבריל יחד), אולם בשלב מסוים (תחילת נובמבר 83) הוחלט לפצל משום שבלבנון התרחשו אירועים שהיו עלולים לסכן את החטופים. העסקה נסגרה לאחר קיום שיחות בין ממשלת ישראל והפת"ח בתיווך אוסטרי.	98 מחבלים, 4700 עצירי מחנה אנצאר	6
6	עסקת ג'יבריל	+ 11.6.82 עד 4.9.82 עד 21.5.85	ארגונו של אחמד ג'יבריל	שני החיילים שנחטפו בבחמדות והועברו לידי ג'יבריל (ראה עסקת הפת"ח), הצטרפו לשבוי בשם חזי שי, שנשבה בקרב סולטן יעקב במלחמת לבנון. לאחר סיום עסקת הפת"ח החלו המגעים האינטנסיביים עם ג'יבריל, אשר לא מיהר לנהל מו"מ. בסוף מו"מ קשה שוחררו שלושת החיילים תמורת 1150 אסירים (פירוט בחקר המקרה).	1150	3

7	סמיר אסעד	3.4.83 עד 12.9.91	החזית הדמוקרטית לשחרור פלשתינ- חוואתמה	החייל סמיר אסעד נחטף מבית הממשל הצבאי בצור. בשלב מסויים הארגון של חוותאמה טען שישראל הרגה את אסעד בהפצצות על "אי הארנבות". מנהל המו"מ בעסקה זו, עו"ד אורי סלונים, טוען כי לפי הבדיקה שנעשתה אסעד לא נהרג מההפצצה. לאחר מו"מ, ישראל קיבלה את גופתו של סמיר אסעד תמורת מתן היתר למחבל לשוב לתחומי ישראל.	1-1 הותר למחבל לחזור לישראל.	1- גופה
8	אלשייך ופינק	17.2.86 עד 21.7.96	חיזבאללה	במארב של ארגון חיזבאללה על שיירה של צה"ל הותקפו מספר רכבים שבהם היו גם החיילים אלשייך ופינק אשר נחטפו. לאחר 5 שנים העביר החיזבאללה מידע ששני החיילים מתים. לאחר 5 שנים נוספות קיבלה ישראל את גופות החיילים בעסקה (פירוט בחקר המקרה)	45 עצירים 123 גופות	2- גופות
9	איתמר אליה	4.9.97 עד 25.6.98	חיזבאללה	כוח של שייטת 13 יצא למבצע בדרום לבנון, ונתקל במארב באזור אנצרייה. במארב זה נהרגו רוב החיילים בכוח, וגופת אחד החיילים, איתמר אליה, נלקחה בידי חיזבאללה. ישראל ניהלה את המו"מ מול ממשלת לבנון, שלמעשה ייצגה את האינטרסים של חיזבאללה (פירוט בחקר המקרה).	60 עצירים 40 גופות	1- גופה
10	טננבאום וחטופי הר דב	+ 4.10.00 7.10.00 עד 29.1.04	חיזבאללה	ביום 4.10.00 נחטף אל"מ (במיל') אלחנן טננבאום על ידי חיזבאללה באחת ממדינות המפרץ הפרסי. למעלה משנתיים לא ניתן אות חיים מטננבאום עד שהמתווך הגרמני פגש אותו. ביום 7.10.00 נתקל סיור של צה"ל בהר דב, על גבול הלבנון במטענים וירי. חיילי הסיור נחטפו ללבנון. לאחר שנה הוכרזו שלושה כחללים שמקום קבורתם אינו נודע. בעסקה משותפת שוחרר טננבאום והוחזרו שלושה הגופות של החיילים (פירוט בחקר המקרה).	436 מחבלים ועצירים חיים 59 גופות	1- חי 3- גופות
11	גבריאל דוויט	20.1.05 עד 15.10.07	חיזבאללה	גבריאל דוויט טבע בים וגופתו נסחפה ללבנון. לאחר שנתיים וחצי, בהן לא פורסם באמצעי תקשורת כל פרט אודות מקרה זה, התקיימה עסקת חליפין להחזרת גופתו. ייתכן והמקרה הינו חלק מעסקה כוללת יותר של החזרת גופותיהם של גולדווסר ורגב.	1- חי 2- גופות	1- גופה
12	גולדווסר ורגב	12.7.06 עד 16.7.08	חיזבאללה	ביום 12.7.06 הותקף סיור של צה"ל על גדר גבול לבנון בסמוך למושב זרעית. בתקיפה נהרגו 4 חיילים מהסיור, אחד הצליח להיחלץ ושניים נחטפו. לאורך השנתיים בהן התנהל המו"מ מצבם של החיילים לא היה ידוע. היו ידיעות מודיעיניות שהם אינם בחיים. בעסקה זו שוחרר סמיר קונטאר, מרוצחי משפחת הרן.	5- חיים 199 גופות	2- גופות

חטיפות המטוסים 'אל-על' (1968) ו-TWA (1969) - שתי חטיפות המטוסים מוגדרות כפיגועי

מיקוח מסוג התבצרות. מתוך 12 המקרים, שתי עסקאות אלו הן היחידות שאינן מסוג חטיפה. הסיבה להכללתן בסקירה היא העובדה שהן נגמרו בעסקה. יש לציין, כפי שיורחב בהמשך, ששני פיגועי מיקוח אלו הינם היחידים מבין פיגועי ההתבצרות שישראל אשר לא הסתיימו במבצע צבאי.

אהרון אחיעז ואהרון הרוש - ביום ה- 6.6.82 נפל מטוסו של סרן אהרון אחיעז בשטח לבנון והוא

נשבה בידי ארגון הפת"ח. לאחר חודשיים וחצי, ביום 20.8.82, שוחרר. יומיים טרם שחרורו של אחיעז נחטף אהרון הרוש מעמדת השמירה באחד המוצבים בדרום לבנון. שניהם שוחררו יחדיו בתוספת של 9 גופות חיילי צה"ל שנעדרו ממבצע ליטאני.

קיימת אי בהירות האם מדובר בעסקת חילופי שבויים. בספרו של ברגמן נטען כי תמורת שחרורו של אחיעז שוחררו כעשרים אנשי אש"ף, והוחזרו 20 גופות (ברגמן, 2009). ברגמן לא הזכיר את שחרורו של השריונאי הרוש כחלק מן העסקה. בהתבסס על חיפוש בעיתונות, שאלות שהוצבו בפני המרואיינים לעבודה זו, וחיפוש באתר האינטרנט של חיל האוויר, לא נמצא חיזוק לנתונים שהציג ברגמן. זאת ועוד, באחת הכתבות מאותה תקופה סופר על עצירי מחנה אנצאר אשר התאכזבו מכך שלא התקבלה כל תמורה של שחרור מחבלים בעבור שני החיילים (סוכנויות הידיעות, 1982). באתר חיל האוויר נכתב כי אחיעז הוחזר "במסגרת פינוי המחבלים בביירות" (אתר חיל האוויר).

להשלמת התמונה, באותם ימים הוסדר, מבחינה בינלאומית, פינויים של אנשי אש"ף מביירות. לפי העיתונות, מדובר, ככל הנראה, בשחרור שני החטופים בתמורה לקבלת ערביות אמריקניות לפינוי שקט של המחבלים, וכחלק ממהלך בינלאומי רחב. לאחר התלבטות, הוחלט לא להכניס את מקרה שחרור אחיעז והרוש לרשימת העסקאות, משום שהיא חריגה מדי הן בהיבט של אי-ניהול מו"מ כפי שנוהל בשאר העסקאות והן בשל אי הבהירות העובדתית.

גלעד שליט - המגעים לשחרורו של החייל גלעד שליט לא הוכללו במסגרת מחקר זה משום שנכון

לכתיבת שורות אלו החייל עדיין מצוי בשבי חמאס.

רון ארד - לפי ידיעות ופרסומים שונים, בשנים 1987-1988, זמן לא רב לאחר נפילתו של ארד בשבי,

נוהל מו"מ לשחרורו עם ארגון 'אמל' הלבנוני וממשלת ישראל סירבה לתנאים שהציב אמל לשחרור ארד. אחת ההשערות היא שממשלת ישראל נרתעה מלבצע את העסקה מחשש לביקורת ציבורית, ובמיוחד לאור תוצאות עסקת ג'יבריל ב- 1985. מכיוון שהעסקה לא יצאה אל הפועל, והפרטים אודות המחיר שהוצע נותרו מעורפלים ולא ברורים, הוחלט שלא לכלול אותה במחקר.

חידוש נוסף במחקר הוא ההבחנה בין סוגי מחבלים משוחררים. אחת הטענות המרכזיות של מנהלי המו"מ שהתראיינו לעבודה זו, ובכתיבה הפובליציסטית, היא שמבחינה מספרית תמיד יש לישראל יותר מחבלים בבתי הסוהר שלה מאשר ישראלים שנמצאים בידי ארגוני הטרור. לפיכך, יש חשיבות לאופי המחבלים המשוחררים. ההבחנה המוצעת במחקר זה היא בין מחבלים שנשפטו בישראל וישבו בכלא הישראלי, לבין מחבלים שמוגדרים עצירים, ויושבים בדו"כ במחנות שהיו בשליטת צה"ל או צד"ל בלבנון²⁰

הבחנה חשובה נוספת, המהווה אף היא חידוש, היא החלוקה למחירים ותמורות. קיימים שני סוגי מחירים בעסקאות חילופין: מחבלים חיים או מתים. כנ"ל לגבי התמורה- ניתן לקבל אזרחים/ חיילים חיים או מתים. לפיכך יש ארבעה סוגי עסקאות:

1. מחבלים חיים תמורת ישראלים חיים.
2. מחבלים חיים תמורת גופות של ישראלים.
3. גופות מחבלים תמורת ישראלים חיים.
4. גופות מחבלים תמורת גופות ישראלים.

בפועל, עסקה מן הסוג השלישי לא התקיימה מעולם בישראל. העסקאות הראשונות שביצעה ישראל (עד שנת 1991) היו מן הסוג הראשון וכללו שחרור מחבלים חיים תמורת החזרת ישראלים חיים. משנת 1991 כל העסקאות, למעט טננבאום, עסקו בהחזרת גופות. בפועל, כפי שניתן יהיה לראות בבירור בגרפים להלן, בכל העסקאות מכאן ואילך שולבו סוגים שונים של עסקאות (למשל החזרת מחבלים חיים ומתים תמורת גופת ישראלי וכד').

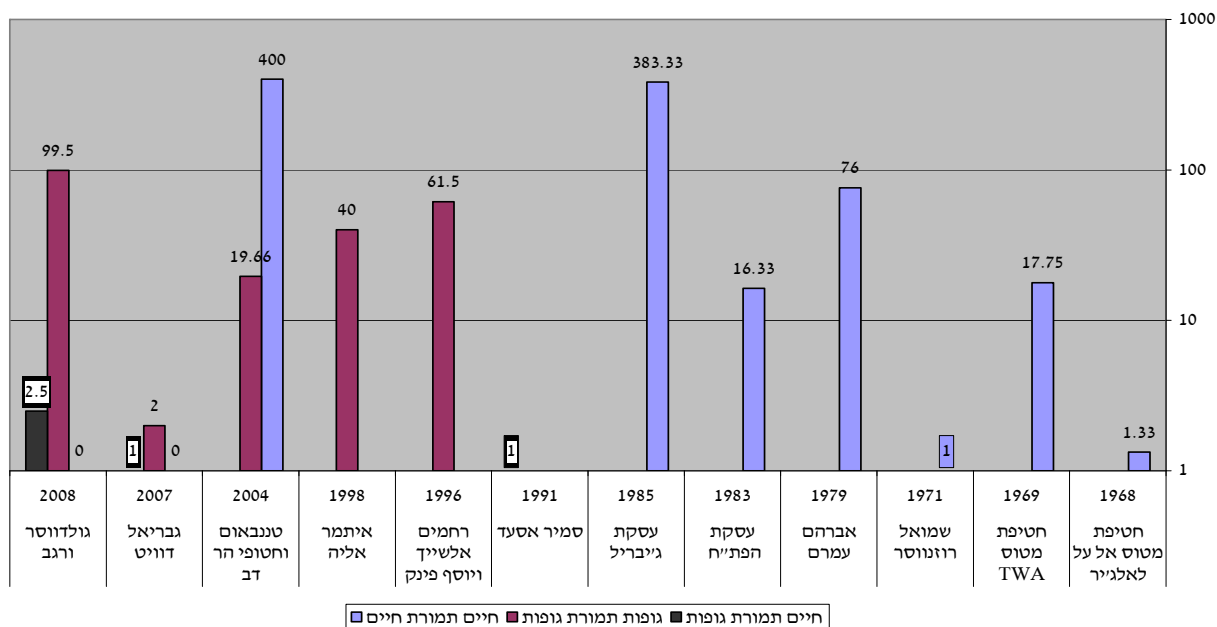
בשני הגרפים שיוצגו להלן יושמו ההבחנות בין סוגי העסקאות לעיל. המספרים בכל עסקה מתארים את 'המחיר', קרי היחס שבין מספר המחבלים ששוחררו לעומת מספר החיילים/ האזרחים הישראליים ששוחררו. הגרף הראשון להלן מתאר את המחיר ללא עצורים, ואילו הגרף השני מתאר את המחיר בתוספת העצירים. העסקאות מסודרות לפי סדר כרונולוגי, כאשר השנה המצוינת מעל לשם העסקה היא מועד ביצוע העסקה.

ציר ה-Y, המתאר את 'המחיר', מוצג באופן לוגריתמי. הסיבה לכך היא נוחות הבנת הגרף. לולא הצגה מעין זו, רוב העסקאות היו ממוקמות בתחתית הגרף ומספר עסקאות היו בראש הגרף, דבר שעלול היה להקשות על הבנת התמונה המלאה. יחד עם זאת, בדרך ההצגה הלוגריתמית קיים חשש לעיוות בהבנת הפרופורציות בין העסקאות השונות. לדוגמא, המחיר ששולם בעסקת גיבריל הינו פי 5 מהמחיר ששולם

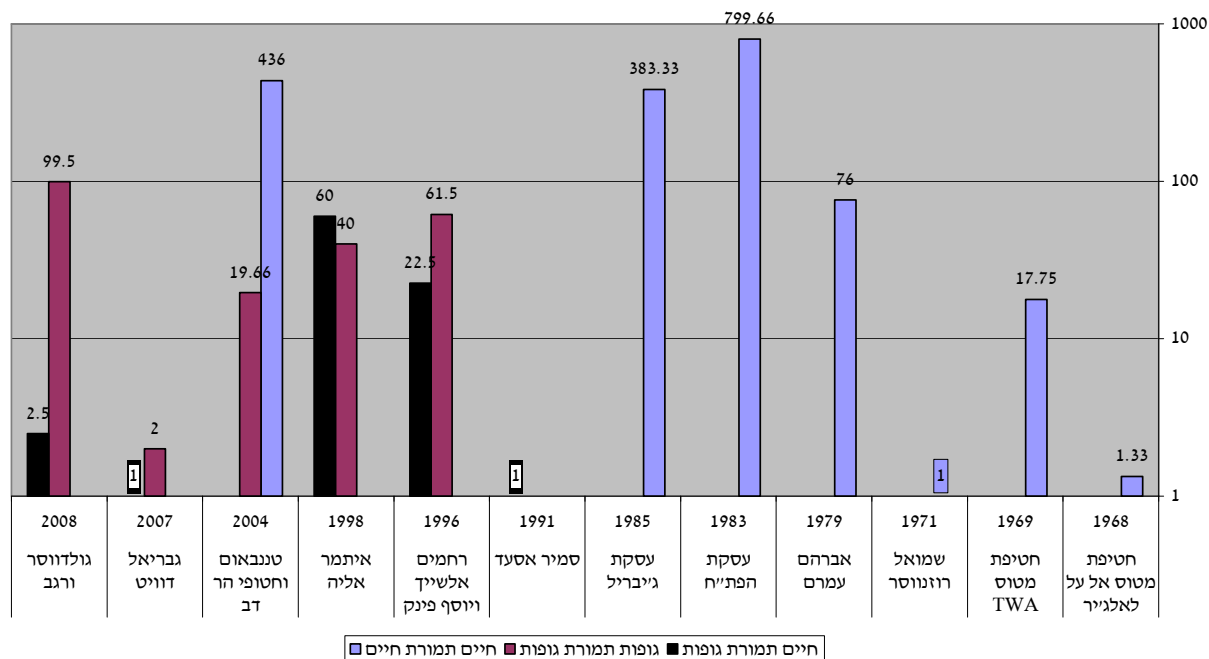
²⁰ בתחילה נשקלה האפשרות לניתוח כל מחבל לפי סוג הפיגוע שהוא ביצע, אולם קיימת בעיה לסווג את המקרים לאור הגדרות שונות של מערכת הביטחון לאורך השנים, ובעיה של השגת המידע בעניין זה. על כן, ההבחנה עליה יתבסס מחקר זה היא בין מחבלים (כאלו שנשפטו בישראל וישבו בכלא הישראלי) לבין עצירים.

בעסקת אברהם עמרם, הגם שאין זה הרושם הנוצר באופן ויזואלי. העמודות הכחולות בגרף מציינות את העסקאות בהן סוג העסקה הוא מהסוג הראשון קרי "חיים תמורת חיים", השחורות מציינות את הסוג השני- "חיים תמורת גופות"- והעמודות הסגולות הינן מן הסוג הרביעי- "גופות תמורת גופות".

תרשים מס' 2- 'מחיר' ללא עצירים

תרשים מס' 3- 'מחיר' עם עצירים

6. בחירת חקרי המקרים

חקר מקרה (case study) הינו שיטה נפוצה במחקר איכותני. החוקר ישתמש באופן מכוון בחקר מקרה כגישה במחקרו ויבקש לבחון את ההתנהגות האנושית שהיא לרוב בעלת דפוסים קבועים, וממנה לצאת להכללות רחבות יותר (יוסיפון, 2002). חקרי המקרה במחקר זה הינם העסקאות עצמם. כל מקרה מתוחם מיום נפילת הישראלי בשבי בידי ארגון הטרור ועד ליום בו יצאה העסקה אל הפועל. במחקר זה נבחרו ארבעה מקרים. בחירת המקרים נשענה, בין היתר, על שתי השערות: האחת, כי המחיר של עסקה משפיע על גובה המחיר בעסקה העתידית. השנייה, עוצמת הסיקור התקשורתי משפיע על גובה המחיר בעסקה. ולכן, נבנתה מטריצה של 2X2, שבנויה מהשערות המחקר לעיל (Hancke, 2009). להלן סיווג כלל העסקאות על פי שני קריטריונים אלה, כאשר המקרים המסומנים בקו תחתון הם המקרים שנבחרו כחקרי מקרה. (ההסברים המפורטים לבניית המטריצה מצויים בנספחים ב' + ג') :

טבלה מס' 3- מטריצת עזר לבחירת המקרים

גבוה	נמוך	כיסוי תקשורתי	
		מחיר בעסקה קודמת	נמוך
1. TWA-69 2. <u>עסקת ג'יבריל-85</u>	1. TWA-69 2. שמואל רוזנווסר-71 3. אברהם עמרם-79 4. <u>אלשייך ופינק-96</u>		
1. עסקת הפת"ח-83 2. עסקת ג'יבריל-85 3. <u>טנבאום וחטופי הר דב-04</u> 4. גולדווסר ורגב-08	1. סמיר אסעד-91 2. <u>איתמר אליה-98</u> 3. דוויט-07		גבוה

שיקולים נוספים בבחירת המקרים :

1. **סוגים שונים של עסקאות**- כיוון שהעסקאות סווגו למספר סוגים שונים, נכללו בארבעת חקרי המקרה כל סוגי העסקאות (חיים תמורת חיים וכו').
2. **המקרה המשפיע ביותר**- לפי העיתונות ולפי הזיכרון ההיסטורי של מדינת ישראל, נראה כי עסקת ג'יבריל נצרכה בתודעה כמשפיעה ביותר (seawright & gerring, 2007).
3. **אירועים טיפוסיים**- עסקאות אלשייך, פינק ואיתמר אליה מהוות מעין מודל של אירועים טיפוסיים (Typical) לעסקאות מסוג של גופות תמורת גופות וחיים תמורת גופות. המחירים ששולמו

4. **מקרים לאורך זמן**- המחקר מתיימר לערוך השוואה בין עסקאות שונות לאורך השנים, ועל כן נבחרו אירועים משנות ה-80 ועד שנות ה-2000. יש לציין, שבעקבות שיקול זה, נבחרה בתחילה עסקת עמרם (התרחשה בסוף שנות ה-70). אולם, מסיבות של מיעוט החומר והזמן הרב שעבר, נוצרו קשיים משמעותיים בניתוח מעמיק של המקרה²¹.

5. **אלימינציה**- לצורך בחירת העסקאות נעשה תהליך אלימינציה:

- חטיפת מטוס אל-על בשנת 1968 הינו המקרה הראשון ולכן אין לפניו מחיר.
 - חטיפת מטוס TWA וחטיפת רוזנווסר התרחשו בתחילת שנות ה-70, ובגלל נגישות החומרים, עסקאות אלו ירדו מהפרק.
 - עסקת סמיר אסעד לא נבחרה משום שהיא למעשה המקרה הראשון של עסקה מסוג של גופות תמורת גופות.
 - עסקת דוויט נפסלה משום שמדובר על מקרה שבו רב הנסתר על הגלוי, ועל כן קשה להבין את השיקולים שמאחורי קבלת ההחלטה לביצוע העסקה.
- לסיכום**, לאור השיקולים לעיל, המקרים שנבחרו למחקר מעמיק הם: עסקת גיבריל (1985), אלשייך ופינק (1996), איתמר אליה (1998) וטננבאום (2004).

²¹ האיש הדומיננטי בעסקה זו היה ראש השב"כ אחיטוב שנפטר לא מזמן. גם עו"ד אמנון זכרוני שהיה פעיל מאוד בעסקה זו, אמר לי טלפונית ש/הוא כמעט אינו זוכר פרטים על העסקה, מעבר לדברים כלליים. כמו כן, בעיתונות של אותם ימים לא היו כמעט אזכורים על נפילתו בשבי ועל מצבו של עמרם. על המו"מ עצמו היה מעט מאוד חומר.

7. ארבעת חקרי המקרה

בחלק זה של המחקר יתוארו העובדות הרלוונטיות לארבעת חקרי המקרה. כל מקרה יתואר על ידי תרשים זרימה של האירועים המרכזיים מרגע החטיפה ועד לביצוע העסקה ותהיה התייחסות מסוימת למקבלי ההחלטות הרלוונטיים במדינת ישראל, זהות ארגון הטרור שביצע את החטיפה וכד'. בנוסף, יתוארו בהרחבה אירועים שונים שהתרחשו במהלך המו"מ, ויהיו רלוונטיים לניתוח שייערך בסוף הצגת המקרים.

7.1 עסקת גי'בריל

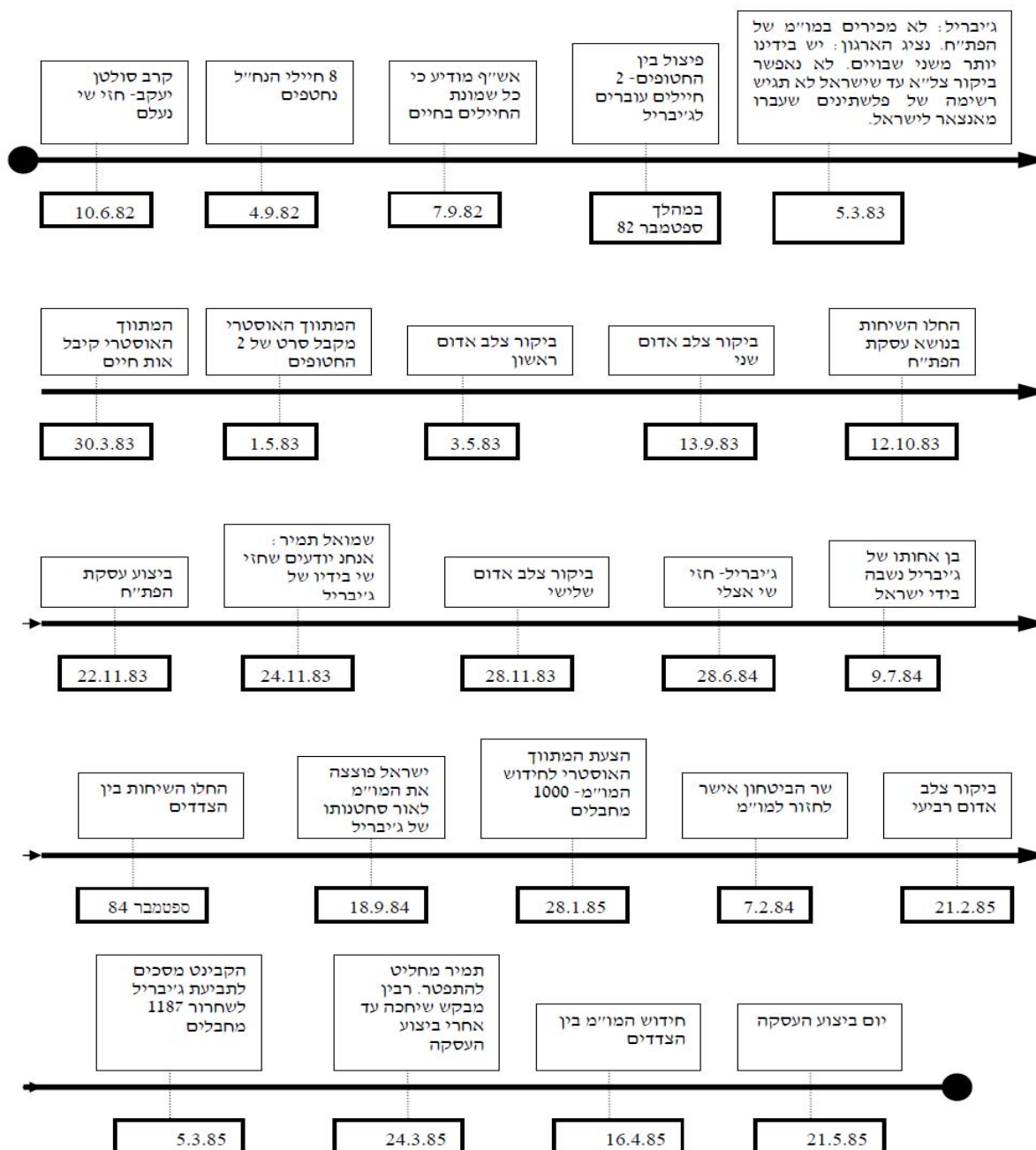
ביום 10.6.82, מספר ימים לאחר תחילת מלחמת לבנון הראשונה, נכנס גדוד טנקים לקרב עקוב מדם בכפר סולטן-יעקב בלבנון. מספר חיילי שריון נפלו בשבי. אחדים מהם עדיין נעדרים, נכון לכתיבת שורות אלו. חייל נוסף, חזי שי שמו, נפל בשבי אחד מארגוני הטרור ובשאל לא ידעו היכן הוא מוחזק במשך תקופה ארוכה (בן פורת, 1985). שלושה חודשים לאחר מכן, ביום 4.9.82, תקפו מחבלים פלסטינים מארגון אש"ף את עמדת התצפית בבחמדות שבגזרה המרכזית בדרום לבנון ושבנו שמונה חיילי נח"ל (עמיקם, 1982). זמן לא רב לאחר מכן (המועד המדויק אינו ידוע) הועברו שישה מתוך שמונת החיילים לפת"ח²², אחד מהפלגים של ארגון אש"ף, והשניים הנותרים, יוסף גרופ ונסים סאלם, הועברו לידי ארגונו של אחמד גיבריל. הסיבה להעברת החיילים הייתה, ככל הנראה, שלפת"ח לא היה מקום ברכב שבו הועברו החיילים (סוכנויות הידיעות, 1983).

שני ארגוני הטרור היו חלק מאש"ף. הפת"ח החזיק מספר חודשים לפני כן, את הטייס אהרון אחיעז והשריונר אהרון הרוש אשר שוחררו, כמפורט בסקירת המקרים, כנראה תמורת פינויים של אנשי אש"ף מביירות (סוכנויות הידיעות, 1982). לארגונו של גיבריל היה ניסיון בעסקת שבויים עוד קודם לכן, כאשר חייל המילואים, אברהם עמרם, היה בשבי הארגון והוחזר בשנת 1979 תמורת 76 מחבלים (כתב "הארץ" לענייני ערבים, 1979). יש לציין, כי בין הפלגים של אש"ף הייתה יריבות במגוון נושאים, אשר תשפיע בעתיד גם על הדיונים והמו"מ לשחרור החיילים החטופים (סוכנויות הידיעות, 1983).

בעת החטיפות כיהנה בישראל ממשלת ימין בראשותו של בגין, ולאחר זמן מה הוחלפה זו בממשלת אחדות, בה יצחק שמיר ושמעון פרס כיהנו כראשי ממשלה ברוטציה, ויצחק רבין כיהן כשר הביטחון. המתווך מטעם ישראל בתחילת המו"מ היה עו"ד אריה מרינסקי. לאחר מספר חודשים הוחלף עו"ד מרינסקי בשמואל תמיר שניהל את העסקה עד סופה.

²² שמות החיילים שנפלו בידי הפת"ח: ראובן כהן, רפאל חזן, עזריאל גלבוז, אברהם מינטבלסקי, אליהו אבוטבול, אבי קורנפלד

תרשים מס' 4- השתלשלות האירועים בעסקת ג'יבריל²³

עד לביצוע עסקת הפת"ח (נובמבר 1983) ישראל התעקשה לנהל מו"מ על כל שמונת החיילים (הבר, 1983). ארגונו של ג'יבריל שידר מסרים עמומים לגבי רצונו לנהל את המו"מ במשותף עם פת"ח. לא פעם ולא פעמיים ארגונו של ג'יבריל תקע מקלות בגלגליו של המו"מ (הבר, 1983). באוגוסט 83 הודיע ערפאת, מנהיג הפת"ח, כי אינו יכול לשחרר את החיילים המוחזקים בידי ג'יבריל וחודש לאחר מכן 83 נאמר לצלב האדום באורח חד משמעי כי ערפאת דן רק על ששת החיילים שברשותו (בן פורת, 1985).

²³ הגרף שמוצג להלן, כמו גם שאר הגרפים בעסקאות הבאות, הינו פרי יצירת מחבר מחקר זה. כמו כן, הנתונים עבור השתלשלות האירועים נלקחו מאותם מקורות המידע שהוצגו בסקירת כלל 12 המקרים.

ההחלטה בצד הישראלי בדבר פיצול המו"מ נפלה באוקטובר 1983, רק לאחר שששת החיילים הועברו לעיר טריפולי בלבנון, שם נשקפה להם סכנת חיים עקב מהומות שפרצו בעיר (עמיקם, 1984). חטופי ג'יבריל הוחזקו על ידי הארגון בדמשק. ב-13 לאוקטובר 1983 החלו שיחות הקרבה עם הפת"ח.

לאחר ביצוע עסקת הפת"ח, עמדה ישראל בפני הדילמה כיצד להתחיל את מו"מ עם ג'יבריל. במשך תקופה ארוכה סירב ג'יבריל לנהל מו"מ והתרצה רק לאחר שישראל התחייבה מראש כי לא תטיל וטו על אף שם (שביט, 1985). יצוין, כי הפת"ח איפשר לצלב האדום לבקר את ששת החיילים שנשבו אצלו באופן תדיר (פחות או יותר אחת לחודש) ואילו ג'יבריל כמעט ולא אפשר את הביקורים²⁴. בפברואר 1983 טען ג'יבריל שישראל מסרבת לאפשר לצלב האדום לבקר את אנשיו הכלואים בישראל (עמיקם, 1983). במרץ 1983 נאמר, כי ארגון של ג'יבריל לא יאפשר ביקור צלב אדום עד שישראל תגיש רשימה של פלסטינים שעברו ממחנה אנצאר²⁵ לישראל (סוכנויות הידיעות, 1983). באותו חודש, התקבל אות חיים ראשון, באמצעות המתווך האוסטרי. חודשיים לאחר מכן צולמו חטופי ג'יבריל בסרט וידאו (רכטמן, 1983). ביוני 1983 יוסף גרוף, אחד מהחטופים, התראיין לעיתון זר (הבר, 1983). בספטמבר ונובמבר 1983 התקיימו שני ביקורי צלב אדום נוספים. לאחר מכן הייתה הפסקה ארוכה בה לא התקיימו כלל ביקורים. ביולי 1984 נפגש השגריר האוסטרי ביוון בסוריה עם שלושת החיילים (כולל חזי שי). ישראל התירה את כניסת הצלב האדום לבקר את המחבלים בארץ ורק לאחר מכן התיר ג'יבריל את ביקור הצלב האדום אצל החטופים. סוגיה ייחודית לעסקת ג'יבריל הקשורה לקבלת אות חיים נוגעת לחזי שי אשר נשבה בקרב סולטן יעקב ביוני 1982. במשך שנתיים לא ידעה מדינת ישראל היכן מוחזק שי. בשלב מסוים עלו ידיעות מודיעיניות לפיהן הוא מצוי אצל ג'יבריל. שמואל תמיר, המתווך במו"מ, אמר לצלב האדום שישראל לא מוכנה לאפשר ביקורים אצל 120 אנשי ג'יבריל הכלואים בישראל, וזאת בכדי להפעיל לחץ לקבל מידע על שי (תמיר, 2002).

הרמז הראשון להימצאותו של שי אצל ג'יבריל היה ביוני 1984 כאשר נתפסו בידי ישראל בן אחותו של ג'יבריל ולוחם נוסף מארגונו של ג'יבריל. אלו טענו כי בידי הארגון מוחזק חייל דובר עיראקית (תמיר, 2002). ישראל ניסתה ללחוץ על ג'יבריל לשחרר את שני החיילים עבור בן אחותו והלוחם הנוסף. ג'יבריל סירב והתרברב שהוא כמו סטלין אשר הקריב את הבן שלו. אולם בשיחות הקרבה²⁶ ישראל הודיעה כי היא לא תכלול את בן אחותו של ג'יבריל במסגרת רשימות האסירים אותם העלתה בהצעה. נציגי ארגון ג'יבריל אמרו שישראל חייבת לכלול אותו ברשימה כי הוא קרוב של ג'יבריל (תמיר, 2002).

²⁴ הביקור הראשון היה במאי 1983, שמונה חודשים לאחר נפילתם בשבי (סוכנויות הידיעות, 1983).

²⁵ מחנה אנצאר הינו מחנה עצורים שצה"ל הקים בלבנון.

²⁶ שיחות "הקרבה" - מכיוון שישראל לא הייתה מעוניינת לנהל מו"מ ישיר, באותו החדר עם ארגוני טרור, נולד מושג שיחות "הקרבה". ישראל וארגונו של ג'יבריל, כמו הפת"ח שנתיים קודם לכן, נפגשו במדינה נייטרלית, וכל משלחת הייתה התמקמה במלון אחר. המתווך האוסטרי היה יושב עם כל צד בנפרד, מקבל את התנאים והולך לצד השני.

במהלך המו"מ, היו מספר דרישות שהציב ג'יבריל לישראל כתנאי לחשיפת שי. למשל, ג'יבריל דרש שמשפחות השבויים יצטלמו עם המתווך האוסטרי ליד מקום הולדתו של ג'יבריל באזור. ממשלת ישראל נענתה לבקשה. דרישה נוספת הייתה שישראל תשיג מסמך בחתימת מנהיג הפלאנגות על כך ששני מחבלים מארגונו נרצחו על ידי הפלאנגות. ישראל בדקה ועשתה (תמיר, 2002). המתווך האוסטרי פנה לג'יבריל בנושא זה ותגובתו הייתה ש-"יאמר לאשתו שתאמין באלוהים ותבטח במוסר המוסלמי". המתווך מסר לו ספר תנ"ך לשי. ג'יבריל אמר לאחר שלוש שעות שהתנ"ך יימסר. לא אמר למי, רק שיימסר. רק ביוני 1984, שנתיים לאחר היעלמו, הודיע תמיר, כי שי אצל ג'יבריל. חודש לאחר מכן הציג ג'יבריל את חזי שי (תמיר, 2002).

דרישתו המקורית של ג'יבריל לביצוע העסקה הייתה שחרורם של 1187 מחבלים מהכלא הישראלי (שביט, 1985). בסביבות יולי 1984 החל מו"מ משמעותי מול ג'יבריל. חודשיים לאחר מכן החלו שיחות הקרבה בין הצדדים בהן ישראל הייתה מוכנה לשחרר 250 מחבלים בלבד. המשלחת הישראלית הודיעה על הפסקת המו"מ וחזרה לישראל. באוקטובר 1984 טען ג'יבריל בפני קרייסקי כי המו"מ עלה על שרטון משום שישראל עשתה שימוש בעובדה שבן אחותו אצלה. בינואר 1985 העביר המתווך האוסטרי מכתבים לצדדים בהם הציע לישראל לשחרר 1000 מחבלים תמורת שלושת החיילים. בפברואר 1985 נדונה ההצעה בלשכת שר הביטחון רבין. שמואל תמיר, מנהל המו"מ, התנגד לה. רבין אישר להמשיך במגעים. ג'יבריל החליט לסרב להצעה, אך קיבל אותה כבסיס למשא ומתן (תמיר, 2002).

בסוף פברואר 1985 ג'יבריל חזר בו ואמר שלא יגיע לוינה לגיבוש ההסכם אלא אם ישראל תסכים לשחרור כל 1187 המחבלים, כפי שדרש מלכתחילה. לאחר ישיבה סוערת, הדרג המדיני נענה להצעה זו בישיבה שהתקיימה במרץ 1985. ישראל הייתה מעוניינת באי שחרורם של 36 אסירים מתוך הרשימה. לבסוף נקבע כי 18 אסירים לא ישוחררו, כאשר ג'יבריל התעקש שהוא יקבע מי ישתחרר ומי לא וכך היה (הבר, 1985). ב-21.5.85 יצאה לפועל עסקת ג'יבריל. יוסף גרוף, נסים סאלם וחזי שי חזרו לישראל תמורת שחרורם של 1150 מחבלים. בישראל נפתח דיון ציבורי נוקב וחריף אודות מהו "המחיר" המתאים בעסקאות מעין אלו.

7.2 אלשייך ופינק

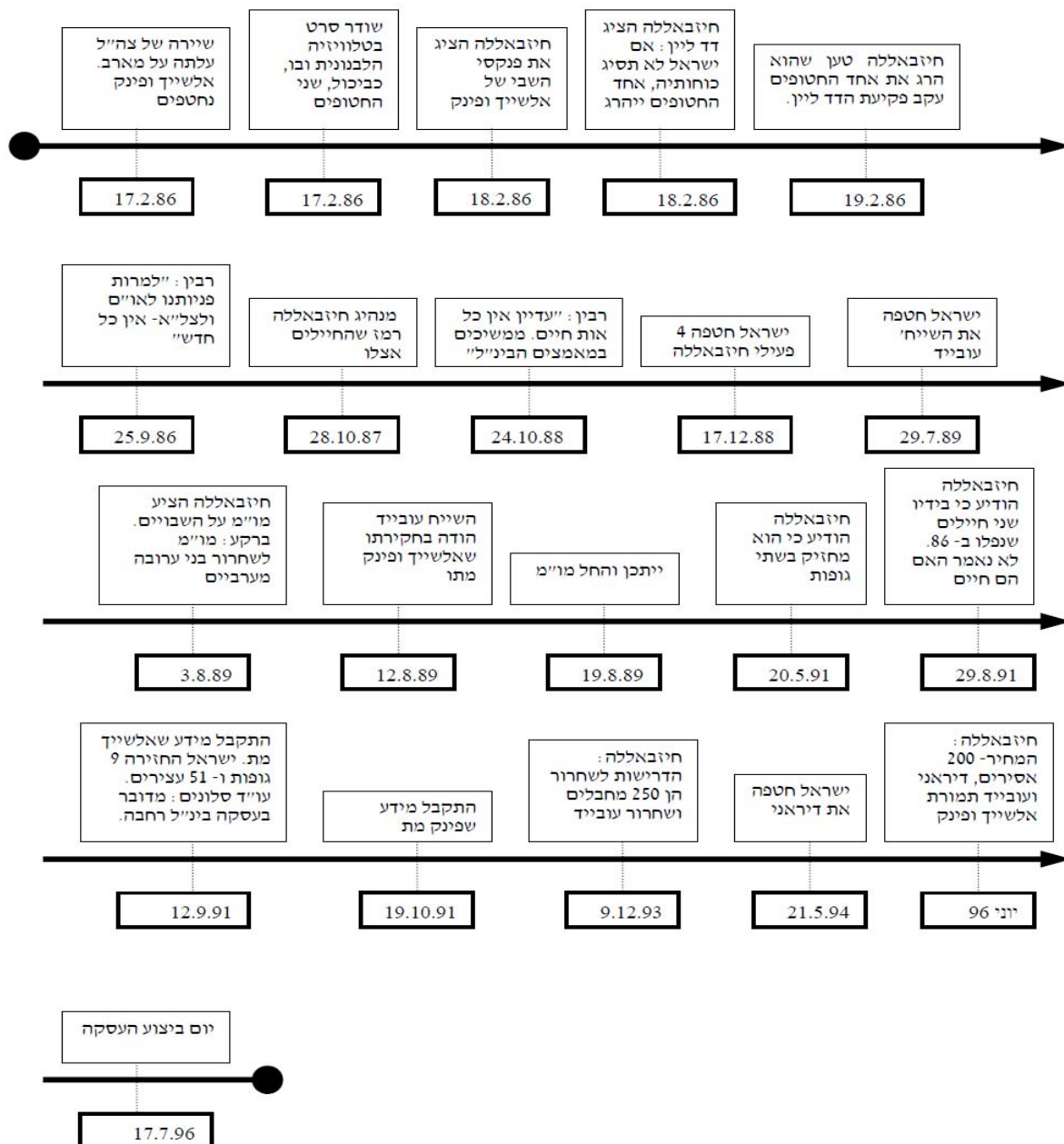
ביום 17.2.86 יצאה שיירת רכבים של צה"ל מהעיירה בית ג'בל בדרום לבנון לכיוון צפון רצועת הביטחון. השיירה, שכללה שלושה רכבים, הותקפה באחד העיקולים כק"מ דרומית למעברים של רצועת הביטחון על ידי מחבלים. הרכב הראשון הצליח להיחלץ מאזור התקיפה ללא פגע. הרכב השני נפגע ונוסעיו נהרגו. הרכב השלישי ספג פגיעה קשה והוצאו ממנו שני חיילים. היו אלו יוסף פינק ורחמים אלשייך

(עמיקם, 1986). צה"ל ערך סריקות נרחבות למציאת החיילים, מתים או חיים. במשך מספר ימים סגרו כוחות של צה"ל אזורים נרחבים בדרום לבנון, אך עקבותיהם של החיילים לא נמצאו. בשלב מסוים קיבלו בכירים בפקוד צפון את ההחלטה להפסיק את החיפושים, מתוך הכרה שהחיילים נחטפו (עמיקם, 1986).

ארגון החזית ההתנגדות האיסלאמית, ארגון גג המכיל את ארגון חיזבאללה, הוצג כאחראי על החטיפה. למחרת הודיעו המחבלים כי החטופים פצועים קשה ומקבלים טיפול רפואי. הטלוויזיה הלבנונית שידרה קטע של סרט שבו נראים לכאורה שני החטופים. הצילום מטושטש ולכן לא ניתן לזהותם (בן ישי, 1986). בכך החל עשור ארוך של חיפושים ומו"מ להחזרת גופותיהם של אלשייך ופינק ז"ל.

פיגוע החטיפה התרחש תשעה חודשים לאחר ביצוע עסקת ג'יבריל. בעיתונים למחרת תקיפת השיירה צוטטו שבויי ג'יבריל והפת"ח. הממשלה היתה ממשלת אחדות לאומית, ראש הממשלה היה שמעון פרס ושר הביטחון יצחק רבין. לאורך המו"מ התחלפו מספר ממשלות, שהאחרונה שבהם הייתה ממשלת נתניהו (1996). מנהל המו"מ מטעם ישראל היה אורי לובראני ולצידו עו"ד אורי סלונים לאורך רוב שנות המו"מ. בחודשים האחרונים של המו"מ ניהל את המו"מ יעקב פרי.

תרשים מס' 5- השתלשלות האירועים בעסקת אלשייך ופינק

מספר ימים לאחר תקיפת השירה ניסתה ישראל ליצור קשר עם החוטפים באמצעות האו"ם, אך ללא הועיל. בספטמבר 1986 פנה שר הביטחון רבין למשפחות החטופים ואמר להם כי כל הניסיונות לפנות לחיזבאללה דרך האו"ם והצלב האדום עלו בתוהו (מור, 1987).

בשנים אלו התרחשו שני אירועים משמעותיים שכלל הנראה השפיעו על העסקה להחזרת אלשייך ופינק. באוקטובר 1986 נפל הנווט רון ארד בשבי. בתחילה הוחזק ארד אצל ארגון אמל הלבנוני. בשנים הראשונות להיעדרותם של השלושה (ארד, אלשייך ופינק), הועלו מעת לעת דרישות כאלו ואחרות של מספר ארגונים שיעיים בדרום לבנון לשחרורם (אדליסט וכפיר, 2002). לכן, קשה להעריך מה היו הדרישות

הנוגעות לאלשייך ופינק בלבד. האירוע המשמעותי השני הוא קיומו של מו"מ בינלאומי נרחב לשחרור בני ערובה מערביים. באותן השנים, נחטפו בלבנון באופן תדיר יחסית, בני ערובה ממדינות המערב. ארה"ב, צרפת, בריטניה ומדינות נוספות היו מעורבות במשאים ומתנים עם ארגוני הטרור השיעיים בלבנון, ולעיתים נכרכו שמות שלושת חיילינו במסגרת השיחות (ראיון עם סלונים).

בשנת 1989 חטפה ישראל את השייח' עוביד, במטרה שיהווה קלף מיקוח עבור רון ארד. באוגוסט 1989 חיזבאללה הציע עסקת חילופי שבויים שכללה את השייח' עוביד (מחניימי, 1989). לא ברור האם חיזבאללה הציעו את שחרור עוביד עבור ארד, אלשייך ופינק ביחד או רק בעבור שחרור חלקם. ייתכן ומדובר היה בהצעה שהיא חלק מעסקה כוללת שבה ישוחררו גם בני ערובה מערביים.

סוגיית אות החיים ליוותה את הליכי המו"מ לאורך חמש השנים הראשונות, עד היוודע דבר מותם של אלשייך ופינק בשנת 1991. חיזבאללה לא הודה בשנים אלו שהוא מחזיק בחיילים מתים. יומיים לאחר החטיפה הציג חיזבאללה את פנקסי השבי של שני החיילים (עמיקם, 1986). מידע זה העיד על כך שהחיילים נשבו, בסבירות גבוהה, בידי חיזבאללה, אולם לא סיפק מידע אמין לגבי מצבם. באוקטובר 1987 רמז מנהיג חיזבאללה, מוסוואי, בעקיפין כי אלשייך ופינק מוחזקים בידי הארגון (מחניימי, 1987). באוקטובר 1988 הודה שר הביטחון רבין כי אין אות חיים או סימן כלשהו העשויים להעיד כי פינק ואלשייך חיים (קיזל, 1988). באוגוסט 1989 השייח' עוביד, אמר בחקירתו כי אלשייך ופינק מתים. צה"ל קבע כי החיילים עדיין נעדרים והמשפחות טענו שהחיילים בחיים (לואיס, 1989).

במאי 1991 הודיע חיזבאללה לראשונה, כי הוא מחזיק בחייל אחד חי ושתי גופות (מחניימי, 1991). בשלב זה התנתה ישראל את פתיחת המו"מ בהשגת אות חיים (ראיון עם סלונים, שקד, 1991). בספטמבר 1991 ישראל קיבלה מידע אמין שאלשייך ופינק אינם בחיים. בתמורה שוחררו 51 עצירים והוחזרו 9 גופות של מחבלים. עולה כי שחרורים אלו היו חלק מעסקה בינלאומית, ולא היו קשורים ישירות למידע שהתקבל על אלשייך ופינק (ראיון עם סלונים).

בינואר 1992 דרש חיזבאללה את שחרורם של מאות מחבלים הכלואים בישראל (פפיברלט, 1992). בשלב זה נראה שרק אלשייך ופינק הוחזקו בידי חיזבאללה. דובר שר הביטחון אמר שעמדת ישראל היא שחרורם של עצירים לבנונים תמורת החזרת הגופות (בר, 1996). לקראת סוף 1992 הצטברו ידיעות לפיהן ישראל החלה במו"מ ישיר עם חיזבאללה (בר, 1996). בדצמבר 1993 דרש חיזבאללה 250 אסירים לבנונים ואת שחרור השייח' עוביד תמורת אלשייך ופינק (פישמן, 1996) ובמרץ 1995 דרש 300 עצירים כולל עוביד (פישמן, 1996). בפברואר 1996 חיזבאללה הציע עסקה נוספת, אולם ישראל דחתה אותה בגלל הרצון להכליל את רון ארד בעסקה (גליקמן, 1996). פריצת הדרך במו"מ נבעה מכך שישראל החליטה לוותר בנוגע למידע על רון ארד (ראיון עם סלונים). ימים ספורים טרם ביצוע העסקה התעקש חיזבאללה לקבל יותר מ-

200 אסירים חיים ויותר ממאה גופות ובכך עיכב את ביצוע העסקה. בסופו של דבר שוחררו 45 אסירים לבנונים חיים ו-123 גופות (גליקמן, 1996). אלו מספרים נמוכים בהרבה מאלו שחיזבאללה דרשו לאורך המו"מ.

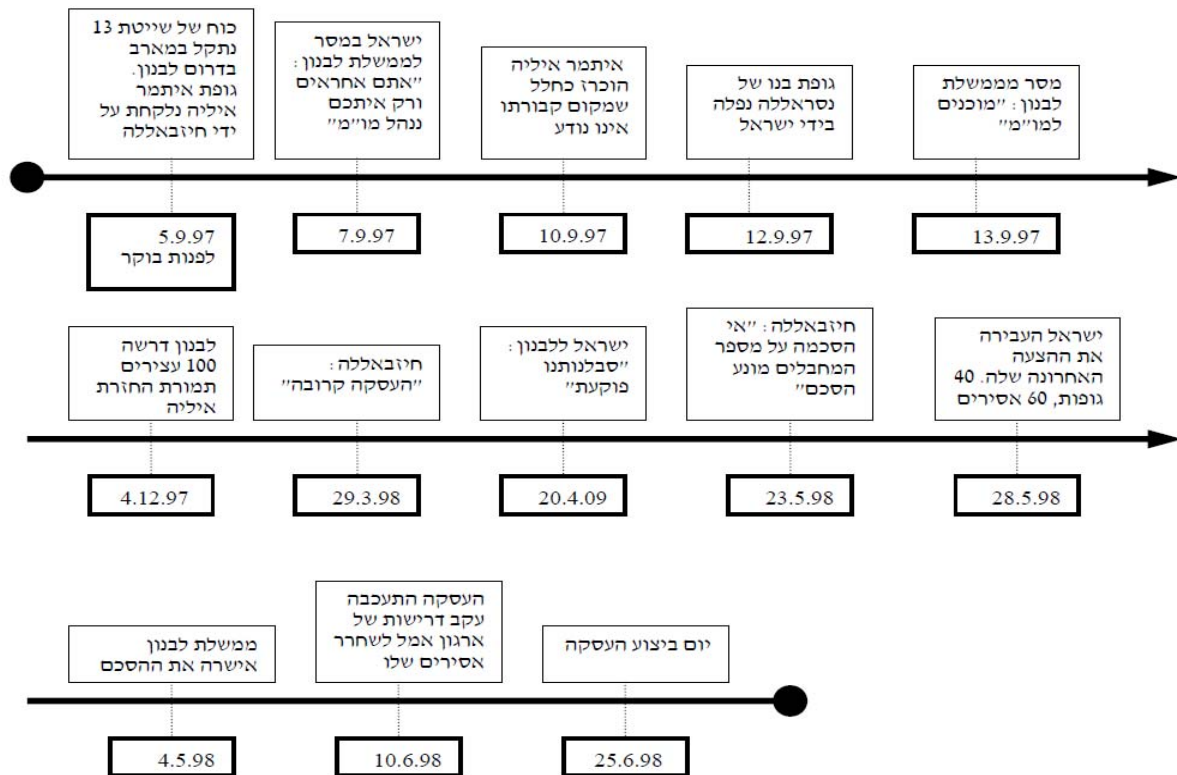
מן הנתונים עולה כי עמדת הפתיחה של ישראל במו"מ הייתה ביצוע עסקה מסוג של גופות תמורת גופות (פישמן, 1996). חיזבאללה, מצידו, דרש את שחרור כל אסירי הארגון בכלא אל-חיאם ובישראל וכל הגופות המוחזקות בידי ישראל. רק ביוני 1996 חלה הגמשה מסוימת בעמדת ישראל (גליקמן, 1996) כאשר הסכימה לשחרר אסירים חיים מכלא אל-חיאם. נדמה שבעסקת אלשייך ופינק התמודדה ישראל בצורה משמעותית עם שאלת שחרור אסירים חיים תמורת גופות.

7.3 איתמר איליה

בלילה שבין ה-4 ל-5 בספטמבר 1997 פשט כוח של יחידת שייטת 13 לדרום לבנון לצורך ביצוע משימה חשאית. הכוח נחת מהים סמוך לעיירה הלבנונית אנצאריה. לאחר הנחיתה על החוף, החלו הלוחמים להתקדם לעבר יעד, כשלתע נתקלו במארב של חיזבאללה. לאחר לחימה עזה וחילוץ הכוח, התברר גודל האסון. 11 לוחמים מהכוח נהרגו ואחרים נפצעו. גופת לוחם אחד, איתמר איליה שמו, נשארה בשטח ונלקחה על ידי לוחמי חיזבאללה (פישמן, 1997).

בימים לאחר האירוע פנתה ממשלת ישראל, בראשות בנימין נתניהו, לממשלת לבנון ואמרה לה שהיא רואה בה אחראית להחזרת גופתו של איליה. משיקולים טקטיים פנימיים, החליט חיזבאללה לאפשר לממשלת לבנון לנהל את המו"מ עם ישראל להחזרת גופת איליה (פישמן, 1997). בסוף יוני 1998 בוצעה העסקה בה הוחזרה גופתו של איליה. מנהל המו"מ מטעם ישראל היה ראש השב"כ לשעבר, יעקב פרי.

תרשים מס' 6- השתלשלות האירועים בעסקת איליה:

ימים ספורים לאחר החטיפה מסר הצלב האדום כי ממשלת לבנון העמידה את התנאים הבאים לקיום העסקה: שחרור כל העצירים הכלואים באל-חיאם ומסירת כל גופות אנשי חיזבאללה ואמל הקבורים בישראל. ישראל השיבה בשלילה, ובתגובה אמרה כי היא מוכנה לשחרר רק גופות תמורת גופות (פישמן, 1997).

בדצמבר 1997 דרשה לבנון את שחרורם של 100 עצירים. ישראל סירבה אך הציעה לנהל מו"מ ישיר. בפועל, המו"מ הואט בשל קידום היוזמה הישראלית לנסיגה לפי החלטה 425 של האו"ם (רפפורט, 1997). במרץ 1998 אמר נסראללה כי עסקת חילופי האסירים קרובה, והיא תתבסס על העקרונות של שחרור עצירים, הכלואים בישראל ובאל חיאם, ומסירת גופות (גליקמן, 1998). במאי 1998 אמר נסראללה כי ישראל מוכנה להחזיר 40 גופות ועשרות עצירים, אך חיזבאללה מעוניין ביותר. בסוף מאי 1998 העביר עזר ויצמן, נשיא המדינה, מכתב ובו הצעתה האחרונה של ישראל: 40 גופות ו-60 עצירים. בראשית יוני הצטרף ארגון אמל לתמונה והתנגד לקיום העסקה בטענה כי האסירים שאמורים להשתחרר זוטרים מדי והוא מעוניין גם בשחרור אסירים משלו (בן ישי, 1998).

יעקב פרי, מנהל המו"מ, טען כי ישראל סירבה לשחרורם של 30% מהאסירים, שהיו כלולים ברשימה הלבנונית (ראיון עם פרי). ישראל הסכימה לשחרר רק אסירים בלי "דם על הידיים". כלומר, לא כאלו שהיו מעורבים ישירות ברציחתם ופציעתם של ישראלים. יוצא הדופן היחיד הינו המחבל מחסן

מקדאד, שנפצע בעת תכנון פיגוע במזרח ירושלים ושוחרר במסגרת העסקה (פישמן, 1998). לקראת סיום המו"מ טען נסראללה שלמרות התעקשות ישראל, הוא עמד על כך שישוחררו אסירים חיים וצוטט כאומר:

"תחילה ישראל לא הסכימה שהעסקה תכלול עצירים חיים. לאחר מכן הסכימו על 20. ואז 30. עד שהגיעה ל-60" (פישמן, 1998).

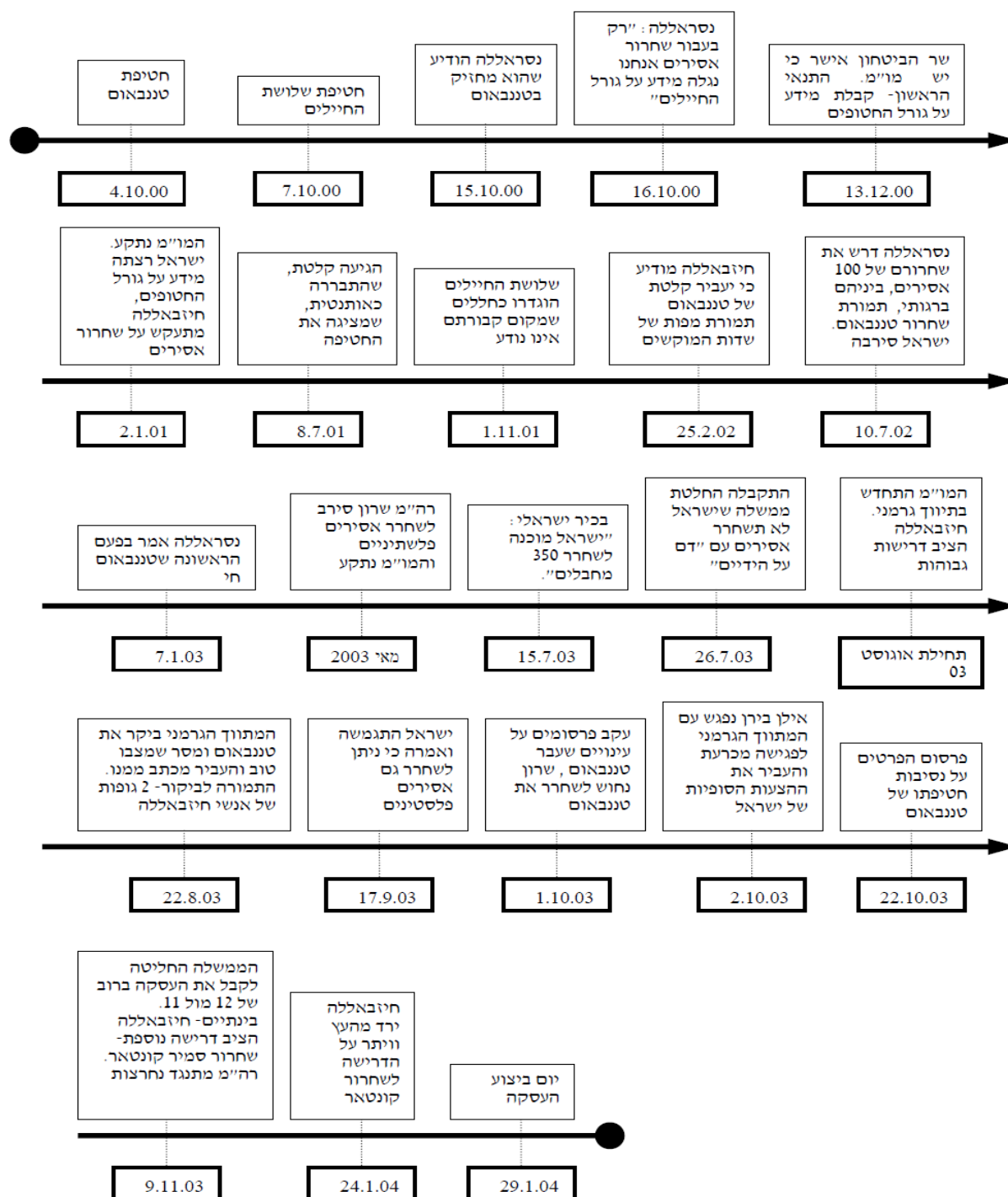
7.4 טננבאום וחטופי הר דב

המו"מ בעסקה זו התחיל בשני אירועים נפרדים. ביום ה- 4.10.00 מגיע אל"מ (במיל') אלחנן טננבאום, לנסיכות דובאי שבמפרץ הפרסי, בכדי לבצע עסקת סמים. הסתבר, כי טננבאום הסתבך בחובות כבדים, בעיקר בשל הימורים. מספר ערבים ישראלים שכנעו אותו להגיע לדובאי לביצוע העסקה. טננבאום נחטף על ידי ארגון חיזבאללה ומוטס ללבנון. לאחר שבוע וחצי הודיע נסראללה, מזכ"ל חיזבאללה, כי בידי הארגון אל"מ במיל'. בצה"ל התחילו לבדוק מי חסר בשורותיו, ולאחר זמן מה גילו כי טננבאום אינו נמצא. נסראללה פירסם את שמו של טננבאום ומכאן והלאה התחילה ישראל בניסיונות לשחרורו של טננבאום (ברגמן, 2009).

בשבת, ה-7.10.00, יצא בשעות הבוקר רכב סיור של צה"ל לנקודה 590 שעל גדר גבול הלבנון באזור הר דב לסיור שגרתי. נקודה זו הייתה בעייתית עקב אי-כיסוי של מצלמות התצפית. מטען רב עוצמה הופעל כנגד הסיור. חוליה של ארגון חיזבאללה התקרבה לגדר, פוצצה אותה, ופתחה פתח לרכב שהגיע עד לרכב הסיור הצה"לי. המחבלים הוציאו מתוכו שלושה חיילים - עומר סוועד, בני אברהם ועדי אביטן. עד מהרה שעט הרכב של חיזבאללה לתוך שטחי לבנון, ועד שהופעלה פקודת "חניבעל" (פקודת החטיפה הצה"לית) החוטפים והחיילים כבר נמצאו בעומק לבנון, במקום לא ידוע (שיפר, 2000).

הימים הם ימי תחילת האינתיפאדה השנייה. בראשות הממשלה עומד אהוד ברק, אשר מכהן גם כשר ביטחון. יעקב פרי ניהל את המו"מ בחודשיו הראשונים, ולאחר שאריאל שרון ניצח בבחירות בפברואר 2001 לראשות הממשלה, מונה אילן בירן כמנהל המו"מ, בין היתר עקב בקשתו של פרי להשתחרר מהתפקיד מטעמים אישיים. מו"מ עיקש ומלא תהפוכות נוהל במשך שנתיים וחצי עד אישור מתווה העסקה בממשלה ב-9.11.03. חודשים ספורים לאחר מכן בוצעה העסקה. אלחנן טננבאום חזר לישראל, ושלושת החיילים מהסיור בהר דב חזרו בארונות.

תרשים מס' 7- השתלשלות האירועים בעסקת טננבאום וחטופי הר דב

יום לאחר חטיפת החיילים בהר דב הקימה ישראל צוות מו"מ בראשותו של יעקב פרי (פרי, 2000). המטרה הראשונית הייתה לקבל אות חיים. חיזבאללה אמר כי ישחרר את החטופים רק תמורת אסירים לבנונים ולא יגלה מידע אודות גורלם ללא תמורה. מספר ימים לאחר החטיפה הודיע חיזבאללה כי הוא

מוכן לתיווך של האו"ם. לאחר שהתגלה כי טנבאום נחטף (15.10.00), ישראל פנתה לצלב האדום ולאו"ם (שיבי, 2000).

בדצמבר 2000 החלו מגעים לעסקה. ישראל רצתה מידע על גורל החיילים מבלי להצהיר על מה תהיה מוכנה לשחרר בסופו של דבר. לאחר זמן מה העבירה ישראל הודעה לחיזבאללה בדבר נכונותה לשחרר 19 לבנונים שנמצאים בישראל כולל עובייד ודיראני. אחת הסיבות לשינוי-הבנה בקרב מקבלי ההחלטות לפיה החזקתם של עובייד ודיראני אינה מועילה יותר לצורך שחרור רון ארד. היה זה ניצחון קטן לנשראללה אשר הסכים בתמורה להתחיל מו"מ (פרי, 2000). ישראל הייתה מוכנה בשלב הזה לדבר רק על שחרור עצירים לבנונים שבתחומה ועל גופות אנשי חיזבאללה. נשראללה, מזכ"ל חיזבאללה, אמר כי ארגונו מתעקש על שחרור של אלפי אסירים פלשתינים, קבלת מידע על הנעדרים של ארגונו וקבלת מפות של שדות המוקשים בלבנון (שיבי, 2000).

באפריל 2002, במהלך מבצע "חומת מגן", התפרסמה ידיעה לפיה חיזבאללה מציע להחזיר את טנבאום תמורת נסיגה של ישראל ממחנה הפליטים ג'נין (עבאס, 2002). ביולי 2002 העביר חיזבאללה דרישה לשחרור 100 אסירים ביטחוניים שאחד מן האסירים הוא מרואן ברגותי²⁷. יש לציין שבפרסום זה מצוין רק שחרורו של טנבאום ולא של שלושת החיילים (בק, 2002). במאי 2003 דרש נשראללה את שחרורם של מאות פלשתינים, אבל ישראל סירבה. רה"מ שרון הטיל וטו והמו"מ הוקפא ביוזמת ישראל (פרי, 2003). ביולי 2003 ישראל הייתה מוכנה לשחרר אסירים מעבר למה שתכננה לעשות, והכמות תעמוד על כ- 350 מחבלים (פרי, 2003). באוגוסט 2003 החל מו"מ מסיבי בתיווך גרמני. המתווכים טענו כי חיזבאללה הציב דרישות גבוהות והכניס לרשימת המשוחררים שמות של אסירים פלסטיניים מהחמאס ומהג'יהאד האסלאמי. ישראל סירבה לתנאים הללו ודרשה להקפיא את המו"מ (פישמן, 2003). באותו חודש החליטה ישראל שלא ישוחררו מחבלים עם "דם על הידיים" (פישמן, 2003), אך עם זאת הבהירה כי הסירוב לשחרר מחבלים עם "דם על הידיים" חל רק על אסירים פלשתיניים ולא על לבנונים (שיפר, 2003).

לקראת סוף אוגוסט 2003 חלה פריצת דרך כאשר ישראל ויתרה סופית על מידע אודות רון ארד (יחזקאלי, 2004). המתווכים הגרמנים העידו כי מול הדרישות של חיזבאללה, העמידה ישראל דרישות קשיחות משל עצמה. בספטמבר 2003 הודיע רה"מ שרון למשפחת ארד כי ייתכן שדיראני ועובייד ישוחררו בעסקה הקרובה (שיפר, 2003). נשראללה, מצדו, הציב דרישות שכללו שחרור אסירים פלשתינים, לבנונים, סוריים וירדנים. זמן קצר לאחר מכן ישראל הסירה כל התנגדות לשחרור האסירים הפלשתיניים. בתחילת אוקטובר 2003 הגיעו דיווחים, בעיקר מהמתווך, לפיהם טנבאום עובר עינויים קשים בשבי (שיפר, 2003). לפי מידע זה החליט רה"מ שרון לקדם את המו"מ עקב חשש לחייו של טנבאום.

²⁷ מרואן ברגותי הינו פעיל פת"ח מרכזי שהורשע בישראל על ביצוע מספר רב של פיגועים.

אילן בירן, מנהל המו"מ, נפגש עם המתווך והעביר לידי את ההצעות הסופיות של ישראל, לפיהם ישוחררו דיראני ועובייד, מאות אסירים פלשתינים ועשרות גופות של אנשי חיזבאללה (ברגמן, 2003). נראה כי הוויכוח המרכזי בשלב זה במו"מ היה סביב דיראני. תומכי שחרורו של דיראני אמרו שהוא לא מהווה יותר קלף מיקוח עבור רון ארד. מתנגדי השחרור אמרו שרון ארד הוא סמל והמליצו להתעקש על סוגיית דיראני, ולכל היותר להציע אסירים נוספים אחרים במקומו (ירקוני, 2004).

לגבי אות החיים- חיזבאללה התעקש לא לגלות שום מידע על גורל החטופים ודרש שחרור מאות אסירים תמורת המידע. ביולי 2001 הגיעה קלטת ממקור אנונימי שהציגה את החיילים באופן מטושטש אך מידת אמינותה של הקלטת לא היתה ברורה (פישמן, 2001). באוקטובר 2001 הסכים חיזבאללה לקבל חבילה עבור טננבאום, אולם לא ברור האם החבילה הגיעה לייעודה. בסוף אותו חודש הודיע ראש אכ"א, האלוף גיל רגב, במסיבת עיתונאים כי ההערכה היא ששלושת החיילים אינם בחיים בעקבות מידע מודיעיני. זמן קצר לאחר מכן קבע תא"ל ישראל וייס, הרב הצבאי, כי שלושת החיילים הינם חללים שמקום קבורתם אינו נודע (מושקוביץ, 2001). נסראללה אמר כי הדבר לא משנה את עמדתו.

בינואר 2003 נסראללה הודיע, לראשונה, שטננבאום חי (גליקמן, 2003). ביולי 2003 אמר נסראללה כי בידי חיזבאללה מוחזקים 3 חיילים שגורלם לא ידוע ואזרח חי (פרי, 2003). באמצע אוגוסט אמר שר החוץ סילבן שלום כי חיזבאללה מעוניין שחרור סיטוני של אסירים רק בתמורה למידע ודרישה זו אינה מתקבלת על הדעת. ביום ה-23.8.03 ביקר המתווך הגרמני את טננבאום, קיבל ממנו מכתב, ומסר שמצבו טוב. בתמורה לביקור מסרה ישראל שתי גופות של אנשי חיזבאללה (בק, 2003). לגבי החיילים- חיזבאללה לא גילה עד הרגע האחרון האם החיילים מתים או חיים. ההחלטה של ישראל להכריזם כחללים היה מבוסס על חומר מודיעיני בלבד (ברגמן, 2009).

ב- 9.11.03 החליטה ממשלת ישראל, ברוב של 12 מול 11, שבתמורה לשחרור טננבאום והחזרת גופות החיילים, ישוחררו 400 אסירים פלשתיניים, 21 אסירים לבנונים, 5 סורים, 3 מרוקנים, 3 סודנים, ואסירים לובי, בריטי וגרמני. בנוסף יועברו 59 גופות מחבלים ומפות שדות המוקשים של צה"ל בדרום לבנון (אייכנר, 2003). לאחר קבלת ההחלטה העלה חיזבאללה דרישה נוספת- שחרור סמיר קונטאר, שהיה בין חברי החולייה שרצחה את בני משפחת הרן בנהריה בסוף שנות ה-70²⁸. רה"מ שרון הגדיר את שחרורו כטאבו והיה מוכן לפוצץ את העסקה. נסראללה הודיע כי אם קונטאר לא ייכלל ברשימה המשוחררים, אזי העסקה מבוטלת. המו"מ נכנס לאיפול מוחלט (אייכנר, 2003). באמצע ינואר 2004 הודיע אילן בירן כי חיזבאללה "ירד מהעץ" והחליט לוותר בעניין קונטאר (שיפר, 2004).

²⁸ קונטאר שוחרר במסגרת עסקת גולדווסר ורגב ב- 2008.

ב- 29.1.04 יצאה העסקה אל הפועל. ישראל שיחררה 400 אסירים פלסטינים, 36 אסירים אחרים שהוגדרו בעבודה זו כעצירים, ו- 59 גופות. בתמורה, שוחרר אלחנן טננבאום, והוחזרו שלושת גופות החיילים שנחטפו בהר דב (יחזקאלי, 2004).

8. ניתוח

לאור הנתונים, הכוללים הן את סקירת כלל המקרים (בטבלה ובתשימים) והן את מחקר העומק של ארבעת המקרים, בוצע ניתוח השוואתי של המקרים במטרה לענות על שאלת המחקר. אופי הניתוח וההשוואה בין המקרים הינו פרשני-איכותני ויחולק לשתי קטגוריות מרכזיות: המחיר וכושר המיקוח. מקורה של חלוקה זו בשאלת המחקר. כאמור, גם כאן יש חלוקה לשתי שאלות משנה- האחת, כיצד המחיר הסופי של עסקה השפיע על המחיר של עסקה מאוחרת בזמן. השנייה- באיזו מידה הדינאמיקה של מו"מ פלוני השפיע על ההתנהלות של מו"מ מאוחר בזמן. בראשית כל קטגוריה הוסבר בקצרה אופי הניתוח ועל מה הוא מבוסס, ובנוסף, הוצגו מספר תתי-קטגוריות נוספות, במטרה להקל על הניתוח.

8.1 השפעת המחיר

מן הניתוח עולה כי קיימת השפעה של המחיר שנקבע בעסקה פלונית על המחירים שנקבעו בעסקאות מאוחרות בזמן. המחיר שנקבע בעבר, היווה במידה מסוימת תקדים והינו אחד מן השיקולים כבדי המשקל שמקבלי ההחלטות התמודדו איתם בהקשר של עסקת החזרת חטופים. בראש ובראשונה ניתן ללמוד זאת מהתייחסויות מנהלי המו"מ. אין חולק בין אישים אלו, כי המחירים שנקבעו בעבר השפיעו על העסקה הרלוונטית שבו הם ניהלו את המו"מ. כל מנהל מו"מ, ואיתו גם מקבל ההחלטות, נושא על גבו את תקדימי העבר, ואת תוצאות העסקאות שהתרחשו לפני כן. שנית, ניתן לזהות קו עלייה מסוים במחיר שישראל שילמה לאורך השנים, החל מהעסקה הראשונה של חטיפת מטוס אל על (1968) ועד לעסקת רגב וגולדווסר (2008). יחד עם זאת, חשוב לציין כי קשה לאמוד את מידת ההשפעה, ולא ניתן, בנתונים הקיימים, לכמת אותה למספרים או למסקנות חד משמעיות. עקב המורכבות של עסקאות לשחרור חטופים, מסובך לקבוע מפורשות שהמחיר בעסקאות העבר הוא גורם עצמאי או מכריע לעלייה במחיר. להלן יוצגו מספר תתי קטגוריות שיקלו על הניתוח:

• עסקאות מסוג של חיים תמורת חיים (שש העסקאות הראשונות) - שש העסקאות הראשונות

שביצעה ישראל להחזרת חטופים היו מהסוג של חיים תמורת חיים. נעמוד על העלייה במחיר שמלווה עסקאות אלו ואת ההתייחסויות של מנהלי המו"מ.

• עסקאות בהם ישראל קיבלה גופות (שש העסקאות האחרונות) - בשש העסקאות האחרונות

שיחררה ישראל אסירים וגופות תמורת גופות של חייליה. במסגרת זו, נבחנו שני סוגים של עסקאות- גופות תמורת גופות וחיים תמורת גופות. במסגרת תת קטגוריה זו תנוח גם עסקת

- **פיגועי מיקוח בישראל** - מתוך סקירה מקדימה, שבוצעה עבור מחקר זה, של כלל פיגועי המיקוח בישראל (הן התבצרות והן חטיפה) עלתה תובנה מעניינת הנוגעת לשאלת המחקר.
- **ניסוי תקשורתי** - אחד הקריטריונים לבחירת חקרי המקרה הינו אופי הכיסוי התקשורתי. בתת קטגוריה זו יועלו מספר מסקנות שקשורות בכך והנוגעות לשאלת המחקר.

8.1.1 עסקאות מסוג חיים תמורת חיים (שש העסקאות הראשונות)

עסקת ג'יבריל (1985) סיימה סדרה של שש עסקאות (הראשונות בתולדות ישראל) שכולן מסווגות כחיים תמורת חיים. תרשים מס' 2, המתאר את המחירים ששולמו בעסקאות ללא עצירים, מלמד כי המחירים בחמש העסקאות הראשונות, חטיפת מטוס אל-על (1968) עד עסקת הפת"ח (1983), לא חצו את המחיר של מאה אסירים תמורת חטוף אחד. יתרה מכך, בשלוש העסקאות הראשונות (אל-על (1968), TWA (1969) ורוזנווסר (1970)) המחיר לא עלה מעל ל- 20 ועל כן נחשב יחסית נמוך. עסקת עמרם (1979) מהווה חריג בשל מחירה הגבוה היחסית עד אז - 76 מחבלים תמורת חטוף אחד. שמואל תמיר התייחס לסוגיית המחיר בעסקאות המוקדמות, תוך שהוא מנסה להסביר את הסיבות למחירים שנקבעו:

"הקושי העיקרי נעוץ בכך שממשלות ישראל - במיוחד בעקבות מלחמת יום הכיפורים, מתוך תחושת אשמה כבדה - חשפו עקב אכילס ישראלי בכך שהבליטו את הרגישות היהודית הטבועה בנו עמוק לגורלו של כל אדם הנתון בשבי. הדבר החל כאשר בקיץ 1968, שיחררה ישראל אסירים שנידונו כדין על ידי בית משפט ישראלי, תמורת חטופי מטוס אל על שנחטף לאלג'יר... הבעתי אז את ההתנגדות לחילופים. טענתי שתהיה זו ראשיתה של בכיה לדורות, והדבר ילך ויחמיר... מאז הדרדר המצב, בכל פעם לנקודה נמוכה יותר" (תמיר, 1992).

תמיר מונה, כאמור, למנהל צוות המו"מ בעסקת הפת"ח בשנת 1983. העסקה שקדמה לעסקה זו הייתה עסקת עמרם. לדעת תמיר, עסקת עמרם יצרה תקדים בעייתי מבחינת ישראל, והיה לו ברור כי המחיר שייקבע בעסקה אותה הוא מנהל יהיה גבוה בגלל עסקה זו:

"בבואי לתפקיד, מצאתי מציאות והווי שנקבעו קודם לכן ושמהם לא היה אפשר להשתחרר. בתקופת ממשלת בגין, הובאה הצעה לשחרור 76 מחבלים מארגונו של ג'יבריל עבור עמרם. הייתי בוועדת השרים לענייני בטחון והתנגדתי לעסקה... חשבתי שטובתם, שלמותם ושלומם

של חיילים רבים מאוד בעתיד וגם אזרחים תלוייה בהכרעה שלנו עכשיו. לדעתי, ההחלטה נתפסה בעיני גייבריל כאות וכקריטריון לאפשרויות במשא ומתן לעתיד, לפיהם ידע כמה אפשר לדרוש בעבור שבוינו, תמיד תוך העלאת המחיר. זו הייתה שגיאה, המשך השגיאה מ-1968 (תמיר, 1992).

איתן הבר, עיתונאי המלווה שנים ארוכות את עסקאות השבויים, וגם כיהן לצידו של יצחק רבין בשלל תפקידים מזהה אף הוא את עסקת עמרם כמשפיעה:

"מבחינתי קו פרשת המים, הייתה החזרת השבויים בעסקת עמרם. זו הייתה הפעם הראשונה שרוקנו את בתי הכלא מרוצחים. כל מי שהשתתף במעשה רצח, מה שנקרא דם על הידיים, שוחרר אז ... עד פרשת עמרם התעריף היה בערך אחד לאחד ... כל אחד שצריך לקבל החלטה שואל תמיד מה היו התקדימים. אם אתה שומע שבעסקה הזו זה היה אחד לאחד, וגם עסקה לאחר מכן, אז אתה אומר, גם אני אלך על אחד לאחד. אבל אם אתה שומע שבעסקה אחת זה היה אחד מול אחד, ואח"כ אחד מול שניים עשר, ואח"כ אחד מול ארבעים, ואח"כ אחד מול שמונים. אני אומר לעצמי, זה בוודאי אחד השיקולים" (ראיון עם הבר).

העסקה הבאה, לאחר עסקת עמרם, היא עסקת הפת"ח (1983) שניתוחה הוא מעט יותר יותר מורכב. מחד גיסא, המחיר של עסקת הפת"ח ללא עצירים הינו 16.33, הדומה למצב לפני עסקת עמרם (קרי- שלוש העסקאות הראשונות). לעומת זאת המחיר כולל העצירים הוא גבוה- כמעט 800 משוחררים לחטוף. מכיוון ומדובר בעצירים ששוחררו מאנצאר, ולא במחבלים ששוחררו מהכלא הישראלי, הרי שהמחיר הגבוה לא משקף נאמנה את משמעות העסקה. זאת בנוסף לעובדה כי שחרור מסיבי של עצירים ממחנה אנצאר נידון לא אחת בקרב מקבלי ההחלטות בעבר. אחת ממגבלות המחקר, היא שלא ניתן לבנות מדד משוקלל של אסירים ועצירים. לכן, ההתייחסות לעסקת הפת"ח היא במידה מסויימת דואלית. מחד, המחיר ללא עצירים אינו שונה משמעותית מזה ששולם בעסקאות שקדמו לו, ומאידך המחיר עם עצירים עשוי להעיד במידה מסויימת על השפעת עסקת עמרם על עסקת הפת"ח.

עסקת גייבריל (1985) מהווה למעשה מעין שיא של המחירים (383.33 משוחררים תמורת חטוף אחד) עד אז. עמוס ירון, ראש אכ"א בזמן עסקאות הפת"ח וגייבריל וחבר צוות המו"מ של שמואל תמיר, נשאל כיצד העסקאות הקודמות השפיעו על עסקת גייבריל:

"כאן נכנס האגו. גייבריל, שהיה בויכוח עם ערפאת, שמע שהוא השיג ככה, ולכן אמר: אני חייב להשיג יותר. יש פה עניין של תדמיות, ושל איך כל אחד מהם ייראה מול צאן מרעיתו, ובוודאי שזה נתן איזו שהוא יתרון לגייבריל על פני העסקה הקודמת" (ראיון עם ירון).

לשאלה האם המחיר שנקבע בעסקת הפתי"ח השפיע על התוצאה הסופית של ג'יבריל אמר ירון :

"ברגע שהסתיימה עסקה אחת ועדיין נשארו אנשים, הלחץ על הדרג הפוליטי רק הלך וגבר. ואז הופיע הסיפור עם חזי שי. כל הדברים האלו הביאו לידי זה שצריך לסיים את הפרשייה. והיה ברור לכולם שבשביל לסיים אותה צריך לשלם את המחיר ואי אפשר יהיה לרדת במחיר (הדגשה שלי- א.ג.)... הדרך שלנו היחידה לא להיקבע למחיר היא להחליט שאנחנו לא עושים את העסקה" (ראיון עם ירון, 2009).

חבר נוסף בצוות המו"מ של תמיר, יקותיאל מור, התייחס לסוגיית המחיר וקבע כי לא הייתה ברירה וכבר שילמנו בעבר מחירים דומים :

"אני יודע שכולם ראו בעסקה הזאת אם כל חטאת, הנקודה שבה התחלנו להתקפל. זו טעות. ראשית, לא הייתה זו הפעם הראשונה שבה שילמנו מחיר כבד. שנית, אם לא היינו מסכימים, ספק רב אם החיילים האלה היו חוזרים הביתה וראה מקרה רון ארד (ברגמן, 2009, 109).

המתווך האוסטרי בעסקאות פתי"ח וג'יבריל אמר כי ג'יבריל לא יכול להרשות עצמו להסכים למחיר נמוך יותר מזה ששולם לערפאת (בן פורת, 1985). שר הביטחון, יצחק רבין, אמר לאחר ביצוע העסקה כי המחירים הכבדים ששולמו לפני עסקת ג'יבריל השפיעו מאוד על המחיר :

"אין ספק שהמחיר כבד אבל זה היה הנוהג מאז הקמת המדינה. אין זכות מוסרית לומר לחייל ולמשפחה שיירקב בכלא כי המחיר כבד... בנובמבר 83 נתנו לערפאת תמורת 6 חיילים 4700 עצורים ועוד 98 מחבלים בישראל. בכך נקבעו אמות מידה ברורות. לכן היה ברור לי שתמורת שלושת שבוייני שנמצאו בידי ג'יבריל נצטרך לשלם מחיר גבוה. מאחר שלא נותרו פלסטינים באנצאר, היה לי ברור שהמחיר יהיה כבד. ואכן כך היה. המחיר היה גבוה... בשחרורם של למעלה מאלף מחבלים תמורת 3 השבויים, אין כל שינוי בנורמות, שנקבעו במדינת ישראל. יש אמנם שינוי ביחס המספרי, אך הוא לא פגע בנורמות" (עמיקם, 1985).

לאחר ביצוע עסקת ג'יבריל התקיים מו"מ להחזרת הנוט השבוי רון ארד, שנפל בשבי ארגון אמל הלבנוני בשנת 1986. קיימת טענה כי המחיר הגבוה ששילמה ישראל בעסקת ג'יבריל, השפיע על מקבלי ההחלטות, ובראשן שר הביטחון רבין, מלקבל את ההחלטה לבצע עסקה לשחרור רון ארד. תימוכין לכך ניתן למצוא באמירותיו של איתן הבר :

"לא פעם ולא פעמיים שאלתי את רבין אם היתה זו עסקת גיבריל שגרמה לו לסרב בתקיפות כזו למחיר הראשוני שנדרש תמורת רון ארד. הוא סירב בתוקף להודות בכך. אם תשאל אותי, אומר שאשים ידי באש אם לא זו הייתה הסיבה. הוא נשא על גבו תחושת אשם גדולה, או לפחות אחריות כבדה" (ברגמן, 2009, 150).

גם עמוס ירון סבור כמו הבר שעסקת גיבריל השפיעה על ההחלטה בדבר אי ביצוע עסקת

ארד :

"כשברור לך מראש מה הולך להיות הכיוון הכללי, אז אתה חורק שיניים ואם אין כללים ואין נורמות מה שאנחנו מנסים עכשיו לתת, אז השמיים הם הגבול. אגב, זה מה שהשפיע על רון ארד. לכיוון ההפוך. בגלל הביקורת... הדרג הפוליטי לא היה מוכן לביקורת, נוספת ולכן נרתע מהעניין. וגם אחר כך, העסקה השפיעה על התשלומים ששילמנו אחר כך, למשל בעסקת אלשיך ופינק, על סוגיית גופות תמורת חיים. דבר שנחצה והיה לא נכון לעשותו" (ראיון עם ירון)

השפעת המחיר הגבוה בעסקת גיבריל על אי קיום עסקת ארד נותרה בגדר השערה בלבד, אולם היא עשויה לחדד את התובנה לפיה מחיר בעסקה פלונית משפיע על מחיר של עסקה עתידית, או לחילופין על החלטה לא לקיים עסקה בכלל. כזכור, אחת מהנחות המחקר, היא שבמקרים של חטיפות המדינה תיאלץ לשלם מחיר כלשהו, או לא לבצע את העסקה בכלל.

לסיכום, בעסקאות מסוג של חיים תמורת חיים ניתן לראות עלייה במחיר. בעסקאות הראשונות זוהו מחירים נמוכים (בחלקם אף מחיר של אחד תמורת אחד), ובחלוף השנים המחיר האמיר עד זה הגבוה שנקבע בעסקת גיבריל. העלייה במחיר עשויה להצביע על השפעה בין מחיר בעסקה פלונית לעסקה מאוחרת בזמן בסוג זה של עסקאות. כמו כן מנהלי המו"מ מעידים שמחירי עסקאות העבר השפיעו על המחיר של העסקה שאותה ניהלו.

8.1.2 עסקאות בהם ישראל קיבלה גופות (שש העסקאות האחרונות)

לאחר עסקת גיבריל החל רצף של עסקאות בהן קיבלה ישראל גופות. למעשה, כל שש העסקאות שלאחר מכן כללו החזרת גופות, למעט עסקת טנבאום, שבה הוחזרו גם גופות וגם חטוף חי. לגבי שלוש העסקאות הראשונות להחזרת גופות (אסעד (1991), אלשיך ופינק (1996) ואיליה (1998)), קשה לאמוד את השפעת עסקת גיבריל, או כל עסקה אחרת שהתבצעה לפניו, משום שהעסקאות הקודמות היו מסוג של

חיים תמורת חיים. נדמה, ששחרור גופות, להבדיל משחרור אסירים חיים, נתפס בקרב מקבלי ההחלטות והציבור כקל יותר. יעקב פרי סבור כך:

"לגבי החזרת הגופות, האווירה שנשבה, ולפי דעתי זו אווירה שנושבת גם היום, היא שעם גופות קל יותר, ז"א אם זה רק גופות, כלומר חיילים שאתה יודע בוודאות שהם מתים, זו עסקה קלה יותר. לגבי מסירת גופות של מחבלים, מדובר בעסקה שבסופו של דבר לא תיצור, איזו שהוא זעם ציבורי או ביקורת ציבורית, כמו שמחבלים חיים יוצרים... דעת הקהל הייתה מעדיפה להחזיר עשרת אלפים גופות, תמורת חייל, מאשר 2 אסירים חיים. יש בזה הגיון" (ראיון עם פרי).

לשחרור מחבלים חיים יש השלכות כבדות משקל- המחבל עשוי לחזור למעגל הטרור, וייתכן כי השחרור ימריץ מחבלים אחרים לבצע פיגועים בידיעה שהם צפויים להשתחרר בעסקה הבאה. קיימת גם פגיעה בעיקרון המשפטי של ענישת המחבל על מעשיו, ואי ריצוי עונשו עקב החלטה מדינית ולא בדרכים המשפטיות המקובלות. לכן, מסירת גופות תיתפס כפחות קשה.

כשבוחנים את סוג העסקאות שמוגדרות גופות תמורת גופות מגלים כי בעסקת אלשיך ופינק הוחזרו 61.5 גופות מחבלים תמורת גופת ישראלי ובעסקת איליה 40. מגמת הירידה ממשיכה גם בעסקת טננבאום וחסופי הר דב, שבה הוחזרו 19.66 גופות לאחד ואילו בעסקת רגב וגלודווסר כבר הוחזרו 99.5 גופות לגופת ישראלי. נדמה שהמספרים בכל מה שקשור לגופות אינם מהווים אינדיקציה חזקה דיה לקיומה של השפעה כלשהי בין המחיר של עסקה פלוגית על מחיר של עסקה מאוחרת בזמן, ונראה כי העיסוק במספרים בסוג העסקה של גופות תמורת גופות אינו מייצר תקדימים במובן שבו למשל יצר הסיווג של חיים תמורת חיים.

אם כך, הסוגיה המשמעותית יותר ביחס לעסקאות החזרת גופות, נוגעת לעסקאות מסוג של חיים תמורת גופות. כל שש העסקאות (מסמיר אסעד (1991) ועד רגב וגלודווסר (2008) התאפיינו בשחרור אסירים חיים תמורת גופות, להוציא את עסקת טננבאום, שתסווג בהמשך באופן מעט שונה. יעקב פרי אמר כי ישראל מעולם לא גיבשה קריטריונים ברורים לפיהם היא לא משחררת אסירים חיים תמורת גופות:

"מדינת ישראל כממסד, לא קבעה מעולם, וזה נכון לרגע זה, קריטריונים. לא קריטריון של גופות תמורת גופות, לא מדד של כמה אסירים מול שבוי חי או נעדר. למעשה הדברים נשאו וכך הם עומדים גם היום, בתחום הגמיש והאלסטי של הדרישות שאתה מקבל מהצד השני" (ראיון עם פרי).

אולם, לפי העיתונות, עולה כי ישראל החלה את המו"מ להחזרת אלשייך ופינק ואיליה בדרישה לקיום עסקה מסוג של גופות תמורת גופות (בר, 1996, פישמן, 1996, פישמן 1998). זאת ועוד, בעסקת סמיר אסעד, הראשונה שבה הוחזרה גופת חייל, ישראל סירבה לדרישה לשחרור מסיבי של אסירים חיים, כאשר דחתה ביוני 1986 הצעה לשחרור גופתו של סמיר אסעד בעבור 50 מחבלים חיים (עמיקם, 1986). בעסקת אלשייך ופינק התגמשה ישראל רק לקראת סוף המו"מ והסכימה לשחרר אסירים חיים (פישמן 1996). בעסקת איליה, כזכור, אמר נסראללה כי למרות התעקשות ישראל לשחרור גופות בלבד, הוא קיבל אסירים חיים (גליקמן, 1996).

יש להבחין בין שחרור מחבלים לשחרור עצירים²⁹ בעת קבלת גופות. בעסקת אסעד (1991) התאפשרה חזרתו של מחבל לשטחי יו"ש בתמורה לגופת אסעד. בעסקאות אלשייך ופינק (1996) ואיליה (1998) שוחררו עצירים בלבד (למעט המחבל הנכה בעסקת איליה). בעסקת דוויט (2007) שוחרר מחבל אחד, כפי שקרה באסעד, ואילו בעסקת גולדווסר ורגב (2008) שוחררו 2.5 מחבלים תמורת גופה אחת. ניתן לראות מעין קו עליה בפרמטר זה (מחבלים חיים תמורת גופות), וייתכן שניתן גם להסיק, כי הויתורים שנערכו בשחרור עצירים חיים בעסקאות אלשייך ופינק ואיליה השפיעו גם על עסקאות דוויט וגולדווסר ורגב בכך ששוחררו בהם כבר מחבלים, ולא רק עצירים, תמורת הגופות. יחד עם זאת, עקב השינויים המינוריים במחיר, ועקב העובדה שעסקת דוויט לוקה בעמימות, קשה להסיק מסקנות משביות רצון לגבי קריטריון זה.

להשלמת התמונה בדבר השפעת המחיר על עסקאות מאוחרות בזמן בנוגע לשש עסקאות אלו, יובאו להלן מספר התבטאויות של מנהלי המו"מ באותה תקופה בהתייחס להשפעת תקדימים מהעבר על העסקה שלהם. עו"ד סלונים, מנהל צוות המו"מ בעסקאות סמיר אסעד ואלשייך ופינק אמר:

"אין ספק שביחסים בין מדינות לבין מי שעומד מולה לתקדימים יש משמעות והשאלה היא איך אתה לוקח את המשמעות הזאת ומדי פעם שובר אותה, מדי פעם מסביר לצד השני, תשמע, זה לא בית משפט, פה אין תקדימים" (ראיון עם סלונים).

יעקב פרי, שניהל את סוף המו"מ להחזרת אלשייך ופינק ואת המו"מ להחזרת איליה, התייחס לסוגיית התקדימים בעבר וקבע כי הדבר הינו מעמסה תמידית על גב מנהל המו"מ:

"ההיסטוריה של מדינת ישראל מלאה בנעדרים ובשבויים, מהפלמ"ח, דרך מלחמת השחרור, שבה המון צעירים שהגיעו מהאונייה ונסעו לקרב לטרון ולא יודעים עד היום מיהם. אתה סוחב

²⁹ כזכור, מחבלים הינם אותם אסירים שנשפטו בישראל וישבו בכלא הישראלי, ואילו עצירים הם אותם אסירים שעל פי רוב ישבו בכלא לבנוני או בשטח לבנון.

היסטוריה ארוכה של דברים שקרו. ואתה גם בכל זאת מסתכל על מה עלול לקרות. אתה לא עובד בבועה, שאתה אומר- המשימה היא להחזיר את החטוף, וכל היתר מסביב הוא לא שייך... אני יכול להגיד לך באופן חד משמעי. מבחינתי, לעסקאות קודמות ותקדימים הייתה בפירוש השפעה מרחיקת לכת, אין לי בכלל ספק" (ראיון עם פרי).

יחד עם זאת, פרי הודה שהמחיר ששילמה ישראל עבור החזרת אלשייך ופינק ואיליה אינו גבוה משמעותית יחסית למחיר ששולם בעסקת גיבריל:

"תראה, אנחנו מדברים אחרי גיבריל. אחרי גיבריל כל מספר שהוא ברמות של עשרות, זהו אפקט פסיכולוגי. במשאים ומתנים מן הסוג הזה, הדברים הם איך שהם באופן פרופורציוני. מצד אחד עבור 6 חיילים שהייתה ביקורת גדולה על ההתנהגות שלהם, אתה משחרר אלפים (עסקת הפת"ח- א.ג.). ועבור 2 חיילים, שבסה"כ עשו את תפקידם ונהרגו במילוי תפקידם, אתה מחזיר כמה עשרות (אלשייך ופינק- א.ג.)" (ראיון עם פרי).

העסקה האחרונה לניתוח הינה עסקת טננבאום. סיווג עסקה זו מורכב משום שלמעשה שולבו בה כל סוגי העסקאות יחד. ישראל שיחררה הן אסירים חיים (מחבלים ועצירים) והן גופות, וקיבלה בתמורה אזרח חי (טננבאום) וגופות של שלושה חיילים. עולה השאלה, על בסיס איזה מפתח יש לסווג את העסקה. בהיעדר תשתית תיאורטית ראויה בספרות, חולקה עסקת טננבאום (על פי שיקולו של המחבר) לשני סוגי עסקאות- חיים תמורת חיים (עם הסיווג הרלוונטי של עצירים ומחבלים) וגופות תמורת גופות. כלומר, תמורת החזרת טננבאום שוחררו 436 מחבלים ועצירים יחד, ואילו תמורת החזרת שלושת גופות החיילים הוחזרו 59 גופות של מחבלים. הסיבה לחלוקה זו היא הסברה כי אם היה מדובר בהחזרת גופות בלבד, ישראל הייתה משלמת בדומה לעסקאות אלשייך ופינק ואיליה שקדמו לה. ומכיוון שלא ניתן לדעת כמה עצירים היו משוחררים, הוחלט לסווג את החזרת טננבאום לפי סיווג של חיים תמורת חיים.

מבחינת הסיווג של חיים תמורת חיים, עסקת טננבאום מהווה למעשה את העסקה הבאה לאחר עסקת גיבריל (המחיר היה כאמור 383.33 מחבלים תמורת חטוף אחד). בעסקת טננבאום שוחררו 436 אסירים לחטוף. מדובר בעלייה במחיר, וייתכן שעסקת גיבריל היוותה מעין תקדים למחיר בעסקת טננבאום. מבחינת הסיווג 'גופות תמורת גופות'- קשה להניח השפעה כלשהי מעסקה קודמת, הן בגלל המחיר הנמוך (19.66) והן בגלל המסקנה שכמויות הגופות אינן מהוות, כאמור לעיל, אינדיקציה טובה לתקדימים כאלו או אחרים.

נקודה מעניינת נוספת שהתגלתה בראיונות עם מנהלי המו"מ היא שבכל העסקאות בהן הם היו אחראים לניהול המו"מ, הם לא ציינו במפורש שהמחיר שייקבע בעסקה שלהם תשפיע על עסקה עתידית. כלומר הם לקחו בחשבון את המחירים שנקבעו בעבר, (דבר שיכול להוות עדות לתשובה אפשרית לשאלת

המחקר הנדונה כאן), אך כמעט ואין התייחסות להשפעה שתהיה לעסקה זו על עסקאות עתידיות. הווה אומר, גם אם אחד השיקולים של מנהלי המו"מ, היא לגרום לעסקה לא להיגמר בצורה כזו שתשפיע לרעה על עסקאות מאוחרות בזמן, הדבר אינו עולה באופן מפורש בשיקוליהם.

לסיכום, נדמה שבעסקאות מסוג של גופות תמורת גופות, אין למחיר של עסקה פלונית השפעה כלשהי על המחיר בעסקה מאוחרת בזמן. זה נובע בין היתר מחוסר החשיבות שמיוחסת אצל מקבלי ההחלטות למספר הגופות שיוחזרו. אולם, בסוג העסקאות של חיים תמורת גופות, ניתן לזהות עלייה מסויימת וכך גם השפעה בין עסקה אחת לאחרת, לאור הממצאים של עסקת אסעד, אלשיך ופינק ואיליה. גם השחרור של 2.5 מחבלים לגופה (להבדיל מעצורים) בעסקת רגב וגולדווסר מעידה על השפעה כלשהי ועלייה במחיר.

8.1.3 פיגועי מיקוח בישראל

סוגיה כללית נוספת העולה מן המחקר, עשויה להאיר באור מסוים את המסקנות על השפעת המחיר על עסקה מאוחרת בזמן. לפי הספרות המחקרית, כאשר מדינה פלונית משנה את גישה ודרך התמודדותה מול סוג פיגוע טרור מסוים, ונוקטת באמצעים למיגור התופעה (מדיניות קשיחה), חלה הפחתה בכמות הפיגועים מסוג זה באופן משמעותי וארגון הטרור החל לבצע סוג אחר של פיגוע טרור. ממצא מעניין עלה בסקירת כלל פיגועי המיקוח בישראל³⁰. בשנות ה-70 ביצעו ארגוני הטרור פיגועי מיקוח מסוג התבצרות. בתגובה לפיגועים אלו נקטה ישראל בגישה קשיחה, ולא ניהלה מו"מ, ויצאה למבצע צבאי להשתלטות על החוטפים בניסיון לשחרר את בני הערובה, גם במחיר של אובדן חיי אדם. החריגים היחידים לכך היו חטיפות המטוסים הראשונות, בהן נסגרה עסקה. לקראת שנות השמונים, הפסיקו ארגוני הטרור כמעט לחלוטין את פיגועי המיקוח מסוג התבצרות (למעט פיגוע "אוטובוס האימהות" ב-1988) ומאז, ועד לכתיבת שורות אלו (שנת 2010) לא חזרו ארגוני הטרור לדפוס פעולה זה באופן מכוון³¹. מסוף שנות השבעים (עסקת עמרם-1979), ביצעו ארגוני הטרור כמעט אך ורק פיגועי מיקוח מסוג חטיפות בלבד. מרבית החטיפות הסתיימו בעסקאות, ויתר החטיפות הסתיימו ברצח החטופים. חשוב לציין שגם חטיפה שנגמרה ברצח, מוגדרת חטיפה לפי הסיווג התיאורטי של עבודה זו. וזאת משום שארגוני הטרור חטפו את האזרח/החייל במטרה לנהל עליו מו"מ. אולם, בגלל אילוצים הם נאלצו להרוג אותו.

³⁰ סקירת כלל פיגועי המיקוח נעשתה בראשיתו של מחקר זה ונועדה לחדד את שאלת המחקר ונושא העבודה.

³¹ בשנת 1994 נחטף החייל נחשון וקסמן. עקרונית, ארגוני הטרור התכוונו לחטוף את החייל ולבקש תמורתו שחרור אסירים. רק עקב השגת מידע מודיעיני הצליחה ישראל לגלות היכן מוחזק וקסמן ויצאה למבצע צבאי לחילוץ. בגלל הידיעה על מיקומו של וקסמן, האירוע מסווג כהתבצרות ולא כחטיפה, למרות הכוונה המקורית של ארגון הטרור. כך קרה גם עם חטיפת נהג המונית אליהו גוראל (ראה נספח ג').

רשימת כלל פיגועי המיקוח בישראל ותוצאותיהם (עסקה, מבצע צבאי או חטוף הרוג) מצויה ב**נספח ג'**, וניתן לראות בבירור את המגמה שתוארה לעיל. נושא זה של הפסקת פיגועי המיקוח מסוג התבצרות ומעבר לביצוע פיגועי חטיפות, ראוי למחקר בפני עצמו.

התובנה לעיל עשויה להצביע על כך שמחירן של עסקאות, לגביהן ניתן לשרטט מגמת עלייה לאורך השנים, משפיע במידה זו אחרת על הרצון והמוטיבציה של ארגוני הטרור להמשיך ולחטוף. כלומר, העובדה שישראל הפעילה מדיניות קשיחה בפיגועי התבצרות, הובילה את ארגוני הטרור לנקוט רק בביצוע של פיגועי חטיפה. המשך פיגועי החטיפה לאורך השנים והעלייה ההדרגתית בגובה המחיר שהסכימו ממשלות ישראל לשלם תמורת החטופים, עשויה להוביל למסקנה כי בראייתם של ארגוני הטרור הם נוחלים הצלחה בסוג פיגוע זה ולכן ממשיכים דפוס זה.

לסיכום, המגמה בישראל לפיה ארגוני הטרור עברו מביצוע של פיגועי התבצרות לפיגועי חטיפה, וממשיכים לאורך תקופה להתמיד בסוג זה של פיגועים, עשויה להעיד על השפעה של המחיר והויתורים שישראל עושה בעסקה פלונית על המחיר בעסקה הבאה. מסקנה זו עולה בקנה אחד עם הספרות בתחום.

8.1.4 כיסוי תקשורתי

סוגיה נוספת שעשויה להאיר את הדיון במחיר היא סוגיית הכיסוי התקשורתי. על פי התיאוריה, במקרים בהם יש סיקור גבוה, כושר המיקוח של ישראל נמוך יותר. לכן במקרים אלו תהיה השפעה גדולה יותר על גובה המחיר. להלן ממצאי אופי הכיסוי התקשורתי בעסקאות השונות על פי הניתוח שנעשה בפרק בחירת המקרים (הניתוח המעמיק נערך ב**נספח א'**):

טבלה מס' 4- כיסוי תקשורתי של העסקאות

כיסוי תקשורתי ³²	
נמוך	גבוה
1. TWA ³³ - 69	1. TWA - 69
2. שמואל רוזנווסר - 71	2. עסקת הפת"ח - 83
3. אברהם עמרם - 79	3. עסקת ג'יבריל - 85
4. סמיר אסעד - 91	4. טננבאום וחטופי הר דב - 04
5. אלשייך ופינק - 96	5. גולדווסר ורגב - 08
6. איתמר אליה - 98	
7. דוויט - 07	

³² עסקת אל-על (1968) לא נכנסה לכיסוי התקשורתי משום שלא היה מחיר קודם בזמן. כמו כן המספר בסוגריים מציין את השנה של מועד ביצוע העסקה.

כיסוי תקשורתי גבוה

ניתן ללמוד כי התיאוריה מתאימה לארבעה מקרים- פת"ח, עסקת גיבריל, טנבאום וגולדווסר ורגב. בכל המקרים הללו קיימת עלייה במחיר לעומת עסקה קודמת, וכי ישנה השפעה של תקדימי העבר. רוצה לומר, הכיסוי התקשורתי הגבוה תרם ככל הנראה להחלשת כושר המיקוח של ישראל, ועסקת עמרם (1979) השפיעה על התוצאה בעסקת הפת"ח (1983), ועסקת הפת"ח השפיעה על עסקת גיבריל (1985).

עסקת TWA מאופיינת מחד במחיר שהוא יחסית נמוך (17.75 מחבלים לחטוף) אולם בהשוואה לעסקה הקודמת (אל-על, 1.33) מדובר בעלייה. גם בסוגיית הכיסוי התקשורתי, עסקה זו אינה חד משמעית. חלק מן הקריטריונים שלה גבוהים וחלק נמוכים. בגלל המורכבות של המחיר והכיסוי התקשורתי נדמה שקשה להגיע למסקנות בנושא ההשפעה של הכיסוי התקשורתי על המחיר בעסקת TWA.

כיסוי תקשורתי נמוך

לגבי עסקאות רוזנווסר, אסעד, אלשייך ופינק, איליה ודוויט נראה שהתיאוריה מתאימה. בכל העסקאות הללו הכיסוי התקשורתי היה נמוך וגם המחירים שנקבעו בסופו של יום היו יחסית נמוכים (ראה ניתוח לעיל). כמו כן, נראה שעסקת רוזנווסר לא הושפעה מעסקת TWA שהקדימה אותה, וכך גם עסקת אסעד, שהתרחשה 6 שנים לאחר עסקת גיבריל. יש לזכור, כי בעסקת אסעד היה מדובר על החזרת גופות, לעומת גיבריל שהיה מדובר בחיים, ולכן יש להיזהר עם השוואה זו. נדמה שגם בעסקאות אלשייך ופינק ואיליה ההשפעה של המחיר הקודם הייתה יחסית קטנה.

מכל העסקאות נראה שהעסקה היחידה שאינה תואמת את התיאוריה היא עסקת עמרם. בעסקה זו הכיסוי התקשורתי היה נמוך. לעומת זאת, המחיר שנקבע בה (76) היה גבוה, יחסית לתקופה בה התרחשה. כמו כן, בעסקה שקדמה לה (רוזנווסר) המחיר היה נמוך מאוד (1), והיה ניתן לצפות שבעסקת עמרם יהיה ביטוי למחיר הנמוך יחסית גם לאור העובדה שהכיסוי התקשורתי לא הוריד את כושר המיקוח. בכלי הניתוח במחקר זה לא ניתן לענות על החריגות של עסקה זו וייתכן ויידרשו כלים שונים להבנת האנומליה הזו.

לסיכום, מרבית המקרים שנסקרו עולים בקנה אחד עם התיאוריה, לפיה כיסוי תקשורתי משפיע על כושר המיקוח וכך גם המחיר שנקבע בעסקה קודמת עשוי להשפיע בהתאם על המחיר שנקבע באותה

³³ עסקת TWA סווגה, כזכור, גם כבעלת כיסוי תקשורתי נמוך וגבוה. הסיבה-סוגיית הכיסוי נבדקה על בסיס שני קריטריונים, ובמקרה של TWA היא הייתה גבוהה באחד מהם ונמוכה בשנייה.

עסקה. הווה אומר, סוגיית הכיסוי התקשורתי מחזקת את המסקנה לפיה קיימת השפעה בין מחיר שנקבע בעסקה פלונית לעסקה מאוחרת בזמן. העסקה החריגה היחידה הינה עסקת עמרם, בה הכיסוי התקשורתי והמחיר של העסקה הקודמת הינם נמוכים ולמרות זאת נקבע מחיר גבוה (יחסית לאותה תקופה) בעסקה.

8.2 כושר המיקוח של ישראל במהלך המו"מ

במסגרת פרק זה ינותחו מרכיבים מתוך ההתנהלות של ישראל במו"מ בארבעת המקרים שנחקרו לעומק. ניתוח כושר המיקוח של ישראל, ובחינת מדיניותה (קשיחה או גמישה) והתנהלותה תוך כדי המו"מ נעשו לאור קטגוריות הניתוח של Dolnik (2003). להלן פירוט הקטגוריות הרלוונטיות לפיגועי חטיפה והסבר קצר על כל אחת מהן:

1. **ההחלטה להיכנס למו"מ**³⁴: במסגרת קטגוריה זו תיבחן הסוגיה של מסגרת הזמן שבה ישראל הצהירה על כך שהיא לא מקיימת מו"מ ותיבחן השאלה האם היא החליטה לעשות כן באופן מיידי. עיסוק בשאלה זו עשוי להצביע על נקיטה באסכולה גמישה או קשיחה. בנוסף, גם לגישתו של ארגון הטרור בהקשר הזה יש השפעה על כושר המיקוח. כל עיכוב של כניסה למו"מ, שעליו החליט ארגון הטרור יכול להעיד על עוצמת כושר המיקוח שלו.

2. **דרישות למחיר הסופי לאורך המו"מ**³⁵: באמצעות קטגוריה זו נוכל לעמוד על עמדות הצדדים בסוגיית המחיר. ככל שהדרישות של ארגון הטרור בתחילת האירוע היו קרובות יותר למה שסוכם ובוצע בסופו של התהליך, כך נוכל ללמוד על מו"מ מוצלח מבחינתו, והדבר יעיד על כושר המיקוח³⁶.

3. **התנהלות המו"מ**: בתת-קטגוריה זו שולבו מספר קטגוריות משנה ובהן דרישות מיוחדות לאורך המו"מ שלא קשורות לתוצאה הסופית, הקפאות במו"מ, דרישות שלא ניתן לנהל עליהן מו"מ והתרשמות כללית על דרך ניהול המו"מ כפי שבאה לידי ביטוי אצל מנהלי המו"מ שרואיינו לעבודה זו. ממכלול התנהגויות זה ניתן לעמוד על כושר המיקוח של ישראל. למשל, אם אחד הצדדים יזם הקפאה במו"מ מיוזמתו, אפשר להניח שהדבר מעיד על כושר מיקוח גבוה יחסית.

³⁴ לפי Zartman זהו השלב הראשון בניתוח של מו"מ של חטיפות. שלב זה מוגדר כשלב שלפני המו"מ (Faure, 2003).
³⁵ החל מסעיף זה, מדובר על שלב הנוסחה (Formula) לפי Zartman, כלומר השלב בו מתגבשים העקרונות שעל פיהם ינוהל המו"מ. הכללים עצמם מנותחים בפירוט אצל Dolnik.
³⁶ הערה מתודולוגית- יש לקחת את המידע על נושא הדרישות בעירבון מוגבל משום שעיקר המידע הגיע מדיווחים בתקשורת אשר לעיתים אינם אמינים (ראה מגבלות המחקר בפרק מערך המחקר). יחד עם זאת, הניתוח נעשה, במידת האפשר, על בסיס מידע שהוצלב או נחשב כאמין.

ולחפץ, רצון להמשיך את המו"מ יכול להעיד, במידה מסוימת, על רצון לנהל את המו"מ וייתכן שישקף גם אינדיקציה לחולשה.

4. **סוגיית אות החיים** – אחת הסוגיות המרכזיות המלוות כל מו"מ לשחרור חטופים היא קבלת אות חיים, או לחילופין מידע על גורלו של החטוף. האלמנטים שיעידו על כושר המיקוח בתת קטגוריה זו הן תשלום 'מחיר' עבור קבלת אות חיים, משך הזמן בו מנע ארגון הטרור את מסירת אות החיים וכד'³⁷.

לפי סקירת הספרות, משא ומתן לשחרור בני ערובה בפיגוע מיקוח הינו הליך מורכב ולכל משא ומתן יש את הייחודיות והמורכבות שלו, ולכן מבחינה מעשית לא ניתן לספק אסטרטגיה אחת של מו"מ, שתתאים לכל מקרה ומקרה (Dolnik, 2003). למסקנה זו יש להוסיף את העובדה שהספרות העוסקת במו"מ ובמדידת כושר המיקוח של מדינות בפיגועי מיקוח מסוג חטיפה הינה דלה. למרות כל זאת, עולה הרושם לאור הנתונים והניתוח, כי כושר המיקוח של ישראל התדרדר עם השנים בסוג זה של מו"מ, וכי עובדה זו משפיעה על המחיר שנקבע. ניתן לראות הידרדרות בכושר המיקוח במספר תתי-קטגוריות. יוזכר, כי לפי הספרות, ויתורים לארגוני טרור במו"מ יובילו לויתורים נוספים.

8.2.1 ההחלטה להיכנס למו"מ

החוט המקשר בסוגיה זו בין ארבעת המקרים הוא שישראל, וזו הייתה גישתה במרבית פיגועי החטיפה, הייתה מעוניינת להיכנס מיידית למו"מ. כלומר, הפנייה לצלב האדום ולגורמים בינלאומיים אחרים, כמו גם לארגוני הטרור עצמם דרך מתווכים פרטיים, הייתה פחות או יותר מיידית בכל העסקאות. הווה אומר, בכל מה שקשור לכניסה למו"מ במקרי חטיפה, ישראל נקטה בגישה גמישה לחלוטין, ולא הייתה מעוניינת לנקוט בגישה קשיחה של אי ניהול מו"מ. על מנת לאמוד את כושר המיקוח של ישראל בתת קטגוריה זו יש לנתח את התנהגות ארגוני הטרור ולבדוק מה משך הזמן שהם השוו עד לכניסה למו"מ, ואת התנאים שהם הציבו כדרישה לכך. לפי התיאוריה, ככל שהמדינה הריבונית נאלצה לחכות זמן רב יותר בניגוד לעמדתה כך גדל כושר המיקוח של ארגון הטרור.

בעסקת ג'יבריל, ארגון הטרור השהה זמן רב את הכניסה למו"מ. ג'יבריל לא ניהל ישירות מו"מ עד עסקת הפת"ח (1983) וגם לאחר מכן לא שידר מיידית שברצונו לסגור עסקה. עסקאות אלשיך ופינק

³⁷ הערה: תת הקטגוריות 2 ו-4 (דרישות למחיר סופי במהלך המו"מ וקבלת אות חיים בהתאמה) היו יכולות, עקרונית, להיכלל תחת תת הקטגוריה התנהלות המו"מ. אולם, עקב חשיבותן הוחלט להפרידן ולהציגם כקטגוריות משנה בפני עצמן.

וטננבאום היו זהות במאפיינים אלו. באלשייך ופינק, השהה ארגון הטרור במשך חמש שנים את הכניסה למו"מ ובטננבאום הכניסה למו"מ ארכה כשנתיים. העסקה החריגה בעניין הזה, הייתה עסקת איליה, בה הסיפור היה מעט שונה בגלל שהמו"מ נוהל מול ממשלת לבנון וגם גורל החטוף היה ידוע מההתחלה. נראה, אם כן, שקיימת השפעה מסוימת בין פרק הזמן בעסקת גיבריל לעסקאות המאוחרות בזמן. לפיכך, ניתן לזהות הידרדרות בקטגוריה זו לאורך השנים, נתון המחזק את כושר המיקוח של ארגוני הטרור.

לחיזוק טענה זו מובאות להלן מספר דוגמאות ספציפיות מתוך המקרים. בעסקת גיבריל, סוגיית ההחלטה להיכנס למו"מ התחלקה לשני תתי-נושאים. הראשון, סוגיית פיצול המו"מ, קרי ההחלטה לנהל מול הפת"ח את המו"מ על ששת החיילים בנפרד משני החיילים שהוחזקו אצל גיבריל. השני, ההחלטה להיכנס למו"מ עם גיבריל לאחר קיום עסקת הפת"ח. הסכמת ישראל לפצל את ניהול המו"מ מעידה על חולשתה במו"מ ועל עוצמתו של גיבריל אשר הביע נכונות להמתין, ולא לסגור עסקה יחד עם הפת"ח. אריה מרינסקי, מי שמונה לראש הצוות המו"מ בתחילת תקופת המו"מ לקראת עסקת הפת"ח אמר:

"המערכת הייתה מוכנה מבחינה נפשית, אם כי בלי להודות בכך, לעסקאות נפרדות לגבי השבויים שבידי הפלגים השונים של אש"ף. לא הסכמתי לכך" (מרינסקי, 1992, 397).

עמוס ירון אמר שלישראל לא הייתה ברירה אלא לפצל את העיסקאות, וכי היה מודע לכך שהדבר יפגע בכושר המיקוח שלה:

"החיילים היו אצל שני גופים שונים. אי אפשר היה לגמור את העניין בעסקה אחת והבנו שזה יצטרך להיות מחולק... זה היה או שאנחנו מתקדמים או שאנו דורכים במקום. הרי אם היינו ממשיכים להסתכל על כולם כגוף אחד הרי לא היינו מגיעים לתוצאה... אני חושב שהפיצול פגע בכושר המיקוח. אנחנו ידענו שזה יהיה. זה לא שהתעלמנו מהעניין הזה. אבל הייתה החלטה לסיים את הפרשייה הזו ולכן נקטנו בדרך הזו" (ראיון עם ירון).

לאחר ההחלטה על הפיצול עמדה ישראל בפני הדילמה כיצד להתחיל את המו"מ עם גיבריל. ישראל החליטה שהיא מעניקה התחייבות מראש לא להטיל וטו על אף שם מרשימת האסירים שדרש גיבריל (שבזיט, 1985). כלומר, כושר המיקוח של ישראל בכניסה למו"מ היה נמוך משום שכבר מלכתחילה היא קיבלה תכתיב של גיבריל לשם התחלת המו"מ. חשוב לציין, שישראל פנתה לצלב האדום מייד לאחר

חטיפת החיילים. כלומר, היא הייתה מעוניינת לפתוח במו"מ באופן מיידי, כפי שקרה, כאמור, כמעט בכל מו"מ להחזרת חטופים.

בעסקת אלשיך ופינק ניסתה ישראל ליצור קשר כבר מההתחלה. משך הזמן הארוך עד להתחלת המגעים (חמש שנים) מעיד על כושר מיקוח גבוה מצד חיזבאללה. יתכן גם שבסוגיה זו חיזבאללה הושפע מעסקת ג'יבריל, שבוצעה מספר חודשים קודם לכן, ואף אימץ את דפוס הפעולה של כניסה מאוחרת למו"מ.

בעסקת איליה, המו"מ החל יחסית מהר. עסקה זו מהווה מעין חריג, ושונה מקודמותיה, בכך שבסוגיית ההחלטה להיכנס למו"מ היא הפגינה כושר מיקוח גבוה. המיוחד בעסקה זו הוא שישאל דרשה שממשלת לבנון תהיה זו שתנהל את המו"מ ועמדה על כך שלא תנהל אותו מול חיזבאללה. למרות שמאחורי הקלעים, חיזבאללה היה דומיננטי, הרי שניהול מו"מ דרך גורם עקיף וריבוני, הציב את חיזבאללה במקום פחות נוח. יעקב פרי התייחס לסוגיה ואמר:

"לרגעים, מזכ"ל חיזבאללה חשש שאנחנו עשויים לעשות דיל נפרד עם חירי. זה שיחק לידינו... הלבנונים לא דרשו מחירים משמעותיים. הם באיזה שהוא מקום אמרו, חיזבאללה יקבל, הרי חיזבאללה יעמוד על הדרישות שלו, ואנחנו בעניין הזה, נתרום את חלקינו... לפי דעתי השיקול, או חלק מהשיקולים של חירי (ראש ממשלת לבנון דאז - א.ג.), היו מוטי חיזבאללה. השיקולים שלו לא היו שיקולים של מו"מ מול מדינת ישראל, אלא היו שיקולים פנימיים פנים לבנוניים" (ראיון עם פרי).

אולם, למרות זאת, מבהיר פרי שבסוגיית המו"מ מול לבנון לא הפחית באופן משמעותי את כושר המיקוח של חיזבאללה:

"כושר המיקוח של נסראללה היה מספיק משמעותי. ידענו מראש שנלך לעסקה כוללת עם ממשלת לבנון וחיזבאללה, וגם הבנו בשלבים די מוקדמים של המו"מ, שהמפתח לקבל את גופת איליה הוא חיזבאללה" (ראיון עם פרי).

בעסקת טנבאום, כביתר העסקאות, ישראל החליטה שהיא מעוניינת במו"מ מיד לאחר החטיפות והציבה תנאי לפתיחת המו"מ - קבלת מידע וביקור צלב אדום. רק לאחר שישאל שינתה את גישה, והעבירה הודעה לחיזבאללה שהיא מוכנה לשחרר 19 לבנונים שנמצאים בישראל כולל עוביד ודיראני בסוף המו"מ התרצה נסראללה להתחיל במו"מ. ויתור זה של ישראל עשוי להעיד על כושר מיקוח נמוך, שמתחבר לשרשרת ההחלטות והסיטואציות שתוארו לעיל בעסקאות השונות. בנוסף, המו"מ המהותי עצמו החל רק

לאחר שנתיים, עת נכנסו המתווכים הגרמניים לתמונה. משך זמן זה מעיד גם הוא על כושר המיקוח הנמוך של ישראל.

לסיכום, כושר המיקוח של ישראל בסוגיית ההחלטה להיכנס למו"מ הוא נמוך, ובמידה זו או אחרת אף מדרדר לאורך השנים, החל מעסקת ג'יבריל ועד טננבאום. הדבר נובע הן מגישתה הבסיסית של ישראל להיכנס מיידית למו"מ בכל עסקה (גישה גמישה) והן מהתנהלות ארגונית הטרור בסוגיה זו. ההידרדרות מעסקה לעסקה עשויה להצביע גם על השפעה של תת קטגוריה זו על המחיר הסופי, שכאמור עלה עם השנים.

8.2.2 דרישות למחיר הסופי במהלך המו"מ

בתת קטגוריה זו, דרישות למחיר הסופי במהלך המו"מ, לא נמצאה השפעה כלשהי בין המקרים שנחקרו. יחד עם זאת, ניתן לזהות דפוס מסוים לפיו כאשר ישראל הצליחה לכופף במשהו את דרישותיו של חיזבאללה, המחיר הסופי לא היה גבוה במיוחד יחסית לעסקאות קודמות בזמן. ניתן לראות תופעה זו הן בעסקאות אלשייך ופינק ואיליה והן בעסקת טננבאום. עסקת ג'יבריל, לעומת זאת, התנהלה באופן בו ישראל כמעט ולא יכלה להשפיע על דרישותיו של ג'יבריל, וכך נקבע גם המחיר הסופי, שהיה גבוה למדי לעומת העסקאות שקדמו לו בזמן.

יש לציין, כי במרבית המקרים הדרישות הראשוניות של ארגון הטרור לא היו רחוקות משמעותית מהמחיר שנקבע. בכך, עושה רושם שרוב העסקאות של ישראל מתאימות לתיאוריה לפיה אירועי חטיפה בידי ארגוני טרור הינם המקרים הקשים ביותר להגעה לעסקה נוחה מבחינת המדינה. המחיר, על פי רוב, יהיה קרוב לדרישות שארגון הטרור הציב בתחילת המו"מ. יכולת המיקוח של החוטפים כל כך גבוהה עד שאין להם כמעט שום אינטרס לוותר על פחות מהדרישה המקורית שלהם.

ג'יבריל הציג בתחילת המו"מ את דרישתו לשחרור 1187 מחבלים. הוא טען שהפת"ח דרש לפניו את שחרורם של 1250 מחבלים במו"מ שהוא ניהל מול ישראל, ומכיוון שבסופו של דבר שוחררו רק 63 מחבלים, הרי לתפיסתו של ג'יבריל יש לשחרר את 1187 הנוותרים³⁸. בספטמבר 1984 ישראל הייתה מוכנה לשחרר רק 250 מחבלים. כלומר חמישית ממה שדרש ג'יבריל. לבסוף נכנעה ישראל והצליחה בשבועות האחרונים להוריד אך במעט את מספר המחבלים המשוחררים, 1150 במספר. מחיר זה קרוב מאוד

³⁸ יש כאן סוגייה מספרית שחייבת בהסבר. לפי הגנתונים שהוצגו במחקר זה ישראל שיחררה 98 אסירים בעסקת הפת"ח מלבד העצירים של אנצאר. ובכן מהיכן לקוח הנתון של ג'יבריל בדבר 63 משוחררים? ובכן, ישראל שיחררה 63 מחבלים מהכלא הישראלי ואת יתר המחבלים היא תפסה, בסמוך למועד העסקה, באונייה במים הטריטוריאליים של ישראל. מבחינת הסיווג של מחקר זה הם נחשבו כאסירים לכל דבר ולכן נכנסו לתוך ה-98. לעומת זאת ג'יבריל התייחס למספר של המחבלים המקורי שדרש הפת"ח (1250).

לדרישה המקורית של ג'יבריל. בכך, ישראל למעשה ויתרה כמעט לחלוטין בקטגורית הדרישות לגיבריל. עמוס ירון הגדיר את כושר המיקוח של ישראל כ- "אפס" (ראיון עם ירון).

בעסקת אלשיך ופינק קיים קושי אובייקטיבי לזהות את הדרישות לאורך המו"מ. הסיבה נעוצה, כמוזכר בחלק העובדתי, בשני האירועים שהתרחשו בזמן המו"מ- נפילתו של ארד בשבי והמו"מ הבינלאומי לחילוץ בני ערובה זרים. מהמעט שניתן לדלות בסוגיה זו עולה כי חיזבאללה דרש את שחרורם של מאות מחבלים הכלואים בישראל. ישראל התעקשה על שחרורם של עצירים לבנונים בלבד. ימים ספורים לפני ביצוע העסקה עיכב חיזבאללה את העברת הגופות כיוון ודרש יותר מ- 200 אסירים ויותר ממאה גופות. לבסוף הוחזרו 123 גופות ושחררו 45 עצירים לבנונים. מספרים אלו נמוכים משמעותית מהמספרים אותם דרש חיזבאללה. לפיכך, נראה שהתנהלות ישראל במו"מ זה הייתה בעלת כושר מיקוח גדול יותר מזה של עסקת ג'יבריל, וכי הדבר השפיע, ככל הנראה, גם על המחיר היחסית נמוך שנקבע. בעסקת איליה דרשה ממשלת לבנון את שחרורם של כל העצירים הכלואים בכלא 'אל-חיאס' ואת כל גופות אנשי חיזבאללה ואמל הקבורים בישראל. ישראל השיבה בשלילה, ובתגובה אמרה כי היא תמסור רק גופות תמורת גופות. גם שאר ההצעות של ממשלת לבנון היו יחסית גבוהות. לפי פרי ישראל סירבה לשחרורם של כ- 30% מהאסירים:

"אני לא זוכר את הכמויות, אבל אני זוכר שהייתה דרישה של 30 או 40 אחוז יותר ממה שהחזרנו... ניסיתי להעלות את כמות הגופות, על חשבון אסירים חיים. עשינו מו"מ בדיוק כמו שאתה עושה מו"מ עסקי. הם ביקשו 100 אחוז, אני נתתי 10 אחוז, הם ירדו ואני קצת עליתי, בסופו של דבר זה היה באמת 30-40 אחוז פחות מהדרישה המקורית שלה" (ראיון עם פרי).

נראה שכושר המיקוח של ישראל היה יחסית גבוה יותר בעסקה זו וכי חיזבאללה לא קיבל מלוא מבוקשו, אלא נאלץ להתפשר. התוצאה הסופית הייתה יחסית סבירה ובמחירים הגיוניים, גם בהשוואה לעסקת אלשיך ופינק שהתרחשה שנתיים קודם לכן.

עסקת טנבאום, על אף מחירה הגבוה יחסית, הצליחה ישראל במידה מסוימת להוריד חלק מדרישות חיזבאללה. בתחילה דרש חיזבאללה אלפי אסירים פלשתינים. בסיום העסקה ישראל שיחררה 400 אסירים. יש לציין, ששחרור הפלסטינים מהווה ויתור של ישראל לאחר שבתחילת הדרך הסכימה רק לשחרור עצירים לבנונים. נראה שחיזבאללה קיווה לקבל תמורה גבוהה בהרבה מזה שבסופו של דבר הוא קיבל. לעומת זאת, הוא כן קיבל את דרישתו לשחרור אסירים פלשתינים, וגם העובדה שהמחיר הסופי היה גבוה מזה של ג'יבריל מעיד על עוצמתו של חיזבאללה במו"מ.

לסיכום, לא ניתן לזהות השפעה כלשהי בין עסקה אחת לאחרת בתת קטגוריה זו עקב השונות הגדולה בין המקרים. יחד עם זאת, ניתן לראות קשר בין כושר המיקוח שבא לידי ביטוי בדרישות במהלך המו"מ למחיר הסופי בעסקה עצמה. כלומר, כאשר ישראל התעקשה יותר בנושא הדרישות הסופיות, המחיר הסופי היה נמוך יותר בהשוואה למחירים של עסקאות אחרות.

8.2.3 התנהלות המו"מ

בתת הקטגוריה של התנהלות המו"מ, נראה שהבעייתית ביותר הייתה עסקת ג'יבריל והיא, ככל הנראה, השפיעה על התוצאה הסופית. לעומת זאת, גם כאן, לא ניתן לזהות קשר ברור בין העסקאות, מה שמלמד שהתנהגות המו"מ פלוני אינה משפיעה בהכרח על עסקה מאוחרת בזמן. בעסקת ג'יבריל הצליחה ישראל לתפוס את בן אחותו של ג'יבריל. ישראל ניסתה ללחוץ על על ג'יבריל שישחרר את שני החיילים (אז חזי שי עוד לא התגלה) תמורת בן אחותו ולוחם נוסף שנתפס. ג'יבריל סירב. עמוס ירון אמר כי על ג'יבריל זה פשוט לא השפיע (ראיון עם ירון). התנהלות דומה התרחשה גם בעסקת איליה. יעקב פרי קבע כי נפילת גופת בנו של נסראללה בידי ישראל לא שינתה במאום את המו"מ:

"חשבתי שברגע שנחזיר את גופת בנו של נסראללה, זה ייצור אצלו איזו שהיא רכות, מה שלא קרה. הוא לא הניד עפעף... לפחות כלפי חוץ הנושא של גופת בנו עשויה להיכלל בעסקה, לא הזיזה אצלו שריר בגוף. נסראללה הבין מיד, שמדובר באיזו שהוא תרגיל, אם תרצה, טקטיקה ישראלית שנועדה לבוא ולומר בסופו של דבר גם אתה רק אבא. בחוכמתו הוא נמנע מזה לחלוטין. כלומר זה אף לא עלה כמקדם, או משהו שעלול להטות מחיר כזה או מחיר אחר. ממש אפס" (ראיון עם פרי).

יחד עם זאת, נדמה כי בכל זאת נסראללה לא היה סוגר עסקה ללא גופת בנו. בתחילת יוני 1998, זמן לא רב מסיום העסקה, אמר נסראללה כי הבן שלו חייב להיות בתוך הרשימה. עוד הוסיף כי בתחילה ישראל רצתה להחזיר את איליה תמורת גופת בנו בלבד אך הוא סירב בכל תוקף (גליקמן, 1998, ראיון עם פרי).

נראה, ששני המקרים לעיל מעידים על כושר מיקוח גבוה יותר של ארגוני הטרור מול ישראל. יחד עם זאת, הנסיגה המסוימת, לפחות ברטוריקה, מעידה על כרסום קטן בכושר המיקוח שלהם. כלומר, ישראל ניסתה להשפיע על כושר המיקוח בהשתמשה בגופת בנו של נסראללה, ובן אחותו של ג'יבריל אך לא הצליחה בכך באופן משמעותי.

סוגיה נוספת היא התעקשות ישראל על אי שחרורם של רוצחים, או כפי שמקובל לכנותם – אסירים עם "דם על הידיים". בעסקת טננבאום ישראל התעקשה על שתי סוגיות: האחת, שחרור מחבלים רוצחים, והשנייה שחרור סמיר קונטאר. ישראל הבהירה כי הסירוב לשחרר מחבלים עם דם על הידיים חל רק על אסירים פלשתיניים ולא על לבנונים, דבר שיכול להוות נסיגה מסוימת בכושר המיקוח של ישראל. בסופו של דבר היו מספר אסירים לבנונים שלחמו עם צה"ל ברצועת הביטחון בדרום לבנון אך לא רצחו אזרחים ישראלים על אדמת ישראל, קריטריון שהיה חשוב לרה"מ שרון. כלומר, בסוגייה זו הפגינה ישראל כושר מיקוח גבוה יחסית, למרות שגם בה היא התפשרה במידה מסוימת. בסוגיית סמיר קונטאר הפגינה ישראל כושר מיקוח גבוה במיוחד. רה"מ שרון עמד על אי שחרורו של קונטאר. ישראל הפגינה כושר עמידה מרשים בסוגיה. בכך, חורגת עסקת טננבאום מעסקאות אחרות.

בחזרה לעסקת גיבריל, היה שלב בו ישראל הקפיאה בשלב מסוים (ספטמבר 1984) את המו"מ לשבעה חודשים. כך ניסתה ישראל להשפיע במידה מסוימת על המו"מ. בנוסף, גיבריל התלונן בפני המתווך האוסטרי כי המו"מ עלה על שרטון בגלל ישראל. עובדה זו מעניינת משום שהיא מעידה כי גיבריל היה מעוניין לחזור לשולחן המו"מ, אך נראה שמדובר בטיפה בים. מעדותיהם של מנהלי המו"מ עולה הרושם כי גיבריל פשוט התעלל בישראל. יקותיאל מור:

"ההתנהלות של אחמד גיבריל היתה סופר אכזרית בכל מה שקשור בניהול המשא ומתן. ניסינו שורה של אמצעי לחץ כדי לאפשר קודם כל ביקור של ד"ר אמרי (המתווך האוסטרי-א.ג.) אצלו ובנוסף להזייל משמעותית את המחיר. זה לא עבד. גם לגבי אנשיו וגם לגבי בן-אחותו. הוא הפגין קשיחות בלתי מתפשרת. חודשים על חודשים עברו וג'יבריל לא היה מוכן להתפשר אפילו על שם אחד ברשימה. בשונה מאש"ף, שם הצלחנו לאתר את נקודות התורפה ולגלות את הרגישויות, הוא לא התגמש אפילו במילימטר" (תמיר, 1992).

גם עמוס ירון אמר דברים דומים:

"לא הרגשנו בשום שלב שהוא הולך להישבר. הוא התעלל בנו" (ראיון עם ירון).

לסיכום, לפי שני המקרים לעיל (טננבאום וג'יבריל) עולה כי להתנהלות המו"מ עשויה להיות השפעה למחיר הסופי. בעסקת טננבאום ישראל התעקשה במספר סוגיות, ונדמה שהדבר בא לידי ביטוי גם בתוצאה סופית לא גבוהה במיוחד. ובעסקת גיבריל קרה ההפך. ישראל נכנעה למרבית תכתיביו של גיבריל, ונדמה כי הדבר בא לידי ביטוי גם במחיר הגבוה. יחד עם זאת, יש לציין כי לא ניכרת השפעה כלשהי בין התנהלות המו"מ מסויים להתנהלות המו"מ בעסקה אחרת.

8.2.4 סוגיית אות החיים

בכל מו"מ להחזרת חטופים, ישראל מעוניינת לדעת מה עלה בגורל חטופיה. הנחת העבודה היא שיש קודם כל לקבל סימן חיים, ורק לאחר מכן לנהל מו"מ על השחרור עצמו. הידיעה אם מדובר בחטופים חיים או מתים הינה בעלת השפעה עצומה על דרך ניהול המו"מ ועל המחיר הסופי. כלומר, בעסקה לשחרור חיילים חיים, מימד הדחיפות משפיע ככל הנראה גם על המחיר הסופי. לעומת זאת אם מדובר בגופות אזי ההתייחסות היא מעט שונה. ביטא זאת יפה עו"ד אורי סלונים בהתייחסו לעסקת אלשיך ופינק:

"ידענו שהחיילים מתים. ואז גם מבחינת המשפחות לא היה לחץ. הן היו אצילות נפש. הם אמרו לי אז, במיוחד, אחרי שאנחנו יודעים שהוא מת, וזה חשוב להביא אותו לקבר ישראל, אנחנו מוכנים לחכות, לא משנה כמה. משפט כזה מקל עליך" (ראיון עם סלונים).

מהשוואת ארבעת המקרים בסוגיית אות החיים ובביקורי צלב אדום, נראה שיש קשר בין לפחות שלושה מקרים (גיבריל, אלשיך ופינק וטננבאום). החרג הינו עסקת איליה, שם היה ברור מלכתחילה שאיליה נהרג. נדמה שארגוני הטרור למדו היטב את הנקודה של אות החיים והחליטו לנצל זאת. משיכת הזמן של גילוי גורל החטופים הוביל לכושר מיקוח נמוך של ישראל ונוצל על ידם להגדלת רווחיהם מן הסיטואציה. בעסקת גיבריל הניסיונות לקבל אות חיים מהחיילים לא צלחו, כפי שמעידה העדות הבאה של עו"ד מרינסקי:

"אמרתי לד"ר אמרי (שגריר אוסטריה ביוון ששימש כמתווך), אתה הרי יודע איך להגיע לגיבריל. יש איתי רשימת שאלות לשני הבחורים, סאלם וגרוף. שאלות אינטימיות ואישיות, שקיבלנו מההורים ומחברתו של אחד מהם. לא ניתן לזייף תשובות לשאלות הללו. תמורת אות חיים ותשובה לשאלות האלה אשחרר לגיבריל 40 מאנשיו ממחנה אנסאר. אם לא אקבל תשובה לשאלות הללו, אסיק את המסקנות, ואפעל בהתאם. במלחמה כמו במלחמה. המסר עבר, אך גיבריל התמיד בשתיקתו" (מרינסקי, 1992).

גיבריל כאמור עיכב באופן משמעותי את אות החיים מהחיילים ורק לאחר חצי שנה התקבל אות חיים באמצעות המתווך. חוסר היכולת לקיים ביקורי צלב אדום בלט לאור העובדה שארגון הפת"ח כן אפשר לחטופים שהיו אצלו ביקורים אחת לחודש. סוגיית חזי שי השפיעה ככל הנראה משמעותית על כושר המיקוח של ישראל. הסוגיה הפכה למסע ייסורים של ממש כפי שמתאר אותה ירון:

"גיבריל ממש התעלל בנו. הוא דרש שמשפחות השבויים יצטלמו עם ד"ר אמרי ועם ח"כ לובה אליאב ליד מקום הולדתו של גיבריל בעיר אזור. ממשלת ישראל נענתה לבקשה. דרישה נוספת של גיבריל הייתה שישאל תשיג מסמך בחתימת מנהיג הפלאנגות על כך ששני מחבלים מארגונו נרצחו על ידי הפלאנגות. ישראל בדקה ועשתה" (ראיון עם ירון).

על פי התכנון של גיבריל, כך לפחות לדבריו, הוא תכנן להסתיר את שי עוד תקופה ארוכה ורק לקראת סוף המו"מ, לשלוף אותו, ולהעמיד את ישראל במבוכה, כך שתצטרך לשלם עבור שי את אותו תג מחיר שכמעט והיה נקבע בעסקה עבור שני החיילים האחרים. זה לא צלח לו בסופו של דבר, אבל המסר היה ברור- כושר המיקוח של גיבריל בסוגיה היה כמעט מוחלט. בעסקת אלשיך ופינק הגיעה לשיאה התופעה של עיכוב בגילוי גורלם של החיילים כאשר חיזבאללה לא גילה במשך חמש שנים את גורלם. העובדה שחיזבאללה חיכה זמן רב כל כך מעיד על כושר המיקוח הגבוה שלו. ישראל לא הציבה תנאים ברורים לקבלת המידע, והיה נראה שחיזבאללה הוביל מהלך זה. סיכם זאת סלונים :

"אמל וחיזבאללה התעללו במדינת ישראל. מבחינתם בחוכמה רבה. הם היו שולחים תמונות שהם נראים חיים. לא ידענו שהם מתים. רק חשבנו שהם מתים" (ראיון עם סלונים).

יעקב פרי תיאר את ההשפעה שיש לסוגיית אות החיים על כושר המיקוח וקבע כי נקודה זו מרכזית בכל מו"מ :

"יש לזה משמעות. אי אפשר להתעלם מזה שיש לזה משמעות. הטקטיקה של חיזבאללה במשך שנים, הייתה להסתיר את גורלו של הנעדר- "חי, מת, פצוע וכיוצ"ב". זה נתן להם כוח אדיר במו"מ. אין בכלל ספק שברגע שהצד השני מעמעם או מטשטש או לא נותן את המידע, גם אם הסבירות גדולה שהוא איננו בין החיים, אתה מנהל מו"מ כל עוד אין לך הוכחה חותכת שהוא אינו בין החיים" (ראיון עם פרי).

בעסקת טנבאום עיכב חיזבאללה את ההודעה לגבי גורלם של החטופים. הוא לא גילה עד יום העסקה מה עלה בגורלם של החיילים מהר דב, וישראל הכריזה עליהם כחללים שמקום קבורתם לא נודע רק על בסיס מידע מודיעיני (מוסקוביץ, 2001). רק לאחר שנתיים ורבע אמר נסראללה כי טנבאום חי. המתווך הגרמני ביקר אותו באוגוסט 2003, והתמורה לביקור הייתה מסירת שתי גופות של אנשי חיזבאללה (גליקמן, 2003, פישמן, 2003). יש לציין, כי מחיר זה אינו נחשב גבוה, וכי הדבר מעיד אולי על חולשה מסוימת בכושר המיקוח של חיזבאללה. נראה שכושר המיקוח החזק של חיזבאללה בסוגיה זו

התבטא במיוחד במשך הזמן שהוא דחה את הביקור אצל טננבאום ובכך שלא גילה עד היום האחרון את מצבם של החיילים על אף המחיר היחסית נמוך של ביקור המתווך.

לסיכום, סוגיית אות החיים החלישה את כושר המיקוח של ישראל במו"מ, דבר שמשפיע גם על התוצאה הסופית. ניתן לזהות גם השפעה כלשהי בין העסקאות השונות, כאשר ארגוני הטרור למעשה מנצלים את סוגיית אות החיים בכדי להגדיל את כושר המיקוח שלהם, ולאורך השנים חלה הידרדרות בכושר המיקוח של ישראל בסוגיה זו.

9. סיכום המסקנות והמלצות למחקרי המשך

סיכום מחקר זה יפתח בדבריו של עו"ד אורי סלונים בראיון לעבודה זו:

"תשתדל לא להיות מתמטיקאי בתזה שלך. תשאיר סימן שאלה אחרי כל אמירה שלך. ואחרי כל דבר שאתה אומר אולי כן, תגיד גם אולי לא. זה שם המשחק" (ראיון עם סלונים).

השאלה שנשאלה במחקר זה היא באיזו מידה 'המחיר' המשולם בעסקאות להחזרת חטופים השפיע על מדיניותה של ישראל במו"מ מול ארגוני הטרור בפיגועי חטיפה עתידיים ו/או "עוקבים בזמן". לאור ניתוח הנתונים המסקנה היא כי המחיר של עסקה פלונית אכן משפיע על המחיר בעסקה עתידית. יחד עם זאת, קשה לאמוד את מידת ההשפעה. מסקנה זו עולה לאור ניתוח הקטגוריות המרכיבות את המחיר-השפעת המחיר הסופי וכושר המיקוח במהלך המו"מ.

ניתוח הנתונים של השפעת המחיר הסופי העלה את החיזוקים הבאים לטענה לעיל: בעסקאות מסוג של חיים תמורת חיים ניתן לזהות עלייה במחיר. עלייה זו, בתוספת ההתייחסויות הברורות של מנהלי המו"מ בדבר השפעת תקדימי העבר, עשויים להצביע על השפעה בין מחיר שנקבע בעסקה אחת לזו שנקבעה בעסקה מאוחרת בזמן.

תמונה זוהי ניתן לראות בסוג העסקאות של חיים תמורת גופות, לאור הממצאים של עסקאות אסעד, אלשייך ופינק ואיליה. גם השחרור של 2.5 מחבלים לגופה (להבדיל מעצורים) בעסקת רגב וגולדווסר מעידה על השפעה כלשהי ועלייה במחיר. לזה יש להוסיף את העובדה שישראל לא הצליחה לעמוד על תנאי הפתיחה שלה במספר משאים ומתנים רצופים בדבר החזרת גופות תמורת גופות בלבד, ונאלצה בכל עסקה מחדש לפעול לפי תקדימי העבר ולשחרר אסירים חיים תמורת גופות.

גם מניתוח של כלל פיגועי המיקוח בישראל עולה שארגוני הטרור מעדיפים לבצע פיגועי חטיפה, בין היתר עקב תגובה ישראלית של מבצעים צבאיים בפיגועי התבצרות, והן בגלל העלייה במחיר, שעל פי הספרות גורמת לארגוני הטרור לבצע שוב את הפיגוע בו הם קוצרים הצלחה ולהעלות בכל פעם את דרישותיהם.

סוגיית הכיסוי התקשורתי תומכת אף היא בטענה לעיל, משום שלמעט עסקה אחת (עמרם) כל העסקאות תואמות את התיאוריה, ולמחיר של עסקאות קודמות הייתה השפעה נמוכה או גבוהה יותר בהתאם לעוצמת הכיסוי התקשורתי.

יחד עם זאת, יש לציין שבסוג העסקאות של גופות תמורת גופות, לא ניתן ללמוד על השפעה כלשהי בין המחירים ונדמה שהשיקולים במחיר בעסקאות אלו לא מושפעים מתקדימי העבר אלא מגורמים אחרים, שאינם נחקרו במסגרת מחקר זה.

בנוגע לקטגוריית כושר המיקוח, נעשה ניסיון במחקר זה לאפיין את כושר המיקוח של ישראל במשאים ומתנים השונים, וללמוד האם הוא מהווה גורם משפיע מעסקה פלונית אחת לזו המאוחרת בזמן. הממצאים בקטגוריה זו קצת פחות ברורים מאלו של המחיר הסופי, אולם נדמה כי לפחות בשתי תתי קטגוריות (ההחלטה להיכנס למו"מ, וסוגיית אות החיים) ניכרת השפעה כלשהי בין העסקאות.

ניתן לזהות בסוגיית ההחלטה להיכנס למו"מ הידרדרות לאורך העסקאות השונות, ונדמה כי ארגוני הטרור הצליחו לכפות על ישראל משך זמן ארוך לתחילת המו"מ, למרות רצונה של ישראל להיכנס מהר ככל שאפשר. הידרדרות זו עשויה להעיד על השפעה כלשהי בין העסקאות.

סוגיית אות החיים, מעידה אף היא על היחלשות כושר המיקוח של ישראל באופן משמעותי. ניתן לזהות השפעה בין עיכוב למתן אות חיים בעסקה אחת, לעיכוב בעסקה מאוחרת בזמן.

לגבי שתי תתי הקטגוריות האחרות (דרישות תוך כדי המו"מ למחיר הסופי וההתנהלות במו"מ) לא זוהתה השפעה בין המשאים ומתנים השונים. אולם, כן ניתן לזהות השפעה בין כושר המיקוח בעסקה פלונית למחיר הסופי שנקבע בה. רוצה לומר, בכל ארבע תתי הקטגוריות ניתן לראות שכאשר כושר המיקוח של ישראל היה נמוך, המחיר שנקבע בסופו של דבר היה גבוה, גם בהשוואה למחירים של עסקאות אחרות. ואילו כאשר ישראל עמדה על שלה, וכושר המיקוח גדל, אפילו במעט, היה ניתן לראות השפעה גם במחיר הסופי, בהשוואה לעסקאות אחרות.

הציטוט מדבריו של עו"ד סלונים (המובא בתחילת הסיכום) נועד להזכיר לקוראי מחקר זה כי העיסוק במספרים וניתוח עסקאות מורכבות כמו החזרת חטופים, אינה משימה פשוטה כלל ועיקר. במחקר זה היה ניסיון להתחקות אחר סוגיית המחיר והשפעתו על המחירים בעסקאות אחרות. מכיוון והעיסוק האקדמי במאפיינים השונים של עסקאות להחזרת חטופים מארגוני טרור לוקה בחסר, מומלץ בזאת לבצע מספר מחקרים נוספים שיאירו בזוויות נוספות את הסוגיה:

- **רכיבי מו"מ של פיגועי חטיפה** - מרבית הספרות עוסקת בקטגוריות המו"מ בפיגועי התבצרות. יש צורך לנסות לאפיין בצורה טובה יותר את המאפיינים המיוחדים של מו"מ לעסקאות חטיפה וכך לנסות להגיע לתובנות מכלילות לגבי אופן הטיפול האופטימאלי במקרים מן הסוג הזה ובמיוחד לאור המסקנה שהועלתה במהלך הניתוח לפיו ארגוני הטרור בישראל אינם מבצעים עוד פיגועי התבצרות ועברו לדפוס פעולה של פיגועי חטיפה בלבד.

- **מיפוי שיטתי של עסקאות חטופים של מדינות אחרות** - אחת ממטרות מחקר זה הייתה מיפוי העסקאות לשחרור חטופים שהתרחשו בישראל. במובן זה, המטרה הושגה. יחד עם זאת, מיפוי עסקאות לשחרור חטופים במדינות מערביות אחרות, והשוואתן לעסקאות שביצעה ישראל עשוי להאיר זוויות נוספות בסוגיה.
- **כיסוי תקשורתי** - עיקר המחקר האקדמי בעולם ממוקד בהשפעת התקשורת בפיגועי התבצרות. גם אם ניתן, מן הסתם, למצוא קווים דומים בין פיגועי התבצרות לפיגועי חטיפה, נראה שיש צורך במחקר שיתמקד בהשפעת התקשורת על פיגועי חטיפה.

**

סוגיית העסקאות להחזרת חטופים היא אחת מן הסוגיות הרגישות ביותר בציבוריות הישראליות. הדיון הציבורי בנושא הופך עד מהרה לדיון רגשי, כאשר עקרונות וערכים של פדיון שבויים, ביטחון לאומי, ערכי צה"ל, הרתעה ועוד מתערבבים יחדיו מבלי שקיימת אפשרות להפרידם. איתן הבר סבור כי נקודת המפנה בסוגיה זו התרחשה במלחמת יום כיפור, כאשר שבויי המלחמה חזרו ארצה כגיבורי מלחמה, על ידי ממשלה שניסתה להכות על חטא המחדל הגדול. לתפיסתו, שבויי המלחמות טרם מלחמת יום כיפור לא נתקבלו בתשואות בשובם לישראל. עובדה זו מתחברת אף היא לנתונים המובאים במחקר זה. לפני מלחמת יום כיפור בוצעו שלוש עסקאות (אל על, TWA ורוזנווסר) ובכולן נקבע מחיר נמוך. העסקה הראשונה לאחר יום כיפור הייתה עסקת עמרם בה נקבע מחיר גבוה שרק הלך והאמיר עד היום.

אין זה מעניינו של מחקר זה להבחין סוציולוגית מתי החלה מדינת ישראל להפוך את סוגיית עסקאות החטופים לאסטרטגית. אך התקווה היא שמחקר זה יתרום במשהו להבנת הסוגיה וישפר ולו במעט את התמודדותה של ישראל איתה.

"ושבו בנים לגבולם".

10. ביבליוגרפיה

ראיונות

- ירון עמוס**, (ראיון אישי), ראש אכ"א בתקופת עסקאות הפת"ח וג'יבריל וחבר בצוות המו"מ, 14.10.09.
- סלונים אורי**, (ראיון אישי), ראש צוות המו"מ בעסקאות סמיר אסעד ואלשייך ופינק, 19.10.09.
- פרי יעקב**, (ראיון אישי), ראש צוות המו"מ בחלקה האחרון של עסקת אלשייך ופינק, עסקת איליה ותחילת עסקת טנבאום, 19.10.09.
- הבר איתן**, (ראיון אישי), עיתונאי עשרות שנים שסיקר ומסקר את עסקאות השבויים, 25.10.09.

ספרים ומאמרים בעברית

- אריאלי ח', **מדיניות ישראל בנושא ניהול מו"מ עם טרוריסטים בפיגועי מיקוח** / עבודת תזה שנכתבה בהנחיית אהרון קליימן, 1999, אוני' תל אביב.
- אדליסט ר', כפיר א', 2000, **רון ארד- התעלומה**, ידיעות אחרונות- ספרי חמד.
- ביטון א', 2005, **טרור תעופתי ברחבי העולם בשנים 1968-2002, בטחון לאומי- כתב עת ישראלי ללימודי בטחון לאומי**, גיליון מס' 4, ע"מ 99-122.
- ברגמן ר', 2009, **מדינת ישראל תעשה הכל**, הוצאת כנרת וזמורה ביתן.
- גנור, ב', 2003, **מבוך הלוחמה בטרור- כלים לקבלת החלטות**, הוצאת מפעלות- המרכז הבינתחומי הרצליה.
- גנור, ב', 2001, **מדיניות ישראל בהתמודדות עם הטרור: אפקטיביות מול ערכים דמוקרטיים- ליבראליים**, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה בהדרכת אהוד שפרינצק, האוניברסיטה העברית ירושלים.
- הרכבי, י', על הגרילה, **מערכות**, תל אביב, 1983, עמוד 27.
- מרינסקי א', 1992, **באור ובסתר**, הוצאת דביר.
- פרג נ', 2006, **ישראל וניהול מו"מ עם ארגוני טרור: תנאים של רציונליות א-סימטרית** / עבודת תזה בהנחיית פרופ' שאול משעל, אוניברסיטת תל אביב.
- תמיר ש', 2002, **בן הארץ הזאת- אוטוביוגרפיה**, זמורה ביתן.

ספרים ומאמרים באנגלית

- Atkinson S, Sandler, T, Tscirhart J, 1987, Terrorism in a Bargaining Framework, **Journal of Law and Economics**, Vol. 30 No. pp 1-21.
- Berg B, 2004, **Qualitative research methods**, fifth edition, California State University, Long Beach.
- Brandt, P, T, and Sandler, T, 2008 "Hostage Taking: Understanding Terrorism Event Dynamics", **The University of Texas at Dallas**.

Clinton R, Van Zandt, 1993, Hostage Survival Strategies, **Security Management**, Vol 37, Iss 1, pp. 32-36

Collier R, Collier D, 1991, **Shaping the Political Arena**, Princeton University Press.

Dolnik A, 2003, Contrasting Dynamics of Crisis Negotiations: Barricade versus Kidnapping Incidents, **International Negotiation** 8: 495- 526.

Enders W, Sandler T, (2006), **The Political Economy of Terrorism**, Cambridge University Press, New York.

Faure G.A, (2003), Negotiating with Terrorists: The Hostage Case, **International Negotiation** 8 : 469-494,

Hayes, R.E (2002), "Negotiations with terrorists" in V. Kremenjuk (ed.), **International Negotiation**, San Francisco: Jossey-Bass

Islam, M. Q, Shahin, W.N, 1989, Economic methodology applied to political hostage-taking in light of the Iran-Contra affair. **Southern Economic Journal**, 55(4)1019

Jary D, Jary J, (1991), **Case Study**, Collins dictionary of sociology. Glasgow: Harper Collins.

Jongman, J.A, Schmid, P. A. 1983. **Political Terrorism**, SWIDOC, Amsterdam and Transaction Books, New Brunswick, USA

Lambert, M, K, 1997, Revealing the Process and Outcome of Hostage Negotiations: The Utility of Structural Analysis, **The Social Science Journal**, Volume 34, Number 1, Pages 11-20.

Landes, W.M, 1978, An Economic Study of U.S Aircraft Hijackings, 1961-1976, **Journal of Law and Economics**, 21 (1), 1-31

Lapan, H, E, and Sandler, T, 1988, "To Bargain or Not To Bargain: That Is The Question." **The American Economic Review** 78(2): 16-21

Mickolus, E, R, Sandler, T, Murdock, J and Flemming, P. (2006) **International Terrorism: Attributes of Terrorist Events (ITERATE)** Dunn Loring, VA: Vinyard Software.

Nacos B, 2002, **Mass-Mediated Terrorism**, Rowman & Littlefield Publishers, INC

Peters B.G, 1998, **Comparative Politics; Theory and Methods**, Macmillan Press LTD.

Poe, S. 1988, "Nations' responses to transnational hostage events: An empirical evaluation", **International Interactions** 14(1), 27-40.

Pruitt D, 2006, "Negotiation with Terrorists", **International Negotiation** 11: 371-394.

Rosendorff, P, Sandler T, 2005, The Political of Transnational Terrorism, **Journal of Conflict Resolution**.

Sandler, T and John L. S. 1987, "Terrorist Success in Hostage-Taking Incidents: An Empirical Study." **The Journal of Conflict Resolution** 31(1): 35-53.

Sandler, T, Tschirhart, J and Cauley, J, 1983. "A Theoretical Analysis of Transnational Terrorism." **The American Political Science Review** 77(1): 36-54.

Seawright J, Gerring J, 2007, Case-Selection Techniques in Case Study Research: A Menu of Qualitative and Quantitative options, **Political Research Quarterly**, 2007.

Sebenius, J, K. 1992, "Negotiation Analysis: A Characterization and Review." **Management Science** 38(1): 18-38.

Weimann G, Winn C, 1994, **The Theater of Terror: Mass Media and International Terrorism**, Longman Publishing Group.

Yun, M, 2007, Implications of Global Terrorists Hostage- taking and Kidnapping, **The Korean Journal of Defense Analysis**, Vol. XIX, No. 2, Summer 2007, pp. 135-165.

עיתונות

מטוס אל על - 1968

כתבי ידיעות אחרונות, 1968, "22 אזרחים במטוס החטוף", **ידיעות אחרונות**, 23.7.68, ע"מ 1.

הבר א', 1983, "חשבון הנפש שעלינו לערוך: האם נשבר העיקרון שאין כניעה לסחטנות טרוריסטים", **ידיעות אחרונות**, 27.11.83.

בלי כתב, 1983, "ישראלים בשבי המחבלים: המו"מ, המחיר והשחרור", **הארץ**, 25.11.83, ע"מ 3

69-TWA

שיף ז', 1969, "עיסקת חבילה אפשרה את שחרורם של סמואלוב, מועלם והטייסים אשכנזי ורום", **הארץ**, 7.12.69, ע"מ 1.

אורן א', 2008, "אנטומיה של עסקת שבויים", **הארץ**, 10.10.08, ע"מ 9.

שמואל רוזנווסר

בלי כתב, 1983, "ישראלים בשבי המחבלים: המו"מ, המחיר והשחרור", **הארץ**, 25.11.83, ע"מ 3

אברהם עמרם

דניאל ר', 1979, "76 תמורת 1", **ידיעות אחרונות**, 15.3.79, ע"מ 3.

הבר א', 1983, "חשבון הנפש שעלינו לערוך: האם נשבר העיקרון שאין כניעה לסחטנות טרוריסטים", **ידיעות אחרונות**, 27.11.83.

כתב "הארץ" לענייני ערבים, 1979, "ישראל משחררת עשרות מחבלים תמורת עמרם", **הארץ**, 14.3.79, ע"מ 1.

שיף ז', 1979, "ישראל שיחררה 76 מחבלים תמורת החזרתו של עמרם", **הארץ**, 15.3.79, ע"מ 1-2,

אהרון אחיעז

צימוקי א', 1982, "ביירות הפינוי יתחיל בשבת", **ידיעות אחרונות**, 16.8.82, ע"מ 1.

סוכנויות הידיעות, 1982, "המחבלים השבויים שמחו על הפינוי ומקווים להשתחרר", **ידיעות אחרונות**, 23.8.82, ע"מ 2.

עסקת הפת"ח

הורביץ מ', 1983, "שחרור הכלואים מאנצאר נמשך קרוב ליממה והתנהל ללא תקלות", **הארץ**, 25.11.83, ע"מ 1.

הבר א', 1983, "שישה שבויי צה"ל חזרו משבי אש"ף", **ידיעות אחרונות**, 24.11.83, ע"מ 1.

גיבריל

עמיקם י', צימוקי א', 1982, "ישראל מזהירה את הסורים: תובעת לשחרר את 8 החטופים", **ידיעות אחרונות**, 6.9.82, עמ' 1.

עמיקם י', חלמיש י', 1982, "אש"ף: 8 החטופים מוחזקים בידינו במעמד שבויי מלחמה", **ידיעות אחרונות**, 8.9.82, עמ' 1.

הבר א', חלמיש י', 1982, "היחס הוגן: אמרו 6 שבויי צה"ל הנמצאים בידי אש"ף", **ידיעות אחרונות**, 1.11.82, עמ' 1.

בר י', 1982, "מגעים ישראל-אש"ף לשחרור 8 השבויים", **ידיעות אחרונות**, 27.12.82, עמ' 1.

אדווין א', 1982, "עקרונית כבר סוכם להחליף את 8 שבויי צה"ל תמורת 6000 מחבלים", **ידיעות אחרונות**, 31.12.82, עמ' 1.

אלה ס', 1983, "תושב סכנין מוכן לסייע ל-2 האמהות לפגוש בבניהן השבויים", **ידיעות אחרונות**, 14.2.83, ע"מ 8.

הבר א', 1983, "3 שבויי צה"ל שבידי הסורים הופגשו לראשונה רק לפני עשרה ימים", **ידיעות אחרונות**, 25.2.83, עמ' 2.

סוכנויות הידיעות, 1983, "גיבריל קיבל שני שבויים כי לא היה מקום ברכב בו נסעו", **ידיעות אחרונות**, 4.3.83, ע"מ 1.

סוכנויות הידיעות, 1983, "אש"ף: הופסק המו"מ על חילופי השבויים", **ידיעות אחרונות**, 6.3.83, ע"מ 1.

עמיקם י', 1983, "ישראל פנתה לצלב האדום לברר גורל השבויים שבידי המחבלים", **ידיעות אחרונות**, 18.3.83, ע"מ 1.

רכטמן מ', 1983, "אות חיים ראשון התקבל בווינה מ-2 שבויי צה"ל שבידי גיבריל", **ידיעות אחרונות**, 31.3.83, ע"מ 1.

סוכנויות הידיעות, 1983, "גיבריל: אנו מטפלים בשני השבויים באורח אנושי", **ידיעות אחרונות**, 21.4.83, ע"מ 2.

הבר א', 1983, "2 שבויי צה"ל שבידי גיבריל: אנחנו בריאים והיחס טוב", **ידיעות אחרונות**, 2.5.83, ע"מ 1.

סוכנויות הידיעות, 1983, "נציגי הצלב האדום ביקרו אצל 2 השבויים", **ידיעות אחרונות**, 4.5.83, ע"מ 1.

הבר א', 1983, "נתיב: קשיים פנימיים באש"ף בעניין השבויים", **ידיעות אחרונות**, 12.6.83, ע"מ 1.

סוכנויות הידיעות, 1983, "אם אש"ף אינו מסוגל לשמור על חיי שבוינו- שישחררם מיד", **ידיעות אחרונות**, 2.10.83, ע"מ 5.

הבר א', 1983, "שישה שבויי צה"ל חזרו משבי אש"ף", **ידיעות אחרונות**, 24.11.83, ע"מ 1.

עמיקם י', 1984, "תמיר: עמדה בפנינו ברירה אכזרית: הששה או אף אחד", **ידיעות אחרונות**, 29.6.84, ע"מ 5.

דואק נ', 1984, "אמו של חזי שי: בני נולד מחדש", **ידיעות אחרונות**, 8.7.84, ע"מ 1.

סוכנויות הידיעות, 1984, "בן אחותו של גיבריל שבוי בארץ", **ידיעות אחרונות**, 10.7.84, ע"מ 1.

הבר א', 1985, "משפחות שכולות: יום שחור", **ידיעות אחרונות**, 21.5.85, ע"מ 1.

בן פורת י', 1985 "קרייסקי: שלחתי מכתבים לפרס וגיבריל וחילצתי המו"מ מהבוכ", **ידיעות אחרונות**, 21.5.85, ע"מ 3.

הבר א', 1985, "ההחלטה על מחיר החילופין נתקבלה פה אחד בממשלה", **ידיעות אחרונות**, 21.5.85, ע"מ 6.

עמיקם י', 1985, "רבין: תימשך עבודת צוות המו"מ לבירור גורל הנעדרים", **ידיעות אחרונות**, 23.5.85, ע"מ 4.

שביט י', 1985, "רבין לא רציתי שחיסול השבויים שלנו יהיה על מצפוני", **ידיעות אחרונות**, 24.5.85, מוסף לשבת ע"מ 3.

סמיר אסעד

עמיקם י', 1986, נדחתה הצעה להמיר 50 אסירים בגופת אסעד", **ידיעות אחרונות**, 27.6.86, ע"מ 8.

רבין א', 1991, "גופת אסעד הוחזרה תמורת השבת מגורש לגדה", **הארץ**, 13.9.91, ע"מ 1

אלשיך ופינק

עמיקם י', 1986, "כוחות צה"ל תפסו 2 מחבלים הקשורים ל- 2 החטופים", **ידיעות אחרונות**, 18.2.86, ע"מ 1.

בן ישי ר', 1986, חיזבאללה: 2 החטופים כבר הרחק מהישג ידה של ישראל", **ידיעות אחרונות**, 19.2.86, ע"מ 2.

עמיקם י', 1986, "החוטפים: הרגנו את אחד החיילים", **ידיעות אחרונות**, 20.2.86, ע"מ 1.

עמיקם י', 1986, "גוברת החרדה לחטופים", **ידיעות אחרונות**, 21.2.86, ע"מ 1.

מור א', 1987, "רבין: עם כל הצער, עלינו לעשות עסקות לשחרור חיילים", **ידיעות אחרונות**, 17.2.87, ע"מ 4.

סוכנויות הידיעות, 1987, "חיזבאללה: דחינו הצעה לשחרור 3 החיילים", **ידיעות אחרונות**, 30.7.87, ע"מ 1.

מחניימי ע', 1987, "שני החיים שנחטפו בלבנון מצויים בידי חיזבאללה", **ידיעות אחרונות**, 29.10.87, ע"מ 5.

קיזל א', 1988, "רבין: אנחנו עושים כל שביכולתנו להחזיר את 2 החיילים", **ידיעות אחרונות**, 24.10.88, ע"מ 6.

מחניימי ע', 1989, "הנעדרים לא ייפגעו", **ידיעות אחרונות**, 30.7.89, ע"מ 1.

גינאי א', 1989, "חיזבאללה ביקש מסוריה לתווך במו"מ על השבויים", **ידיעות אחרונות**, 7.8.89, ע"מ 1.

- לואיס ג', 1989, "עובייד גילה בחקירתו כי אלשייך ופינק מתו", **ידיעות אחרונות**, 13.8.89, ע"מ 1.
- סוכנויות ידיעות, 1989, "נפתח המו"מ להחזרת אלשייך ופינק" **ידיעות אחרונות**, 20.8.89, ע"מ 1.
- רימון נ', 1991, "חמש שנים בלי יוסי ורחמים", **ידיעות אחרונות**, 17.2.91, ע"מ 32.
- מחניימי ע', 1991, "חיזבאללה: אנחנו מחזיקים בשתי גופות וחייל חי", **ידיעות אחרונות**, 21.5.91, ע"מ 1.
- להב י', 1991, "חיזבאללה: מוכנים להחליף 2 חיילי צה"ל במחבלים", **ידיעות אחרונות**, 26.5.91, ע"מ 5.
- אדירס י', 1991, "ישראל דורשת אות חיים מהנעדרים", **ידיעות אחרונות**, 28.5.91, ע"מ 2.
- שיפר ש', 1991, "נפתח מו"מ קשה", **ידיעות אחרונות**, 13.8.91, ע"מ 1.
- שקד ר', 1991, "יש סיכויים טובים אבל זה לא יקרה בן לילה", **ידיעות אחרונות**, 16.8.91, ע"מ 2.
- מחניימי ע', 1991, "החיזבאללה: בדינו 2 השבויים שנפלו ב-86", **ידיעות אחרונות**, 30.8.91, ע"מ 2.
- ברוידא ח', 1991, "בבוקר הגיעה ההודעה המצמררת: רחמים איננו", **ידיעות אחרונות**, 12.9.91, ע"מ 3.
- רגב ע', 1991, "ישראל קיבלה מידע שיוסי פינק מת", **ידיעות אחרונות**, 25.9.91, ע"מ 1.
- רימון, נ', 1991, "המשכתי לחכות לו גם כשאמרו שאין סיכוי", **ידיעות אחרונות**, 20.10.91, ע"מ 10.
- פפיברלט ש', 1992, "חיזבאללה: אנחנו מחזיקים בשני חיילים", **ידיעות אחרונות**, 14.10.92, ע"מ 1.
- בר י', 1996, "ישראל דחתה הצעה של חיזבאללה להחלפת גופות החיילים באסירים", **ידיעות אחרונות**, 25.2.96, ע"מ 3.
- סוכנויות הידיעות, 1996, "חיזבאללה יחזיר היום 2 גופות", **ידיעות אחרונות**, 17.7.96, ע"מ 1.
- גליקמן א', 1996, "חיזבאללה מעכב את עסקת החזרת הגופות", **ידיעות אחרונות**, 18.7.96, ע"מ 5.
- פישמן א', 1996, "עמדת הפתיחה של ישראל הייתה: גופות תמורת גופות", **ידיעות אחרונות**, 21.7.96, ע"מ 2.
- גליקמן א', 1996, "יוסי ורחמים הובאו הבייתה", **ידיעות אחרונות**, 22.7.96, ע"מ 2-3.
- איתמר איליה**
- שיפר ש', 1997, "ישראל ללבנון- החזרת החייל הנעדר- באחריותכם" **ידיעות אחרונות**, 7.9.97, ע"מ 7.
- פישמן א', 1997, "לבד בשטח, תחת אש, ניהל החייל את החילוץ", **ידיעות אחרונות**, 7.9.97, ע"מ 2-3.
- פישמן א', 1997, "רס"ל איתמר איליה הוכרז כחלל שמקום קבורתו אינו נודע", **ידיעות אחרונות**, 10.9.97, ע"מ 9.
- גליקמן א', 1997, "אנו מקווים שהחזרת בנו קרובה יותר", **ידיעות אחרונות**, 14.9.97, ע"מ 2-3.
- רפפורט ע', 1997, "ישראל הסכימה לשחרר אסירים תמורת גופתו של איליה", **ידיעות אחרונות**, 21.12.97, ע"מ 7.
- גליקמן א', 1998, "נסראללה: אי הסכמה על מספרי גופות מעכב את חתימת ההסכם להחזרת איליה", **ידיעות אחרונות**, 24.5.98, ע"מ 29.
- רפפורט ע', 1998, "דחייה נוספת בעסקת איליה" **ידיעות אחרונות**, 16.6.98, ע"מ 19.

בן ישי ר', 1998, "הצרפתים סייעו, סוריה הפריעה, וראש ממשלת לבנון סגר את העיסקה", **ידיעות אחרונות**, 26.6.98, ע"מ 4.

פישמן א', 1998, "לישראל אין עיקרון גופות תמורת גופות", **ידיעות אחרונות**, 28.6.98, ע"מ 7.

פישמן א', 1998, "מחיר העסקה- 40 גופות, 60 אסירים", **ידיעות אחרונות**, 26.6.98, ע"מ 4.

טנבאום

שיפר ש', 2000, "המטרה: לשחרר החטופים. הדרך: מתקפה או מו"מ", **ידיעות אחרונות**, 8.10.00, ע"מ 2-3.

פרי ס', 2000 "חיזבאללה מוכן לתיווך של האו"ם", **ידיעות אחרונות**, 11.10.00, ע"מ 11.

רפפורט ע', 2000, "זו חטיפה כמו במאפיה", **ידיעות אחרונות**, 16.10.00, ע"מ 2-3.

פרי ס', 2000, "החלו מגעים לעסקה על שלושת החטופים", **ידיעות אחרונות**, 12.12.00, ע"מ 1.

שיבי ח', 2000, "מופז: יש מו"מ לשחרור החטופים אך הסוף רחוק", **ידיעות אחרונות**, 13.12.00, ע"מ 16.

פישמן א', 2001, "קלטת באפילה", **ידיעות אחרונות**, 8.7.01, ע"מ 2-3.

מושקוביץ י', 2001, "עכשיו אפשר להתאבל", **ידיעות אחרונות**, 4.11.01, ע"מ 5.

עבאס פ', 2002, "חיזבאללה: תצאו מג'נין ונחזיר את טנבאום", **ידיעות אחרונות**, 11.4.02, ע"מ 23.

בק א', 2002, "חיזבאללה: טנבאום תמורת ברגותי", **ידיעות אחרונות**, 10.7.02, ע"מ 21.

גליקמן א', 2003, "השיחח נסראללה הכריז לראשונה: טנבאום חי", **ידיעות אחרונות**, 7.1.03, ע"מ 17.

פרי ס', 2003, "יש מו"מ עם ישראל על חילופי שבויים", **ידיעות אחרונות**, 19.8.03, ע"מ 9.

פישמן א', 2003, "פתח לתקווה", **ידיעות אחרונות**, 26.8.03, ע"מ 2-3.

פרי ס', 2003, "עסקת החילופים לא כוללת את ארד", **ידיעות אחרונות**, 27.8.03, ע"מ 5.

בק א', 2003, "המו"מ הזה מתנהל כמו בזאר", **ידיעות אחרונות**, 29.8.03, ע"מ 12-מוסף לשבת.

אייכנר א', 2003, "אות חיים מאבא", **ידיעות אחרונות**, 19.9.03, ע"מ 2.

שיפר ש', 2003, "בידי חיות אדם", **ידיעות אחרונות**, 2.10.03, ע"מ 3.

שיפר ש', 2003, "להחזיר את טנבאום חי", **ידיעות אחרונות**, 3.10.03, המוסף לשבת ע"מ 2.

יחזקאלי צ', 2003, "תיק טנבוים", **ידיעות אחרונות**, 23.10.03, ע"מ 2.

ברגמן ר', 2003, "המחיר האמיתי לעסקת טנבאום", **ידיעות אחרונות**, 24.10.03, המוסף לשבת ע"מ 4-5.

אייכנר א', 2003, "מכשול חדש בדרך לעסקה- רוצח משפחת הרץ", **ידיעות אחרונות**, 9.11.03, ע"מ 3.

אייכנר א', 2003, "שעתם הקשה", **ידיעות אחרונות**, 10.11.03, ע"מ 2-2.

אייכנר א', 2003, "עכשיו הכדור בידי חיזבאללה", **ידיעות אחרונות**, 10.11.03.

שיפר ש', 2004, "סוף הסיוט", **ידיעות אחרונות**, 25.1.04, ע"מ 2-3.

ירקוני י', 2004, "ישוחררו 4 לבנונים עם דם על הידיים", **ידיעות אחרונות**, 27.1.04, ע"מ 5.

יחזקאלי צ', 2004, "המחבלים השתוללו במטוס חיל האוויר", **ידיעות אחרונות**, 30.1.04, ע"מ 2.

דוויט

שיפר ש', 2007, "צעד קטן של אמון", **ידיעות אחרונות**, 16.10.07, ע"מ 2.

רגב וגלדווסר

מלמן י', 2009, "מות הקונספציה: דרכה הכושלת של ישראל בניהול המו"מ עם ארגוני טרור לשחרור חטופים", **הארץ**, 17.3.09, ע"מ 2.

אתרי אינטרנט

הענף לאיתור נעדרים בצה"ל, <http://www.aka.idf.il/Eitan/main> (תאריך שליפה- 20.12.09)

מערכת YNET, **המחיר היקר של עסקאות השבויים**, <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2814460,00.html> (תאריך שליפה, 20.11.09)

צבא ההגנה לישראל, **עסקות חילופי שבויים שקיימה ישראל מאז 1948 ועד 1998**, <http://www.mia.org.il/idf/hxheb.html> (תאריך שליפה, 20.11.09).

שרגאי תולי, **מחירון עסקאות שבויים**, <http://news.walla.co.il/?w=//1288328>, (תאריך שליפה, 15.11.09).

11. נספחים

נספח א'- הכיסוי התקשורתי לצורך בחירת חקרי המקרים

בנספח זה יינתן הסבר על הדרך בה נבדקה סוגיית הכיסוי התקשורתי במחקר זה. הכיסוי התקשורתי היווה כלי עזר בבחירת חקרי המקרה. לגבי כל עסקה נסקרו כל הכתבות בעיתון 'ידיעות אחרונות'. הבחירה בעיתון זה נבעה משתי סיבות עיקריות- האחת, עיתון 'ידיעות אחרונות' הוא עיתון ראשי שעוסק בנושאים אלו באופן שוטף לאורך כל השנים, מתחילת העסקאות. שנית, מבחינה טכנית, רק לידיעות אחרונות ישנה מערכת ממוחשבת שניתן להגיע לכל הכתבות בעיתון מראשיתו, על ידי מילות חיפוש וכך לנהל חיפוש מדויק יותר.

לגבי כל עסקה יפורטו הפרטים הבאים: שם העסקה, התאריכים של האירוע, מילת החיפוש, מס' הכתבות הכולל, הממוצע, החודש האחרון³⁹, האם היה כיסוי גבוה או נמוך, ועמודת הסבר בה ניתן הסבר מהותי במידה שהנתונים לא היו חד משמעיים.

טבלה מס' 5- נתונים אודות עוצמת הכיסוי התקשורתי

	שם העסקה	תאריכים	מילת החיפוש	מס' כתבות כולל	ממוצע כתבות	חודש אחרון	כיסוי נמוך או גבוה	הסבר
1	חטיפת מטוס אל-על לאלג'יר	23.7.68 עד 31.8.68	אל על	75	37.5	45	גבוה	
2	חטיפת מטוס TWA	29.8.69 עד 6.12.69	מטוס	32	6.4	6	נמוך או גבוה (מקרה גבולי)	
3	שמואל רוזנוס	1.1.70 עד 28.2.71	שמואל (ליד) רוזנוס	21	1.5	1	נמוך	
4	אברהם עמרם	5.4.78 עד 14.3.79	אברהם (ליד) עמרם	16	1.33	2	נמוך	
5	עיסקת הפת"ח	4.9.82 עד 25.11.83	שבוי*	123	10.5	6	גבוה	ממוצע הכתבות: מעל לממוצע ומעל לחציון חודש אחרון: נמצא על החציון ומתחת לממוצע.

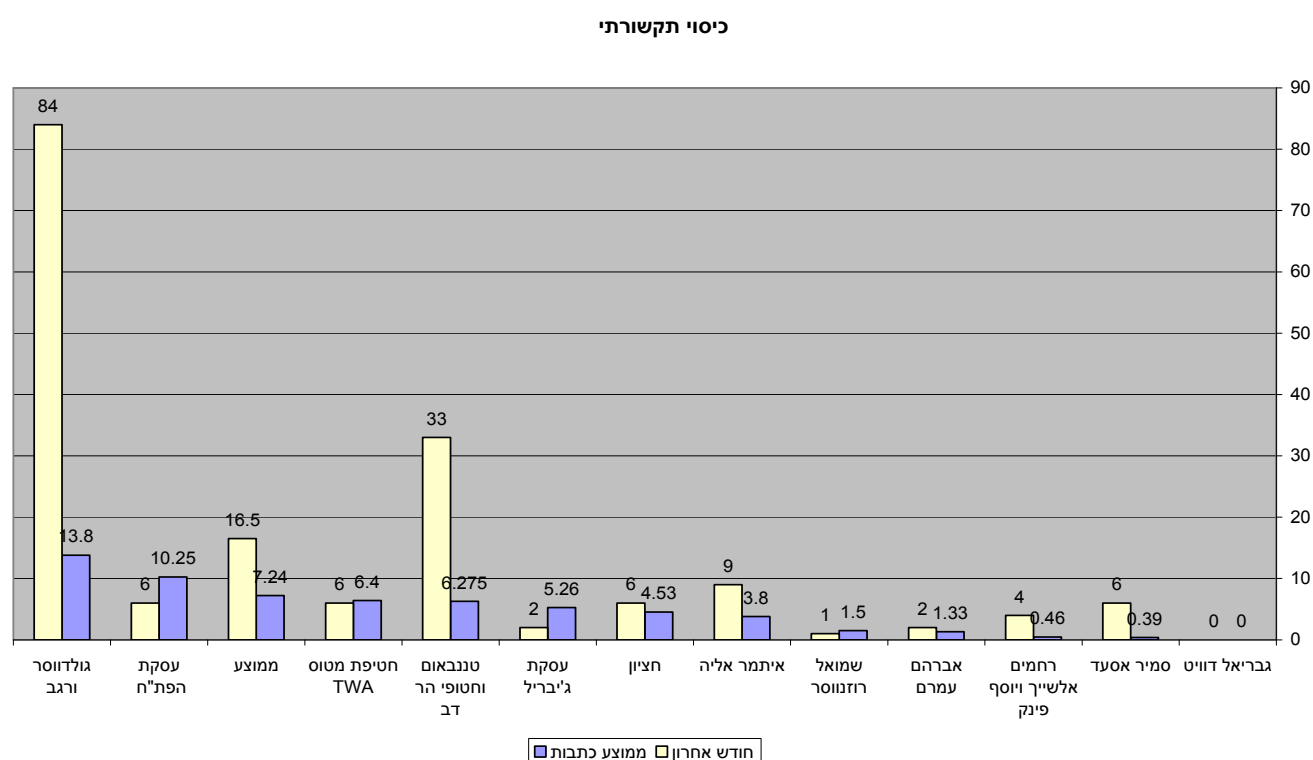
³⁹ הסיבה להוספת קריטריון 'החודש האחרון' נבע מתוך תפיסה שהתקופה שלפני העסקה משפיעה במיוחד על קבלת ההחלטה.

6	עיסקת ג'יבריל	4.9.82	שבוי*	100	5.26	2	גבוה	ממוצע הכתבות- מעל לחציון וקצת פחות מהממוצע. חודש אחרון: נמוך גם מהחציון וגם מהממוצע. מסקנה: לפי הנתונים היבשים הללו מדובר ככל הנראה על סיקור נמוך. אולם, יש לקחת בחשבון שהסיקור אמור להילקח מתחילת החטיפה (1982), וייתכן שיש עיוות מסוים. כמו כן ההתעסקות בעסקת הפת"ח הייתה קשורה במידה מסוימת גם לג'יבריל. ולכן הוחלט על כיסוי גבוה תוך הצבת סימן שאלה.
7	סמיר אסעד	3.4.83 עד 12.9.91	סמיר (ליד) אסעד	40	0.39	6	נמוך	
8	אלשייך ופינק	17.2.86 עד 21.7.96	אלשייך (וגם) פינק	59	0.46	4	נמוך	
9	איתמר אליה	4.9.97 עד 25.6.98	איתמר (ליד) א*ליה	38	3.8	9	נמוך	ממוצע הכתבות: נמוך ב-2 הפרמטרים. חודש אחרון: קצת מעל החציון ופחות מהממוצע
10	טננבאו ס וחטופי הר דב	+7.10.00 עד 29.1.04	טננבאו ס או טננבוי ס	252	6.27	33	גבוה	ממוצע כתבות: קצת פחות מהממוצע ויותר מהחציון חודש אחרון: מעל הממוצע ומעל החציון
11	גבריאלי דוויט	20.1.05 עד 15.10.07	גבריאלי (וגם) דו*יט	0	0	0	נמוך	
12	גולדווס ר ורגב	12.7.06 עד 16.7.08	גולדו*ס ר (וגם) רגב	345	13.8	84	גבוה	
	ממוצע			93.08	7.172	16.5		

			49.5	4.53	6		חציון	
--	--	--	------	------	---	--	-------	--

להלן הגרף שמתאר את המיקום של כל מקרה מבחינת הממוצע והחציון של החודש האחרון וממוצע הכתבות:

תרשים מס' 8- הכיסוי התקשורתי של חודש אחרון וממוצע הכתבות

נספח ב'- ניתוח המחיר של העסקאות הקודמות

נספח זה מתאר את הניתוח של המחיר בעסקאות קודמות. ניתוח זה היווה כלי עזר בבחירת המקרים. ניתוח זה אינו פשוט. עקב הסיווג השונה של העסקאות (חיים תמורת חיים, גופות תמורת גופות וכו'), לא ניתן היה לקבץ את כל העסקאות תחת גרף אחד, כפי שנעשה בסוגיית הכיסוי התקשורתי (נספח א'). לא ניתן היה להשוות בין עסקה של גופות תמורת גופות לעסקה של חיים תמורת חיים. על כן, הניתוח בוצע באופן איכותני. הווה אומר, בטבלה שלהלן רוכזו המחירים ששולמו בעסקה הקודמת (עם ובלי עצירים), ובמקומות מסוימים היה צורך להבחין אף מעבר לכך. לדוגמא, בעסקת טנבאום, עקב

מורכבותה, (מספר סוגים של עסקאות) , קשה היה לבחון רק את עסקת איליה הקודמת לה בזמן, והיה צורך לנתח אף את עסקת ג'יבריל בה נקבעה עסקה של חיים תמורת חיים.

טבלה מס' 6- ניתוח הנתונים לגבי מחיר העסקה הקודמת

	שם העסקה	המחיר בעסקה הקודמת בלי עצירים	המחיר בעסקה הקודמת עם עצירים	מחיר נמוך או גבוה?	הסבר
1	חטיפת מטוס אל-על לאלג'יר	-	-	-	זו עסקה ראשונה. אין קודמת.
2	חטיפת מטוס TWA	1.33 (חיים תמורת חיים)	1.33 (חיים תמורת חיים)	נמוך	המחיר קרוב ל-1, ולכן הוא נמוך בוודאי בהשוואה למקרים שיבואו לאחר מכן.
3	שמואל רוזנווסר	2.33 (חיים תמורת חיים)	2.33 (חיים תמורת חיים)	נמוך	כנ"ל.
4	אברהם עמרם	1 (חיים תמורת חיים)	1 (חיים תמורת חיים)	נמוך	כנ"ל.
5	עיסקת הפת"ח	76 (חיים תמורת חיים)	76 (חיים תמורת חיים)	גבוה	יחסית למחירים ששולמו בעסקאות שלפני כן, יש כאן קפיצה מאוד גדולה ולכן סווג המחיר כגבוה.
6	עיסקת ג'יבריל	16.33 (חיים תמורת חיים)	799.66 (חיים תמורת חיים)	נמוך או גבוה	במקרה זה קשה להחליט חד משמעית. משום שבסעקת הפת"ח שוחררו עצירים רבים מאנצאר מה שהקפיץ את המחיר המספרי, אולם רק כמות קטנה של אסירים שוחררו מישראל, ביחס למחיר ששולם קודם לכן בעמרם. ולכן סווג המקרה או כגבוה או כנמוך.
7	סמיר אסעד	383.33 (חיים תמורת חיים)	383.33 (חיים תמורת חיים)	גבוה	זו העסקה הראשונה בתולדות ישראל להחזרת גופות. ולכן העסקה הרלוונטית הקרובה היא עסקת ג'יבריל. מדובר בשש שנים לאחר ג'יבריל ונראה שהיא משפיעה על מקרה אסעד, למרות שכאן מדובר בהחזרת גופה ולא חיילים חיים.
8	אלשייך ופינק	1 (חיים תמורת חיים)	1 (חיים תמורת חיים)	נמוך	זו העסקה השנייה להחזרת גופות, לאחר עסקת אסעד, ולכן היא הכי רלוונטית והמחיר הוא נמוך.
9	איתמר אליה	-61.5 גופות תמורת גופות חיים	-61.5 גופות תמורת גופות חיים	גבוה	המחיר הוא גבוה משתי סיבות- קודם כל בגלל כמות החיים תמורת גופות

		תמורת גופות		שהוחזרו עבור אלשייך ופינק, והסיבה השנייה בגלל הקפיצה הגדולה שהייתה בין המקרים של אסעד ואלשייך ופינק בנקודה זו.
10	טננבאום וחטופי הר דב	40 (גופות תמורת גופות) 383.33 (חיים תמורת חיים- עסקת ג'יבריל). 60 (חיים תמורת גופות)	גבוה	עסקת טננבאום היא עסקה מיוחדת. הוחזרו בה גם חיים וגם גופות. על כן יש להסתכל גם על העסקה האחרונה שבה הוחזר ישראלי חי. זו עסקת ג'יבריל ולכן המחיר בה מאוד גבוה. בנוסף יש להסתכל על עסקת איליה בהקשר של הגופות וגם שם, עקב השחרור של עשרות עצירים תמורת גופות, ניתן להגיע למסקנה שבססה"כ מדובר על מחיר גבוה.
11	גבריאלי דוויט	19.66 גופות תמורת גופות 400- חיים תמורת חיים	גבוה	העסקה האחרונה לפני דוויט היא עסקת טננבאום שלפי המחירים שלה נחשבת כבעלת מחיר גבוה.
12	גולדווסר ורגב	מול עסקת דוויט- 2 גופות תמורת גופות 1- חיים תמורת גופות מול עסקת טננבאום : 19.66 גופות תמורת גופות 400- חיים תמורת חיים	גבוה	מכיוון שרב הנסתר על הגלוי בכל מה שקשור לעסקת דוויט, נראה שיש להתייחס למחיר של עסקת טננבאום. ולכן המחיר גבוה.

נספח ג'- כלל פיגועי המיקוח בתולדות מדינת ישראל

מטרת נספח זה היא לרכז בטבלה אחת את כלל פיגועי המיקוח של מדינת ישראל משנת 1968 ועד היום. הנתונים בנספח זה מחזקים את התובנה לפיה מדינת ישראל תעדיף לחלץ את בני הערובה במבצע צבאי כאשר יש לה את האופציה לעשות כן (בדו"כ בפיגועי התבצרות), ואילו תסיים בעסקה את פיגועי החטיפה, שם קשה לה יותר לחלץ. כמו כן, ניתן לראות שלאורך השנים, ארגוני הטרור חדלו מלבצע פיגועי התבצרות, ועברו לדפוס פעולה של פיגועי חטיפות.

טבלה מס' 7 - סקירת כלל פיגועי המיקוח שאירעו בישראל

שם הארוע	מועד תחילת האירוע	מועד סיום האירוע	סוג האירוע	אופן סיום הפיגוע
1 מטוס אל על	1968	1968	התבצרות (חטיפת מטוס לארץ עויינת)	עסקה
2 מטוס TWA	1969	1969	התבצרות (חטיפת מטוס לארץ עויינת)	עסקה
3 שמואל רוזנווסר	1970	1970	*חטיפה*	עסקה
4 מטוס סבנה	1972	1972	התבצרות (חטיפת מטוס לישראל)	מבצע צבאי
5 מעלות	1974	1974	התבצרות (תפיסת מבנה - ביה"ס)	מבצע צבאי
6 נהריה 1	1974	1974	התבצרות (תפיסת מבנה)	מבצע צבאי
7 בית שאן	1974	1974	התבצרות (תפיסת מבנה)	מבצע צבאי
8 מלון סבוי	1975	1975	התבצרות (תפיסת מבנה)	מבצע צבאי
9 כפר יובל	1975	1975	התבצרות (תפיסת מבנה)	מבצע צבאי
10 מבצע אנטבה	1976	1976	התבצרות (חטיפת מטוס לארץ עויינת)	מבצע צבאי
11 כביש החוף	1978	1978	התבצרות (תפיסת אוטובוס)	מבצע צבאי
12 אברהם עמרם	1978	1979	*חטיפה*	עסקה
13 נהריה 2	1979	1979	התבצרות (תפיסת מבנה)	מבצע צבאי
14 משגב עם	1980	1980	התבצרות (תפיסת מבנה)	מבצע צבאי
15 עסקת הפת"ח	1982	1983	*חטיפה*	עסקה
16 עסקת ג'יבריל	1982	1985	*חטיפה*	עסקה
17 סמיר אסעד	1983	1991	*חטיפה*	עסקה
18 קו 300	1984	1984	התבצרות (תפיסת אוטובוס)	מבצע צבאי
19 רון ארד	1986	-	*חטיפה*	-
20 אלשייך ופינק	1986	1996	*חטיפה*	עסקה
21 אוטובוס האימהות	1988	1988	התבצרות (תפיסת אוטובוס)	מבצע צבאי
22 אברהם סספורטס	1989	1989	*חטיפה*	החטוף נרצח
23 אילן סעדון	1989	1996	*חטיפה*	החטוף נרצח
24 ניסים טלודנו	1992	1992	*חטיפה*	החטוף נרצח
25 נחשון וקסמן	1994	1994	התבצרות (הפיגוע סווג בתחילה כחטיפה ורק לאחר מאמץ מודיעיני, התגלה היכן מוחזק וקסמן)	מבצע צבאי
26 איתמר איליה	1997	1998	*חטיפה*	עסקה
27 חטופי הר דב + טננבאום	2000	2004	*חטיפה*	עסקה
28 אליהו גוראל	2003	2003	התבצרות (הפיגוע סווג בתחילה כחטיפה ורק לאחר מאמץ מודיעיני, התגלה היכן	מבצע צבאי

	מוחזק גוראל)				
עסקה	*חטיפה*	2007	2005	גבריאאל דוויט	29
החטוף נרצח	*חטיפה*	2006	2006	אליהו אשרי	30
-	*חטיפה*	-	2006	גלעד שליט	31
עסקה	*חטיפה*	2008	2006	גולדווסר ורגב	32